

Siglihtiba

literarišks, sinatnišks un pedagogišks
mehnešchrakišs.

Nr. 6.

Junijs

1909.

S. Wainowiča

Kihwite.

Wijs klajums šalgoja pluhdōš Leegi silganās wehrās tahles, ūanu un dšihwibas pilnās. Kā ūila ūibraba, weeglatās ūitai, ūkaneja debefis — zihruku ūiūhalā. Un pahri wiūam wiūmoja ūelts, aprita ūaules rihta ūelts. ūit kluiš un dšidrš, bet degoūiūš jau, wiūiū wiūu liūās aiūūalot gribam. ūiūūalot un ūadedūinat wiūas ehnaš, wiūu tumūiū ūhajōš ūaules ūwehtōš.

Weena ehna tomehr bij un palika, ūilo pluhdu neaiūūalota.

Pa leelūetu, kuriū klajumā bij eegulees kā brihngana ūeekūe ūaules eūerā, lehni gahja kaħšs. ūa bija ūeeeweete, gehrbuūeš kā pilūehtneeze, melnu ūepuriti galwā. Wina gahja neūteigdamās; laiū no laika atpaūat pawehrdamās. Keiū pat apūahjās, uū ūtaizjas puūi pagreeūuūeš azim wiūeenu pa-wadija, liħbi tas aiū meūha ūtuhra noūuda. Weegli baūlgani ūitai duħmi nopliħwoja un iūgaiūa ūilumā, kā iūūudami. ūad wina gahja taħlat, tapat neūteigdamās, pat weħl leħnaū. ūtā ūiūiūi kaweđamās, itā gaididama to. ūiūgahja liħbi lauku ūekam, kuriū uū draudūeš ūtolu weđa, un tur apūahjās. Briħdi paūahweja, it kā paħriūidama, un tad nogreeūās pa to.

Gahjejai alejā eegreeūhotees, wejels bars iūtrauūetu kowahrnu no ūel-malaš wiħūnām gaiūā paūehlās un kehribams iūjuka uū wiūam puūem. Pa-lika ūiū paħris melno ūtraūdu, kuri nelikās no gahjejas daudū trauūetees, bet wiūā meerā ūwiūpa ūitai taħlat ūawu wezo motiwu. Un nebija jau ar to biħtees. Gahjeja jau tos ne redūeja, ne dširdeja. Azim redūot, bija ūewi eegrimuūe — itā ūaūtinguūe. Pat ne galwas wina nepaūehla, kad tai pahri gaiūā, par trauūeto meeru puūodamees, kowahrni baħrās. Gahja ūitai taħlat. Bet tad peħtiħni ūarahwās, — kā no ūiteena, — netaħtu, paūwiūam netaħtu

aifkleeđjās kīhwite. Weenu reiņ tīf un aplūša. Bet ta peetika, lai gaħjeja no ņawa ņastinguma atmostos. Melnais beņapņinas apatijas wilmis atpluħda no ņmadņenēm. Sibenahri ņaħta ņraħdat atmina. Weena paķaķ oŗai tā ķa maħtoni, ķa wīni weħtrā, atjoroja pagahjuņķāķ domas, gleņnas. Gaħjeja atminejās ņewi — ņkolas Beltu, maķo kīhwiti, ķa wīnu ņauza paħris gadu atpaķaķ. Tadeħķ ķa pa ņiħwiņķpuru naķķs wīna ņkraidit miħķeja. Atminejās, „kīhwiti“ — ņķaidu ņpriganu gimnaņiņti — un negribeja wīnu ņewi paņiħt wairis. Ķā wīna toreiņ ņķo ķeku gaħja — ķa ņpaħrnōs ņķreħja, ķa ņpaħrnōs. Un tagad, — domat negribejās.

Atķal eķķeēđjās purwā kīhwite. Ķā ņauķdama ķo, ķa meķķedama.

Un ķķeēđseens Beltā atņauzās. ņķiķis kīhwites! — tā wīnas ķķeēđja ari toreiņ. Beltā atminejās ķaħdu waķaru, tas biķa neiķģi piŗms wīnas aīņbrauķķānas, maħjā, diwi gaķi atpaķaķ. Ķau meitās ķreħķķa, biķa waķars, teħws un wīna — abi ņtaigaja pa plawas ķelīnu aīņ daħrķa. Teħws puħķejās to atrunat no wīnas nodoma brauķti prom uņ galwas piķķeħtu, uņ ķurķeem.

Ķā ņķodeen wīna redķ teħwa nopeetni ņķero ņeķu, ķa ņķodeen dķird ķķuņi ņķumņtoņķo baķķi:

„Belta, ņaproti mani. ņķ tewim neķeēđķu brauķti. Dari tā, ķa pate ņini. Tīf paķomu eķ tewim doķu ķa teħws, ķa weķaks beēđriķ. Ari eķ Ķauns eķnu biķķis. Tadeħķ domajos Ķaunību ņaprotam. Wīnai arween Ķriķas ķauķķur aīņķķaīņtees. Ķaunībai arweenu ņķauri weķo ķiģķā. Weķais noņuħnoķoķķais Ķumķs teķķ ņeķs un Ķriķas ar galwu maħķonōs, beķeķķis ņneēģķees. Ķriķas ķauķķo ķeķķu paķarit, uņwaret. Ķaunība ķiħnas aīņķķ. Tas tā nu reiņ ir Ķaunības daķā. Un Ķaur to wīna tīķai ari ņķaīņta un Ķauna — ar ņaweem eħģķķa ņpaħrneem, ar ņawu ņtrauķjumu. Bet ņini, Beltā — riħtam ņeķo deena ar waķaru un naķķi. Un aģrōs riħtōs ir ņaķnas, beķ deenas wīdū beđķina ņaule, un naķķis ķķaħķ tumsu, dķķu, dķķu. ņķaī tumsā daudķi noģuruņķķi aīņmaķdas ķa purwā kīhwites, ķas ap mums ķķeēđķ. Meķķe, meķķe tad ķeku atpaķaķ uņ pereķķiti, beķ neatrod — pluħķi aīņneķuņķķi, tumsas pluħķi . . .“

Ķā tagad wīna weħķ atminas, ķa teħwam baķķs eēķriħķejās peē tam un wīnķķ aplūķa. Dķķķaķa ķreħķķā ap wīneem neredķķami ņpaħrni ņķwīħķķteķa — ķiķoķa kīhwites. Ķiķoķa un raudaķa. Waībeķamas ķuħķķās meeru. Bet wīna neķuta ņķeħķķuma prei tām, nē, tad driħķaķ ķaunu preēķķ. ņķaķeķķ wīņas no pereķķeem — lai ķiķo, lai ķķeēđķ, lai meķķe!

Tā wīna ari teħwam atbīķķeķa.

Ķe, wīna nebuħķķoķ no tām, ķas ņaķauķķteem un noģuruņķķeem ņpaħrneem tumsā maķķitos uņ maħķu. Tad Ķau ķaķaķ noķaķķ riħķta ņaķnā, aīņeēķ boķā ar to apķķinu, ķa Ķriķeķuņe ķauķķo daķit. Ķe, wīna brauķķķoķ, maħķiķķoķeēķ, ņraħķdaķķoķ. Ķo tīf daudķ daķba, tīf daudķ neķarita daķba eķmot.

Un winai neweikt to, — tā bija peesihmejis uš to tehws wehl flusaf, wehl ūmjuat. — Salauſiſhot winu ūſhis darbs, winas daba neefot tit ūhſta, lai to iſturu.

Un tad wini abi bija gaſjuſchi uš mahju. Mahte ūauza wafarinās. Un wina bija ūnehjuſēs par-tehwa praweetojumeem un fantafejuſe, fantafejuſe beſ gāla lihdſ pat ūawai aiſbrauſiſchanas deenai.

Un tagad . . . Domu pawedeens tai notruſka. Te jau ari wina bija flahſt pee ūſolas nama, leelas baltas muhra ehkas ar leelu ahbekdahru lihdſ pat lejai.

Wina eegreesās pa wahrteem pagalmā. Un apſtahjās pehſſchni. Tif tagad wina eeraudſija maſās eglites abpuſ' wahrteem un wehl aiſ teem uš zela ūſprauditas.

Tā tad tomehr, — winai jau gan bija tahds tā paredſejums, tahda nojauta, titai neſkaidra. Tai bija telegrafejuſchi nedeku atpakaſ par tehwa ūlimibu. Lai brauzot mahjā, gribot redſetees. Bet wina tuhlin nebij brauſuſe. Telegramu uš galda nometa un aiſmirja. Ari tehwu aiſmirja. Tapat tā wiſu, kaſ reiſ dſimtenē dahrgs bijis tahdreij. Aiſmirja tadehl, ta pate tad pahrdſihwoja pehdejo agoniju.

Bet tad to bija ūagrahbis kauttas tahds nepahrwahrams, neapſinigs. Reiſē ar aprila wehjeem, kuzi dſimtenē ūilganpelekas krehſlas auda rihtōs un wafarōs, reiſē ar ūeemeku piſhehtas baltajām naktim, kuzās meegs behga no winas — nahza tas nepahrwahramais, kaſ winu ūſchurp bija atdſimis. Tā nomaldijusēs kihwite nakſt zelu uš perekli atpakaſ melle, — par winu tehws warbuht tagad teiktu. Bet nu winſch to neteiks — par wehlu — ūawu kihwiti neūagaidijis winſch bija gaſjis . . .

Un pate nobrihnejās gandrihſ par to, ūit auſti, ūit weenalbſigi wina to uſnehma — tehws miris. Ne maſakā ūehchluma nejuta, ne maſakā. Kaut reiſ winſch tai pats mihtakais bijis. Tad drihſaf preeks, ta winſch to neredſ tahdu pahrnahkam, tā praweetojis. Purwa kihwite — ha, ha!

Bet ari ūneekli neſkaneja ūakaltuſchās luhpās.

Ūſgaſjuſe zauri pagalamam, kuzſch bija fluſs tā iſmiris, wina eegahja kehſt. Ari tur bij fluſu. Preetſchpusdeenās ūaule ūila logā. Gaijā ūkaneja un ūihza kauttas, tā tā muſchas uſmoduſchās lidotu. ūeb tas titai iſklaufi- jās tā, muſchas newareja buht — bij par agru — aprilis titai.

Gahja dſilaf, kehſim zauri — ehdamistabā. Fluſu, itkā trauzet bihdamās, wehra durwis. Maſleet noſtahwejees, ūilts, ūſpeeſts gaiſ eefita ūejā. Kopā ar ūanoſcha fluſuma un ūahrtpelekas krehſlas wilni — logi bij pus- aiſſegti. Welta apſtahjās, gandrihſ durwis. Wina bij to iſdſirduſe un tagad krehſlā ūaſkatit melleja. Iſtabā bija kahds. Wina tatschu dſirdeja: fluſi, konwulſiwi rauſtidamees fluſumā ūchrukſteja kahds. Mahte — noſib- ūnija Weltai ūmadſenēs.

Wina bija pamanita.

Istabas dibenkātā šatujējās kašds, peežhlās — neleela, mašleet ša-
leetužēs ņeeveete. Kā kašene šawam behrnam, tā wina uškrita Beltai. Ap-
šampa, škuhštija, reiše škuhštiedama un ņmeedamās.

„Weltin, Weltin! . . . Taišču reiš! Domaju jau — nemaš neat-
braukfi. Tehws ar tā gaidija — nejagaidija“ . . . Bahrđi jaunā ašaru
wilni nošlihta. Bahrđ šwaigas bija šahpes, lai preeks par Weltas atbrauk-
ššanu tās ušreiši weiktu.

Belta wehl arween pee durwim šahweja. Mašuleet pat tā kā apmušuje.
Tomehr neašfranta, nepašustinata, — šastinguše tā kā agraf. Mašti meerinat
lišās gribeja — wahrđu neatraba.

„Pehž leetām jaaišuhja kašds, štažijā palika“, bija wišs, ko wina iž-
dabuja. Melaniški, nedomadama, pret šawu gribu pate. Išteikuše to, ša-
rašwās — wina taišču bija gribejuše ko par tehwu waizat: kad tas iž-
wadits, kad miris.

„Aišjuhtišim, aišjuhtišim,“ mašte winu paštrauza. Un beš ašarām
baši jau. Mišlestibu un šahpes par miruščo dšihwais preeks un rušpes
pašrblašmoja. Wina tagad wairs tikai mašte bija. Kā kašene, kuzai
behrns šobōs.

Kā maju behrnu Beltu atgehrba. Tad šahlē eeweda, nošehdinaja.
Mahtes rušpibai nemaš gala nebija. Waj neežot nošaluše, waj ešt negri-
botees — tuhlin uštaišičot. Rowahrguše ištatotees, gan no žeta laikam,
protams, negulejuše tal, — warbuht atguluščotees kašđu břišdi.

Ešt gan negribotees, Belta atteiza, bet atgultees — to warot. Maš-
leet teeščam ešot noguruše žeta.

Mašte tuhlin šahla rušpetees par apguldiššanu. Šteigščus gušam-
ištabā eegahja, iņeša špilwenus, palagus, filtu wateu šegu. Uštaišičot
Beltai weetu tepat šahlē. Gušamistabā tai warbuht nepatišičot, tehws tur
wišu šlimibas laitu gulejis.

Bet Beltai šahlē nepatika. Bij par gaišču — špilgtā šaule azis
šhilbinaja. Ari društu pawehši lišās. Mašte tuhlin peešrita: nešurinats
jau gan ešot wairaf deenas, maš šhee dšihwojot pa eekšču te, un ta šaule
ari — šchai paščaj azis tašđa špoščuma ar nepanešot wairs, tuhlin aša-
rojot. Tadehl jau šči wairaf til pa ehdamistabu, tur kreššlaks.

Runadamās winas gušamistabā eegahja. Te bija daudš tumšahs.
Weens pats logs ween bija, un tas pats wehl gandriš glušči aišklahts.
Gaišs te bij wehl šašpeestaks un tapat mikli wehšs. Ari oda pehž kautkā
tašđa nepašakama. Gandriš kā kadiki šwilinati — nodomaja šewi Belta.

Mašte išgahja, atštahdama Beltu weenu pašču. Teizās aišejam pehž
malkas, ko krašņni ešurinat.

Tikko durwis aišwehrās aiš winas, Belta kā čaošā, kā bešdibeni eš-
grima. Lišās, ka šeenas ištustu un tašles, tuščas, žauršpihđigi bahlas,
bešgalibā išpluštū. Un šchat bešgalibā ne dšihwibas troščna, ne kuštibas —

tif klušums, klušums un tukšchums, bejgaligs, neaīpildams ne ar ko. Un pār wiju kà ledus ušjals, zeets, zeets un masiws, ne weenas jeemas waj pawajara. Kà ledus, jem kura straumes wairs neškan, bet klušu wijs, klušu — tif ledus ween, muhschigs ledus. Un nebija jau jauna tai šchi šajuhta. Reišču reišem pahrdšihwota, lai warbuht tif špilgti ne kà tagad lautu klušumà pehž leclpilsehtas drudšcha. Apatiškàs weenaldfibas špots jau ari agraf wiau apzeemoja. Reti un uš ihju brihdi tif no šahkuma, bet uš beigàm jau arween beeschaf, beeschaf. Katru domu, katru juhtu pee tam atrofedams, katru darbibu uš laifu paralisedams. O, šcho parahdibu wina labi pašina, pahraf labi pat.

Genahza mahte, weselu klehpi malkas nejdama. Drihš krahsni šahka špraktet jautras leesmas, Welta ari tuwak peesehdàs, jo tai šala. Krahsni kurdama mahte weenà runašchanà ween runaja. No šahkuma Weltu ištawjadama par winas dšihwi pilsehtà, bet redsedama, ka tai netihl neko stahstīt, pahrgahja uš sewi pašču — mahjas dšihwi, tehwa šlimibu un žitàm leetàm. Nonahza ari pee jaunà školotaja Žulija, kusch kà otrais školotajs jau wairaf gadus strahdaja ar Weltas tehwu weenà školà.

Weltai agraf brihwdeenas školà pawadot, wini bija eepafinušchees un šadraudšejušchees. Pee Žulija šchi draudšiba jau bija išwehrtužes mihlestibà, ko winšch ari neslehpa. No Weltas wezateem wismaj, pee kureem wina nodoms tikai lihdsjuhtibu žastapa. Tadehl mahte drihš, bej kahdeem gareem eewadeem, uš ihsto leetu pahrgahja.

„Šchehl, meit, ka nawa Žulijs mahjà,“ wina eesahka. „Uš pilsehtu aišbrauza, tur darišchanas školas leetàs. Pret wafaru jau nu gan pahrradišees. Al, kà winšch preezajees par tawu atbraukšchanu! Wišu laifu jau arween wehl tewi peemin un tà gaidija, tà gaidija pahrbrauzam. Ir gan winšch lahga žilweks, tikpat kà dehls mums. Šopsch tehws šašlima, weens pats par diweem strahdà. Pağastà wis wihu labi eereš. Tadehl domaju, ja!, weza jau es — laiks pee meera — lai strahdà jaunee. Un tu ar nu buhši deesgan išmahzijužes, abi školoti, labi šaderešat. Ne tà kà es, nemahžita meitene, pee tawa tehwa išgahju un tomehr laimè nodšihwojàm. Šai jums tahda šatiziba iškoloteem, išmahžiteem. Nu, ko tu domà, Weltin, par to Žuliju?“

Welta maf gan dširdeja no wiša stahstijuma. Kà no tahleenes tas nahza. Auksti weenaldfiga, bejjuhtiga, tà tur wina šehdeja pee kurošchàs krahsns un klawšijàs. Ne mahtes walodà, bet pate sewi, šawòs dšikumòs. Šlawšijàs, ka kautkur dšiku, dšiku šašalst pehdejàs šihkàs straumites, pehdejàs karštàs dšihwibas urdšinas. Un nahts naht — pehdejà nahts.

Mahtes jautajums, teešchi wehršts pret wiau, ištrauzeja to. Wina itkà apjula. Mahte ari pamanija winas apmulsumu, bet peerehkinaja to Weltas kautribai un nogurumam.

„Ak, es ſchagata tahda! Nemos ic un nemos, ne atpuhſtees tew nedodu. Na, ſehdees tīfai tuwaſ krahsnej, apnem lafatu ap plezeem — neſalfi“, ruhpiġi uſſegdama Weltai leelu paſchauſtu lafatu, wina turpinaja. „Sā tu wari tīfai iſturet iif plahni gehrbdamās. Es nu tewis gan tā nelaidiſchu. Un pawīſam ar tu ſabeigujēs tanī pilſehtā, ſchehl ſkaiitees — iifaltuſe, ijbahluſe. Bet gan tu atkopjees pee mums. Pate redſeſi.“ Un mahtes rofa glahtidama wehrpās Weltas matōs.

Ilgī nebaudita glahtā ſiltums tā kā futinaja. Bet tā patiſkami. Un wehl zeefchaſ peeſpeedās pee mahtes Welta. Azis aiſwehra, neklaufijās, lai tīf nejufu to beſdibeni tur aiſ muguras. To tuſicho nedſihwo telpu, to nakti bej ſwaigjnēm, bej rihta.

Bet winas klufeſchana mahti maſleet baibija.

„Ko tu nerunā? Waj tu ſlima warbuhi? Regribi kaufto?“ mahte jautajumeem Weltu behrin apbehra. Tahdās ruhpeš, tahdā mihleſtibā wina wiſa dega.

Welta pagreeſās pret mahti. Un tīf tagad liſās wina pirmo reiſ to eeraudſija — wezu, ſahpēs ſarautu jeju. Tīf wezu, wezu, un tīſpat mihtu. Un neſ' no kurecneš, no paſcheem wiſdſilakeem dſikumeem, uſpluhda kā maigums, kā ſchehlums pret winu. Eeraudſija wehl pahriš ſihtas ſkopas aſarinas uſ frunſainajeem waigeem un — neiſtureja. Koleeza galwu pee mahtes pleza. Sā eeſchnuſtejās reiſi, itkā raudat gribedama — newareja tīf. Tīfko ijdweja: — Mahmulit, mahmulit! — un tīf moſu pilna, tīf neiſſakami ſmaga ſchi nopuhya eeſrita tumſchajā klujumā.

„Mahmulit, man bija tīf gruht!“

„Ko tu runā, behrnš. Tew truhtums bija. Bet kadehl tu mums neraſtiji. Mehs palihdſet warejām. Lai nu maſ, bet tomehr,“ kā pahremeſdama runaja mahte. Un winas ijdiluſe rofa glaudija meitas zauripihdigos wahjos pirſtus.

„Ne, maht, juhs palihdſet man newarejāt. Neweens newareja. Un tas tā weenmehr — tīfai pats jew palihdſ. Bet es — es, — ſaluhſu“. . . Welta apcluſa ar aiſzirtuſchos elpu.

Bet tuhlin jau atguwās un turpinaja meerinadama:

„Tu, mahmin, nebaidees. Refas leels naw, tahds ſlimums tīfai. Tā kā ſalſt un ehſtgriba naw deefin kahda. Bet gan jau pahrees.“

Tahlat gahja wehl daudj weeglat. Jau pawīſam atguwujēs, ironiſet ſahka pat par jewi:

„Atminees wehl, mahmulit, ko es tew ſaziju, kad projam brauzu. Tu atrunaji mani palift, lihdi iſaudiſchot lafatus. Tos paſchus, ar kuru tu tagad apſedſi mani. Lai paleekot wehl — tew palihgs buhſchot. Kalpone bij toreij ſaſlimuſe. Bet es tīf ſwehjos tad par to un ſaziju: man neſalſt. Un wehl es runaju par teem, taš ſtaigā truhtumā un faili. Teizu, ka wiſpirms ir jagahdā par to, lai wiſi ſaulitē teef. Teizu, ka kauns ſtaigat ſilti

gehrbtam, kad ziti šalst. Domaju wišu pašauli šafilbit ar šawu mihleštibu. Bet pate nošalu, un ziteem šiltat nekūwa no ta. Tā, mahmin. Bet nu es gudraka jau. Zitūs nefildišču, wišpirms pate šildišchos. Audišim nu šiltas šegas paščas šew. Ne ziteem."

Sakta ušbudinatees. Kā drudši elpoja.

"Ja, mahmulit. Bet ko tu manī škatees tā. Kā išbijušēs, itkā nepašihu wairs. Tas manim tā, — — no noguruma zelā. Un tahda pašlima es biju jau kad išbrauzu. Bet gan jau pašrees. Drihš es atšpirgšču, buhšču wejela — pa wišam" . . .

"Lai jau, behrns, lai. Šinams, atšpirgši. Bet tagad leezees tikai nogulet, tas der. Es tuhlin eešču, netrauzešču tewis" — mahte meerinaja. Pate gan jau nemeeriga jutās. Weltaī glušči netizeja. Tā kā nojauta tai bija, ka ar Weltu kautkas notizis. Kas ištī tahds, to wina nefinaja, bet kas launs jau katrā šinā, loti launs — to juta mahtes instinktīs. Weltu ištaujāt tīf neušdrihtējās. Kā bailes bij no kautka leela, šchaujmiga, ko Welta paštahštītu. Gaidīt gribejās un zeret wehl. Tadehšt mahte išeet pašteidjās.

Welta weena pašlita.

Gan tā kā atpašak šautt wina mahti gribeja, bet laikā noturejās. Kadēhšt, ko tas lihdsjēs? Šinako tas negrošis, tīf labi wina to šinaja. Wehl tikai intereši un mihleštibu leekutot wajadsjēs. Bet wina to wairs newareja, un negribeja ari. Šo ušpluhdušchais maigums bija nošudis. Atpašak ee wišzees širds dšitumōs, jeb warbuht ari šašalis ar pehdejo ašins urdšinu reiše.

No jauna Welta bešgaligo weentulību juta. Weentulību, kas kā nerešdami milšu šlogi mahza. Bet tīfko ušnaktuše wina šuda jau, šchi weentulības šajuhta, — nobašla šem zita eešpaida. Apatija šastinguše wiršū mahzās. Šinals, pašastais un neišbehgamais — Welta gandrihš šarkastīši šewī nošimihneja: patezīga weela pšichologeem, pšichofišiologeem un ziteem "logeem", wiau "šinatniškām" študijām — ha! ha!

Domās kūwa glehwas, tīfko išlodaja šmadšenes. Kā nuščas rudent pehš pirmām šalnām — štingšt, bet tepurojas wehl. Ne šaktuma, ne beigu winām nebija — tā bešweidīga masa lipa tās pee apšahrtejeem preekšchmeeteem un gulās tad uš apšinu un špeeda. Kā kad ar ko trulu neašu pa nerweem šītu. Šīstu, lihdsj nejuht wairs šahpes, tikai weenmulību midšinošču. Un atkal wehrās nušchās tuškchās bešgalības ar šawām ledū šastinguščām tahlēm. Wehl grandiošakas, wehl bešgaligakas.

Krahšns bija iškurejušēs. Tīf ogles plehneja. Un Welta šildijās pee tām, bet nešajila. Tad winai iškītās, ka gaiša buhtu maš. Kautkas itkā šmageja — dwinga laikam. Warbuht ari eedomata tīf.

Wina peegahja pee loga, attaišija to. Šchaltēm pluhda eekšchā ahra gaišs un šaule. Kūwa weeglat. Bet ne ilgi. Atkal šantastīške murgi mahzās wiršū, išahpedami tā kā agrat.

Un kà behgdama no wineem Welta ismetàs pa durwim laukà. Dahrjà eegahja. Dtrais pawafars, ka wina nebija te bijuse. Torcijejàs mafàs tiftto fastahditàs ahbelites tagad bij jau labi jaanguschas. Işbşihiti bij pahris jaunu zelinu. Wezà lapene şalabota. Titai puķu dobes kaşda ruhþiga rofa bij paşargajuse no wişam pahrgroşibàm. Tàs isstatijàs tahdas pat, kà diwi gadi atpakaļ — balteem akmentineem apliktas, şahrteem grants zelineem starpàs. Titai weena jauna dobe bija kaşti wehl peenahkufe — burta W formà. Droschi ween to Julijs, — şewi nodomaja Welta. Pateizibas par şahhdu wina uşmanibu nejuta.

Welta isstaigaja wişus zelinus. Apştatija waj iftatu fozinu. Wişu redşēja un paşina, un tomehr ari nepaşina. Dahrşs bija taş pats agrafais, un tomehr ari zits. Işštenibà laikam gan ne dahrşs, bet wina pate bija zita. Dahrşu redşēja un titai, bet ne juta to, kà agraf. Dşihwibas ta ne juta: brestošo şulu şem şalàs mişas ruhğstam un pumpurus reeşam ta nedfirdeja wairs, kà agraf. Kà miris, kà fastindşis wişs dahrşs tai işlitàs. Tahds maşinşch, neezigs juda beşgalibas dşelmeş.

Işgahja no dahrşa apnitufe. Tomehr işklaidejuşes maşleet. Şahka eet uş Işihwişchpuru, lejà, pluhdòş noştatitees. Neapşinigi, gandrişh meka-nişti, wina gahja. Nebija ne patitas, ne gribas — gahja tit. Nonahkufe eķhas galà, Welta apştahjàs.

Wişa leja winas preeķchà bija peepluhduşe. Guleja nu şaulē işlaiduşes itkà şastinguşe. Titai reişem weeglas trihjas şalgodamas eewitnojàs weetàm. Şeşalgojàs tit un tuhlin juda, şaules noştuþpşititas.

Augşchà lejai preti wehràs zita eterişta dşelme, wehl plaşchata, wehl dşilaka, un tişpat fluşi fila, tişpat meeriga, kà lejà. Un şaules şelta pluhşma abas pildija, abas weenoja — wişmas pawedeeneem şaiştidama.

Apwahriņis ar filo meķha strihpu işihka duhmałà — weegli şilganà. Tur abas dşelmes weenà şapluhda, — weenà, beşgalibu aişneedşoşchà, gandrişh beedejoşchà şilumà. Un Welta i şahka liktees, ka no tureenes, no iķi taşluma dşidri fila, kluju nogurums nahtu, şakaldams domas un lozeklus.

Şaulei preeķchà bija aişgulees maşs maşkonits. Şpilgtàs kraşjas gaişà işjuda. Şalta wehja puşma pahriştrehja pār filo uhdens lauku. Tà kà şatumşa, un melnas, melnas kluwa şilàs dşelmes apaşchà. Welta i auksti şamētàs un wina ņeidşàs maşjup.

Maşjà pahrnahtufe, Welta gultà eekrita, ar wişam drehbem, neişgehr-buşes. Aişmigt gribeja, tit noguruşe jutàs, — newareja. Wezee murgi şahka možit. Iţkà auştums drebinaja. Apşedşàs ar leelo wilnaini, bet neşaşila. Un tà ween litàs, itkà auşt kleehtu kaşds: nomiruşe, nomiruşe dşih-wiba! Romiruşchi lauti, nomiruşchas debefis, şaule — wişs! Silce pluhdi ari şastinguşchi, — ne wairs ņili, — melni, melni wini tagad.

Beidsot nogurums taķ uşwareja. Welta eemiga. Cemiga un noguleja liħdş pat peewatarei. Cemiguşe, şahkumà pa meegam runaja, bet wehlaķ apluşa.

Meerigi un dšiti šahka elpot. Reišču reiſem mahte peenahza pee durwim paklaufitees. Eetſchâ nenahza, lai netrauzetu. Ari tai nu kluwa weeglat, tumſchâ ruhpu ehna šahka pamaſ juſt no ſejaſ.

Iſtabâ jau bija puſkrehſla, tad Welta pamodaſ. Uſmoduſeſ wina brihdi attaptees newareja, kur atrodaſ un kaſ ar to. Bet tad aiſ ſeenas klujaſ balſiſ iſdſirda: runaja kaħdſ, kautko ſtaħſtidamaſ. Otrs titai reiſem iſho to peebilda. Welta eeklauſijâſ, ſahka balſiſ paſiħi — mahte bij un Julijſ. Runaja par winu. Mahte Julim ſtaħſtija, kaħda ſawada ta leeko-tees, kaħda ſawada. Julijſ eeminejaſ ko par ſlimibu. Staidri newareja ſadſirdei. Tad mahte iſgaħja. Julijſ ſahka ſtaigat, kluſu, uſmanigeem ſo-keem. Weenu otru reiſi aiſnahza lihdi durwim. Eetſchâ tomehr nenahza. Kaut gan nepazeetiſ bija, — wareja no ſtaigaſchanaſ juſt.

„Julij, cenahz ſchurp!“ Welta eeſauzaſ un pate nodrebeja. Tiſ negaiditi taſ bij iſnahziſ, beſ kaħda nodoma. Ja, ko tad wina gribeja no ta. Un tad ſchi metalſtana winas balſi — pate nepaſina gandriħi. Zeeta, pawehloſcha.

Julijſ cenahza, aiſ ſewis durwis kluſu peeweħrdamaſ.

„Waj tu jau augſchâ? Un eſ domaju, tu guli weħl. Trauzet negri-beju. Tiſko noturejoſ gan“ . . .

„Sen jau augſchâ. Dſtrdeju, kâ juħs ar maħti mani apmehlojât. Eliana eſmot. Weſekoteeſ wajagot“ — iſliſdamâſ jautra, Welta runaja. Un pate neſinaja, kaħeħl to.

„Nu, ſweika, kihwit, ſweika!“ lihģmi ſtrauji ſneedja roku Julijſ.

„Tatſchu atlaideeſ reiſ atpaſat. Eſ jau ar tâ gaidiju, tâ gaidiju. Tiži netiži, deenaſ itaitiju. Nu, ſtaħſti, ſtaħſti, kaſ un ko. Waj atpaſat ar brauſſi weħl? Waj mahjâ palikſi pee mumaſ, kaut laižinu? Tu ſawahrguſe ejot, mahte ſtaħſtija. Paleez — atſpirģi, atſpirģi“, luhgdameeſ, ar mai-gumu un ſirniibu winſch nobeidja.

Bet taiſni wina ſirniiba bij ta, kaſ Weltu uſtrauza. I aiſgraħba, i dujminaja reiſe ſchahda ruhpiiba. Un atkal Welta pate brihnejaſ, ziſ zeeti, jalauſta un tomehr ſpiħtiga, ſtan winas balſiſ.

„Tad ſini reiſ. Ne eſ tur atpaſat waiſ brauſſchu, ne te palikſchu. Tur manim naw ko darit, ja, bet te — lai perekliti atpuħtai ſew eetaiſu — ģa, ģa!“ . . .

„Nâ naw ko darit? Preekſchmetu tu mainijuſe, reiſ tâ rakſtiji uſ mahju. Pedagogija waiſ netiħtot. Nu kaſ par to, tad iſweħleeſ ko zitu — waj nu iruħtumaſ . . .“ neſapraine mulſa Julijſ.

At, naw jau taſ. Ne azumirkliģa un pahrejoſcha wiſu weħrtibu pahr-weħrtieſchana, ſem Nieħſcheſ eeſpaida — ka buħtu jateiz, augſtâ ſtilâ runajot — bet fiaſto, bankrotſ man uſ wiſaſ linijaſ. Uſ wiſaſ, ſaproti, un pilniģſ — graſchi atliħuſchi titai, grabaſchaa. Taſ wiſſ, kaſ paliziſ no iſmainitâ jelta, kura, domaju, tiſ wiſai paſaulei. Tiſ nabaga eſ nu, kâ ubadje pate peħdejâ. Weħl nabagaſa.“

Welta uslehza no gultas. Sahka staigat flujeem nedfirdameem soleem. Turpinaja jau daudj meerigaf un walbidamās, pat ar šarkasmu :

„Tev brihnums, ka es neatrodu wairs ko darit. Tu teiksi, darba daudj, winšch gaida daritaju tik. Tā ari es reiš domaju un runaju. Tā ari es reiš šapnoju par darbu, kuram šewi atdot, kuram wišu dšihwi seedot. Šapnoju par darbu, šwehtu, wišeem daramu, — darbu, kuram zilwezi buhs darit laimigatu, dšihwi paplaščinat, padšikinat, išdailot. Šapnoju — waj maš mehš šapnojām. Un tad, — tad nahza muhscham wezais, neišchirtais : Kadehl? Preešch ka tas wišš? — Preešch progresa, kuršch neapturams tik un tā, un praša upurus. Preešch kulturās — lai ziwilifetaka teel maja. Lai rafinetaka teel bandijumu ušnemšchanas špehja. Lai rafinetakas teel zeešchanas. Ar wahrdu — lai Logošam wehl išmalzinataka teel nerwu sistema, wehl intensiwaka. Tā nonahzu lihds absurdam. Un nakti jutu es tad pirmo reiši. Tās elpu mani aiškaram. Un tumšas melnos špahrnus pahri šew. Draudošchus, lihds ahrprahtibai šchaušmigus. Wehl turejos, wehl zihnijos. Bet nahza beigās. Naktis pār wišu, — pat pār šchaubu šahrteem, — smažedama wišus gulās naktis. Un šastingums un dšila weenaldšiba lihds ar to.“

Apklusja un nerumaja wairs. Wišš isteikts litās.

„Bet kā tas nahza, kā tas eesahkās?“ tik tikko išdabuja Julijs. Tik šatrekts bišš winšch no dširdetā. Šaprast newareja wehl, tik juta to, ka Welta notizis kas leels uu išchlirošchs. Juta wiņu šuduschu, wišpirms preešch šewis.

„Kā eesahkās, tu gribi finat?“ pahrajautaja wiņu Welta, zeeti, greešigi kā agrat, ar to pajchu ašo šmišnu šejā. „Tu warbuht gribi iškaidrot no finatniškā redžes štahwokta to wišu. Nebuhtu gan domajuše, ka tu intresjeješ gar tik dšileem pšichofišiologiškeem jautajumeem. Ku tad klaušees ar. Nešā mistiška tur teešcham naw, wišš tik dabiški, tik weentahrišchi, kā diw reiš diwi — išchetri. Nedši, aišbrauzu es mašleet išlufinata, nepeeradinatu organišmu. Bet tur palaitam bija truhkums jazeesch — gandrišš waj badš. Tas parasta leeta muhju aprindās. Ar noruhditu išturigu organišmu tas ir weegli panešams. Bet ne tā bij ar mani. Šašlimu ar kautko tahdu — kataru waj, mozijos ar bešmeegu. Luht, tā tas eesahkās pee manis. Ušnahza wehl baltās naktis, kad ašinis baudu kleeđš. Es aišrahwos, šarkanašjeem pluhdeem šewi šahwu. Leesmu weejuli wirpuļoja. Kad atmodos no apšturbuma, biju jau uš iehkla išmesta, kā balastis nederigs. Un gala finals — bankrots, kuru šauz kā gribi. Ne wahrds no šwara. Špezialists manim teiza : jumš loti šabojata wiša nerwu sistema. Beš šchi war buht wehl daudši ziti apšihmejumi un termini. Tik išdeenišchā walodā tulkojami tee wiši weenadi : beigās.“

Wina nobeidja ar tahdu weenaldšibu, itkā tas uš wiņu nemanš nešihšmetos. Bežš tam kā kautko atminejušes pret Juliju pagreešās :

„Waj aišjuhrijāt manām mantām patal?“

Miisuhitijis jau, un wajagot buht atpakat drihi, — fluši atteiza Julijs. Lai tad esot nu til labš un paluhkojot, waj jau neesot pahrwestas. Šchai kautko tur wajagot.

Julijs gahja jau, bet wina aistureja :

„Kad juhs iswadijāt tehwu?“

„Beekideen, aijwafar.“

„Tās eglites pee wahrteem un uš zela lai wehl paleel deenas trihs waj tšhetras“, luhdša Welta.

Labi, winšch jau gribejis list nokemt rihā. Bet lai tad palekot, ja wina gribot tā. Un isgahja, domās nogrimis, puhledamees orientetees tai juhtu čhaošā, ko Weltas wahrbi bija winā šazehlušči.

Weena palikuse Welta peegahja pee loga. Šahka štatitees pa winu laukā.

Nahza nakts.

Pār rudenti ušartajeem tihromeem, pār šilganajām, ušpluhdušchām pšawām — wijam pahri, fluši, nedširdami laidās kauikas tumšs. Nā garas peletas ehnas kopā lašijās, no tumšchajeem apwahrišchā mešcheem nahšdamas. Un tad nahza tuwat, tuwat — nahza nakts. Balta miglas šagšča winai pakat willās, mirka ušdent un šluwa šmaga, šmaga. Nakts tahlat to neneja wairs, bet ištahra turpat fahrklōs, pār fluši šilajām, jau tumstoschām dšelmēm. Bet pate nahza tuwat. Uštahpa wehl kalninā un bija klast.

Šitās, itkā ištabā kas eetšchaukstetos. Welta nodrebeja, atpakat atšatijās. Nebija neweena. Šitai ehnas, peletās ehnas bija eenahkuščas un gluhneja no wišjeem kasteem.

Durwis eetšchihkštejās, kahds wehra tās. Welta apgrečjās un eerauššija mahti.

„Tu jau augšchā, un beš uguns. Es jau wafarinas nešu tew.“

Wina runaja, nolikdama traukus uš galda un mekledama lampu.

Ušleejmoja špitšchta. Šchwihkštedama ištuka ap Weltu tumša, un peletās ehnas šahka rautees faktōs dšikat.

Welta peešchdās pee galda, mehginaja ehst — negribejās. Ar mokām šitai glahši peena ištšehra. To pašču wehl, lai mahti neapbehdinatu. Ššdšehra peenu un pateiza flušu — paldees!

Mahte gribeja ko teikt — ehst mudinat waj — bet noturejās. Šitai luhpas norauštijās un šem štropštām ašarinas pamirdšeja. Wina šahka nokopt galdu. Peenu wina atšahja. Nakti warbuht eegribotees.

„Ar labu nakti, mahti!“ teiza Welta maštei, kad ta isgahja traukus nešdama.

Atkal Welta weena palika, bet ne ilgi. Genahza Julijs ar tšchemodanu un furwitii.

Roweetojis nešamo, winšch peegahja pee loga. Ššleezās pa to laukā. Šitās, ka tam elpas truhktu.

„Welta, panahz schurp!“ winſch ſauza degdams wijs.

Welta peegahja pee loga.

„Waj tu redſi, Welta, tahda nafts! Tahda nafts . . .“ winam wahrdu apruhka. „Schis dſitās debejis ar ſahrto reetu, ſchi klufa tumſa, kaſ tufſcha leekas, bet pilna, til pilna dſihwibas. Dſihwibas, breeſtoſchas, ſulotas. Tu klauees til! Kā aprika pluhdi ſchalz, kā ſeme elpo, toſ djerdama! Schi nafts, ſchi nafts! . . . Un tahdā nafti par beigām domat — grehks, grehks ir taſ! Tu dſirdi, kā tumjā klujajā kautkas breeſt un top, kautkas weidojas! Ta — dſihwiba, dſihwiba, Welta! Wina ſauz, wina aizina uſ ſwehtkeem. — Eſim, Welta, eſim laukā, tumjā un nafti, eſim — wina ſauz! . . .“

Wijs drebedams un kaijdams winſch Weltas rokaſ mekleja, ſatehra tāſ, peewilka ſew klaht. Skuhpſtit gribeja, bet Welta lehnam pawehloſchu ſcheſtu walā raifjās.

„Nekur mehſ neeſim, nekur. Rihwites ſazelt un iſtrauzet purwā — tu dſirdi, winas jau kleeđj — zits agrat iſtrauzejis tāſ. Un dſihwibas ſwehtki tur laukā — tee naw preeſch manis. Tu maldees. Eſ taſſchu nedſirdu winus, nedſirdu. Eſ redſu, eſ dſirdu wiſu! debeji, nafti, klujumu, bet tee ir tufſchi, tufſchi un klufi. Ne kleeđjoſchas dſihwibas pilni kā agrat. Eſ dſihwibas nejuhtu wairſ. Wina nerunā ar mani, nerunā. Un neaizina ſawōſ ſwehtkōſ. Zo eſ taſ miruſe. Bet tee ir ſwehtki dſihwajeem. Ja, dſihwajeem. Un ſawai augſchamzelschanai ar netizu. Zo brihnumi wairſ nenoteek, pat medizina ne. Un ja ar palihdjetu kahdas nerwus ſtiprinoſchas piles, — kahds tur labums man no ta. Dſihwei jaunu ſaturu taſ otrreij nenejis.“

Apklufa. Maſlect tomehr kā uſtraukufjēs bija. Bet taſ jau pahrgahja, weetu agrakajam ſaſtingumam atſtahdams.

„Un nawa ijejaſ — nekahdas?“ Dobji nojautaja Julija, itkā aiſſmazis.

„Naw. Un nebuſ ari. Wiſmaſ tahdas ne, kā tu to eedomajees. Bet nu eji tagad. Rihwite grib meera . . .“

Julija iſgahja. Weltai iſlitās, ka winſch pat grihlotoſ, kā aiſlauſtſ. Schehl tomehr nebija.

Pa logu iſleekufjēs wina klaufjās. Wiſaplahrt guleja jau nafts. Melna, dſila, ar taſlām ſwaigſchnotām debeſim un ſemes twanā noreibuſchu ſmarſchojoſchu tumſu. Monotoni kautkur ſchalza uhdens. Un aiſ dahrja purwa miglā ſaſaukajās kihwites. Wehl dſitaks zaur to litās klujums. Bet ne dſihwſ — kā bija ſaſtindſis, tā palika. Weſ atbalſ Weltā. Sanofchi atbalſodamees til auſis, dſirdes nerwōſ . . . bet ne dwehſelē.

Welta atgahja no loga. Wehſi bij kluwis. Un netika wairſ ari ſta- titees ſchaſ nafti, kura iſlitās til tufſcha, tufſcha.

Nosehdās un šahka domat. Par to, kas neapfinigi jau šen tā viņu mahža, bet tikai tagad wehl bij kluwis gluschi šklaidrs, jaušchams.

Wina domaja par beigām, par pehdejo ijeju. Un pat jau traka, dšihwaka kluwa. Peezehlās, pa istabu šahka štaigat, šewl wišu wehl reij pahrlihdama.

Ja, wina daris to. Šchāi pašchā nakti jau. Lai rihta šaule wina te wairs neatrod. Rahtuše pee tahda šlehdšcena, wina pee tšchemodana peegahja. Nšlehdša to un šahka raknatees. Šmeta uš grihdas drehbes, wetu, daschas grahmatas. Beidsot išnehma trišs pudelites. Tās uš galda ušlita. Diwām bija rezeptes papirini klast, bet treščā, masinā, tapat beščā, pat bej ušraksta.

Tā nu wišs jau bija gandrihs kahrtibā. Wehl tikai glahši ar masleet ušdena. Ari to šadabuja, no karafes peelehja. Par pilnu likās. Tadeht peegahja pee loga noleet datu.

Pee loga peenahkuše, brihdi itkā šastinga. It kā gaidija wina nakti kahdu eefleedšamees. Šauzeenu, kas aigzinatu, ne, kas pawehletu dšihwot.

Instinktiwi, neapfinigi ta gaidija, bet — nešagaidija. Rā bijis, klušs wišs palika. Šastindšis, kā agrak. Wehl nšchata pat likās naktis, wehl tšchata. Tikai kihwites purwā arween wehl kleadja. Waidedamas, luhgdamās — tā Beltai iškās. Wina mehginaja šewl šaklaitit, zil šchahdu kleadjeju tur mal-dijas. Bet škaitot šajuka. Bija apnizis.

Atgahja no loga nost un nosehdās. Šlats atkal pudelitei peegreešās. Ša, šchonakt pat tam janoteek, — wehl reij wina atkahrtoja šewl.

Cedomaja, ka wajadsetu ardeewotees wehl. Bet tuhlin pate šewim pahmeta: no ka un tadeht? — banali un leeki, nebija jau wehris. Un tomehr, Olai gandrihs wareja ko ašrakstīt. Meitene to pelnijuše — pate tuwakā un miškakā no beedrenem. Wislabak wina šaprata un mišleja — kopā preezajās, kopā behdajās. Tikai pašchās beigās masleet šweščakas tās kluwa. Tā ašweščinas wešlais no šlimā — , wišaredšošs wiššinis no ta, kas neredš wehl. Olai štipraks organišms laikam bija, un tadeht ari nerwi. Ak, šchee nerwi! — šarkastiški nošmišneja Belta.

Dabujuše papiru ar tinti, wina šahka rakstīt:

„Mašā Oka! Redši, es tew rakstu, kā jau ašbraukdama šolijos. Šaj buhs interesanti, to nešinu. Luhklošchu pehs eešpehjas tik atdot „СМЪНУ настроеній цѣликомъ“. Tadeht nelaunojees, ka buhs šarauštits.

Ola, es tew ardeewas šuhtu.

Tik nenobihštees un neuštrauzees tadeht. Tu man gudra meitšča eši. Wajadšēja tew jau paredset. Un nedomā tu manim rakstīt garu ar gudru wišru zitateem un filošofejumeem pilnu wehštuli. Par dšihwes preeku, dšihwes šaturu un wehrtibu. Buhš jau par wehlu, — nelašišchu winas es wairs, ne ar oponešchu tewim.

Tu warbuht teišfi, ka es pahršteidjos. Buhšu išahrštejušes. Ša ari no jauna mani ušpluštū kleadšošchās ašins upes, — kahds tur labums?

(Tā es mīpat weenam. prasīju jau — naidi labīnājam Zulijam). Ja, kahds tur labums. Sahkt no gala atkal. Ušpodrinat dšihwes tšchaulu, ušlīt jaunu mastu. Apnizis — naw wehris. Šhi atšina wairs glušchi nekād neišustu. Kā špoks mani pawaditu. Tadehl man jaaišēet. Jaaišēet! Šo es jau miruše — wairs nedširdu neko. Tagad nedširdu! Kad wišs jahf dšihwot. Šchee ušdeni aiš loga nakti, — es nedširdu tos krašzām! Un dšihwibas, dšimšchanas, tapšchanas prozešs tur laukā, — es ahrpus wina. Neka wairs nedširdu un nejuhtu! Un tadehl manim jaeet. Lai šwehtu deenā mani šaules templi neredš wairs kā špoku klištam. Newaru luhgtees wairs, newaru Dšihwibai upuret. Beigas! . .

Uštraukums bij Weltu pahrnehmis. Beezehlās, pastaigaja pa istabu apmeerinadamās, tad turpinaja:

„Un šini: daudš, ne, wišu pat es tagad šaprotu. Šaprotu, tadehl zilweki miršt. Šaprotu apnikumu, pagurumu, iškikumu. Un tadehl ka wišu šaprotu — aišeju. Šo warbuht jauz par šlimibu, maniju — wišu šaprašt. Lai. Tas ir tahds štahwoškis, kad naw nekā wairs ko wehl gribet šaprašt. Un ar šcho šlimibu daudši, o, zil daudši miršt. Ja negrib tee kā dšihwi lihki apkahrt klišti waj auga dšihwi dšihwot. (Še es atwainojos — teizu abšurdu — ari auga dšihwe naw beš interešes. Intereše „напитаться“ winā wadošchā tapat kā wišur. Tapat kā pee „radibas krona“ zilwēka. Mahga wišs un galwenais. Šit wišs tas wezs, ko es te malu. Šet naw jau nekā jauna apakšch šaules.)

Un tadehl tew rakštu? Laitam tadehl ka wištuwakā man leezees. Šet runat gribas. Šahstīt wišu to, kas tagad man uš širds. Beš uguns, beš uštraukuma. Ar wišām peeturas šihmem. Un ari tew, es domaju, tas nebuhs garlaižigi. Tu pašchulait, man leekas, pahrdšihwo to štadiju, kad šchahdas leetas šneeds ko jaunu tawām studijam. D, es atminos pee šewis pašchas wehl šcho štadiju. Daudš winā intrešanta, peewilžiga. Šet pehš winas turpinajums nahf. Kad negribas ne anališet wairs, ne nowehrot.

Dil aišwehrt azis

Un nedomat,

Un nedširdet,

Neko, neto . . .

Ja, un tad tu šahkši analitiški šcho „wišu“ apšlatit, tad nepeemiršti, ka tas nenoteel ipochondrijas brihdī, kahdas nebuht melancholijas ušpluhdōs, šet ir tikai weenkahršchš realu špehku fiaško — pilnigs bankrots wišā linijā. (Šs atkal atkahrtōjos, kahdam to jau teizu nupat.) Ar škaidru prahtu nošahrtoju šawus rehklinūs un redšu — iškruškums. Un tā tad, pee laika, pirmis tumša galīgi eestahjas, man jaeet — eška išdegufe . . .“

Rešinaja tahlat wairs ko rakštīt. Domas bij iškikušchas. Ari nogurumu juta galwā. Šet tad atkal ušleešmoja.

„Wehl waj fini eesahwās man galwā iſahda doma: waj es tewim rakstot jawu pilsonisto peenahkumu nepahrtaſpu. Redſi, daſchi teiz, ka eespaidu taſ aſtaſhot, launu eespaidu. Ka taſ pawedot. Un tadehl wejelu wirſeenu, moderno, rakſtneezibā noſoda. Kā demoralijejoſchu un ſamaitajoſchu. (Eſ, ja man buhtu profefija jaiſwehlaſ, ari droſchi ween par rakſtneezj palittu. Rakſtitu tiſ pſicho=fiſiologiſtaſ ſtudijaſ, iſturetā lā moderne ſtilā — ar leelo hurtu ſubſtantiwōſ. Tuſlin mehginajchu.) Ja, kur eſ noſlihdu. Ak tā, nu redſi: eſ tā domaju — neweeneſ patſ zitiſ tew newar iſlaiſtiit to daſrigo ſchidrumu, ko weeneſ ſauz par Dſihwibu, weeneſ zitiſ par Inſtintiu, un treſchaiſ, maniſ dehl, par Energiju. Ne wahrdeſ te galwenaiſ. Ja, ſati pate: ja tew reiſ apſina, ka dſihwe ſlaiſta, ja dſihweſ preetſ tew kruhtis — waj tew otrſ to war noxemt. Un teeſham, dſihwot ſlaiſti. Sewiſſchi wehl jaunai, wejelai — ir mileſtiba, ir wiſſ. Eſ zita lecta — bankroteju. Peſh wiſeem dabāſ ſinatniſteem un fiſiologiſteem litumeem.“

Apſtaſhjaſ rakſtiit. Paſehla galwu, klaufijaſ. Laukā kleeſja kſhwite, weena pate. Zitaſ bija apluſuſchaſ. Gari, ſteepti nowaideja tumſā ween-tuſaiſ putnſ un apluſa. Itkā atbildes gaididamſ. Bet neweeneſ neatſauzāſ tam. Aſkal eeſleedſjāſ, wehl ſchehlat. Welta nodrebeja.

„Aiſ mana loga kleeſj kſhwite. Ak, kā wina kleeſj! Kā raud, kā waimanā. Eſ negribu dſirdei, eſ negribu! Kadehl wina ta kleeſj? Wina meſle kautko, wina ſauz. Meſle — ha, ha, — kur pereklitiſ. Wina droſchi ween kaſhdeſ iſbeedejſ, kadehl gan lai zitadi ta kleeſtu. Warbuht Reſina-maiſ. . . Ak, ſchiſ Reſinamaiſ! — winai taſ kaſhdeſ garam gaſhejſ, — man. — Ne wahrdi no ſwara, titai ſeſaſ: wiſpirmſ, ne-meerſ, peſh tam nogurumſ, un tad nahſ ſaſtingumſ, Beigaſ etc.“

Eſ aſtal noſlihdu. Pat ſatarigi domat neſpehju. Nu, taſ jau gluſchi dabijiſi, ko tur.

Ja, tad nu wehltreij ardeewaſ tew lihdſ ar beedrenitem. Zuſh, bejdeligaſ, jumſ purwa kſhwite ſweizeenu ſuhta. Purwa kſhwite, kaſ pate reiſ bij bejdeliga un pawaſaru neſt gribeja, — Reſinamaiſ titai winu apbuhra un kſhwite pahrwehrta.

Un Roſam ſati leelo paldees: wina pudelite man tā nodereja — nerwu „ſpehjinajchanai“ pehdejai. Wiſlabatoſ reſultatuſ eepreetſchj paredſju jau. Un wehl ſati tam, manam nuhſchigajam oponentam, ka to daru ne ari peſh wina uſſtaſhditiſ ſormulaſ: „для оздоровления общественнаго организма“ — taſhda ſilantropija man titpat ſweſcha, kā „жеманство нищешанствомъ.“ Miſeju, un tadehl, ka eſ noguruſe un, — un maſuleet, pawijaſ maſuleet aiſ eſtetiſma — negribedama neſt nejaſſtanu Harmonija. Tā, taſ tad wiſſ.“

Uj kuwera adreſi uſrakſtija. Tad maſo pudeliti glaſhe iſleſhuſe, wehl peeſiſhmeja:

„Un nu es djerjchu naidam un mefleſchanai. Naidam pret wiju wezo. Winjch ari mant wehl dſihwſ, kaut ari neatradu eſ to jauno, kuru mefleju. (Naw tahda laifam.) Bet mefleſchana ir. Un to eſ aſtahju jums, manas bejdeligaſ. Sweifaſ! Welta.

Brihdi wina pajehdeja un tad uſrakſtija leeleeem drojſcheem wilzeeneem:
Post ſcriptum —

Post ſcriptum. Waj mehſ ko rakſtam, waj runajam — arweenu aijmirſtaſ kaſ, neiſteiktaſ paleef.

Un mehſ to juhtam,
Mehſ juhtam, ka neteiktaſ patſ galwenaiſ paleef.
Patſ galwenaiſ — neteiktaſ
Un tadehl leefam — post ſcriptum.

Un domajam tad un meflejam. Meflejam wahrduſ, kurdſ Reteikto tehrpt. Ta meflejot deena pehz deenaſ eet, bet galwenaiſ neteiktaſ wehl.

Un mehſ to juhtam.
Patſ galwenaiſ — neteiktaſ.

Tumja Schodeena mirſt . . .

Taf kautkur dſilu, dſilu ka leeſmina kwehlo — rihtu, rihtu . . .

Un leefam — post ſcriptum
Bet Rihtdeena aiſeet fur Wardeena —
Un Reteiktaſ iſhepjaſ wehl,
Mehſ meflejam winu, meflejam.
Bet juhtam jau — neuſeet . . .

Un dunofcheem ſoleem atnahſ kautkaſ, imagaſ, auktaſ un nepeeluhdjamaſ — atnahſ, un neredſama roka ka nirgadamaſ wehl pehdejo post ſcriptum rakſta.

Tad muti aiſſpeeſch ſchi ſwejcha roka.

Un Reteiktaſ paleef neiſteiktaſ.

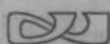
Neiſteiktaſ . . .

Post ſcriptum.

Dometa uſ galda ſpalwu. Banehma glaſſi, ijdſehra. Ka jaſtinga klaufidamaſ.

Aij loga tumja wehl arweenu kleeſa ſihwite. Bet ne tiſ ſkumſtoſchi wairaſ, ne tiſ ijmijuje ka agraf.

Winaſ kleeſjeendſ jau juta rihtu. Sahrtu, auſtoſchu ſauleſ apleetu.

Andreja Upiša

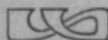
Seedona iemē.

Wišu garo nakti trafojis,
Ar krusu un pehrkoneem weejulis
Aij kalneem grimst, jemei pahrskrehijs —
Nahš šaule debejs telti.

Nahš šaule un wišu wolti:
Ar mihtstu rofu semi glausch,
Iš šarinā šfintara krelli špraušch,
Iš lapinu wahrigi šelti.

Uš štabeem, kas apwahrsini želti,
Gul septinās krahsjās mirdšoššs tilts —
Tur staigās šchis jemes laimigā žilts
No muhšchibas awota šmelti.

— Ko, seedon, tu grejnojees wolti!
Ko, šaule, mirušcho semi glaud!
Ko truhdeem wišošchu tehru aud —
Klahj mahkoneem waigu, raud . . . raud!

F. Hamijara

Seedona švehtkôs.

Mahloni pašchlihràs šeltotàm malàm.
Ašštrehja wehššch lihdi juhras galam,
Ašššina šneegu no kalneem, lejàm,
Šahweja ašaras no bašlajàm šejàm.

Un plašchums šauza : nahž,
Kur seme seedona švehtkus švehta !

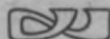
Teht, mihto teht ! par mašu, par semu
Preeššch manis šchi mahja, par šchauru šeha.
Es eeshu laukà, kur aizina šaule,
Kur seme seedona švehtkus švehta !

Bahri kalneem winšch projam gašja.
Aš kalneem seedona wehji mahja.

Aš kalna nogrima wakara šaule,
Aš kalneem nodšija šaules kwehš.
No kalneem ašštrehja wakara wehji,
Ašštrehja, atneja nelabu šiau

Lai negaidot wiau.

Wiša seme nu seedona švehtkus švehta.
Bet širmaiš tehws plehšch matuš —
Eš nolahdeta !

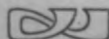

R a i n a

Par klufumu.

Šešlehdjat dwehšelè dšiti,
Žit naida juhtat un mišlas ;
Dšikumà dušmas lai kwehl,
Šwehtumà šahpes lai šmeldj.

Šinkahras aušis lai nedšird,
Un gluhnošchàs azis lai neredj,
Kluši — lai nahkoine gail,
Šeepešchi ušleesmo šchalts.

Burtneezes

Gurštot.

Manas šahrtās rojes,
Selta dšeltenās, —
Wišas, wišas wihta
Nufštās ašarās.
 Baltās seedu deenas, —
 Neatnahts wairs tās, —
 Mani šaules rihti
 Miglu pahrklahtās.
Smagi gultās krehšlā,
Kruhts elpa ploš . . .
Nifkatos — : aiš manis
Našwe kapu roš . . .

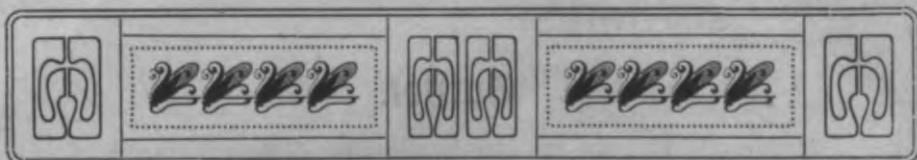

3. Mikelfona

Klaidonis.

Šašganā rihta krehšlā,
Šnaušč miglainās eeļeļas . . .
Wišs flušs, tiš flušs.
Šeems, bašniza tahtlā
Šaldōš šapnōš wehl duš . . .
Ša ašaru pilni
Našaineē koki gar žeku . . .
Širds šmaga no ilgām —
Šalab? . . . Šurp šteidšos? . . .
Šurp eju, beš gaitas tiš agri? . . .
Šašganā rihta krehšlā,
Šnaušč miglainās eeļeļas,
Wišs flušs, tiš flušs, —
Šeems, bašniza tahtlā
Šaldōš šapnōš wehl duš.

Teodora

Latweešču rakstneezibas wehštūres.

V.

Wisplāšakā starp latweešču rakstneezibas wehštūrēm ir Lihgotnu Žehkaba „Latweešču literatūras wehštūre“ (Rīgā, 1908. D. Seltina apgahdibā). Ta apnem prahwā formatā 448 lapas pušes. Tahdu grahmatu jāstrahdat naw neeka darbs. Un Lihgotnu Žehkabs ir ari strahdajis. Wina darbs norišinajās publikas preešchā. Jau daščus gadus atpakaļ redseja, ka no wina parahdas laikrakstōs, ūžurnalōs, kalendarōs un zitōs ijdewumōs grahmatu pahrspreedumi, dsejneeku raksturojumi, rakstneezibas apskati. Tee atteezās pa leclakajai dakai ūj jaunisnāhkušchām grahmatām un teem bija gadijuma raksturs. Pehz plāščuma, pehz iūstrahdajuma, pehz wehrtibas ūchee gabali bija daščadi. Šchi daščadiba ūstahweja ūfarā neween ar apūstrahdajamo weelu, bet ari ar eeūpeešchamajeem gabaleem no wehletām telpām, ar darbu apūtrauta žilweka deenas apūstahkteem. Skats ūj rakstneezibu nebija cerobeešchots, weenpušigs, pee gadijuma bija wehriba pee-greeūta rakstneeku darbu daščadajām pušēm, bija redšama dūūhwa intrese par dūūhweš un rakstneezibas jautajumeem. Par wadošcho pawedeenu bija iūmanama teekūme pehz ūadūhweš progresa, pamatojotees ūj demokratiskajeem prinzi-peiem. Ta jewiūchki iūžchlās ahrā daščōs publikista pānehmeenōs, iūpreedumōs, polemiskā rakstura norahdijumōs.

Weelu datu no ūcheem literariūskajeem gabaleem Lihgotnu Žehkabs ijdewa 1906. gadā ūatopojumā „Latweešču literatūra.“ Te ūchee gabali bija ūafahrtoti chronologiūti, par rakstneezibas parahdibām, kurās ūchee gabali neapwehra, bija waj nu ūūnemti kaħdi apluūhjojumi no žiteem autoreem jeb waj patš ūstahditažs bija par tām cemetinajis kaħdas peeūhmes. Tahdā kaħrtā ūchi grahmata teezās ūneegt pahrskatu par latweešču literatūru. ūū to winu ūkubinajuūe leelā wajadsiba, kaħda ūajuhtama pehz latweešču rakstneezibas wehštūres. Wiaūch nedomajotees ūarakūtižis wehštūri, bet ūneedsot tikai materialus tahdai wehštūrei. Grahmatā eeūskatidamees, ari redšam, ka ūchee eeūpeeūte gabali tik ūstizigi pahrdrukati, ka no teem naw iūlaiūti ari tee teikumi, kam kaut kaħda noūhme tikai tai weetā, kur wini pirmo reij parahdi-juūchees. Tā apzerejumā par Rudolūfu Blaumani, kas wispirms eeūpeeūts

„Mahju kalendarā“ (tur bija arī Blaumana gihmetne), lasām: „Es zēcu, ka „Mahjas kalendara“ lasītāji nepreezāfēs masat par mani, redzot šāvā preekščā zeenijamā rakstneela waigu, kaut arī gihmetnē, un eepasīhtees ar darbīneetu, kas ar šaweem mahšslas darbeem palizis mums tīf tuws.“

Pa datai uš ščo materialu pamata Lihgotku Zehkabs šastahdijis šawu rakstneezibas wehšturi. Bet ta nu ir stipri beesaka, nešā wina „Latw. literatura“ (448. l. pušes pret 352. l. pušēm), eewehrojot „wehštures“ leelako formatu un šihlako druku, wina šāvā apmehrā gan buhs diwi reiš plaschata par „literaturu“. Te ir jabrihnas par šastahditaja šchaklumu un darba špehju. „Wehšture“ ijnahza apmehram pušotra gada pehž „literaturas“. Ir finams, ka no materialeem, ja tos apstrahdā, paleef pahri tīfai kahda data. Tā arī Lihgotku Zehkabs no šaweem „literaturā“ kopā šanestajeem materialeem wareja ištahdat tīfai kahdu datu no šawas „wehštures“, daudš masaku, nešā „literatura“. Žil daudš materiala tad wehl newajadsēja kopā šanest un šastrahdat, lai išnaktu tīf beesja grahmata! Un pee šchahda darba paeet tīfai pušotra gada! Pee tam Lihgotku Zehkabs deenu pee deenas aišnems arī no ziteem darbeem. Tam tātšchu wajaga buht darba milšim!

Uššchiram wina literaturas wehšturi. Gewada wahrds usejam eemeslus, kapehž autors pee šči darba lehrees. Wina „Latweeschu literatura“, neškatotees uš bahrgajām kritikām un augsto grahmatas zenu, drihs ween išpirkta. No tam winsch redš leelo wajadsību, kas latweescheem pehž literaturwehštures grahmatām, un strahdā. Teoretistu prinzipu naw nešahdu uštahditu. Tautas dšēju šastahditajs ušluhto par to stuhra akmeni, uš kura literaturas ehka zetama, tamdehl tām newarot paeet ihši garam. Preekščā tad arī stahw nodala par latweeschu tautas dšēju. Wišpirms ihšas peesihmes par latweeschu šenatni, par latweeschu nošaukumu, tad latweeschu waldas išlotschnu paraugi, tad apzerejums par tautas dšeesmām. Bet, eeskata mees, tas naw nešahds raksturojums. Te tīfai šneegtas šinas par tautas dšeesmu krahschānu un šakoposchānu un tad daščas lapas aišnem tautas dšeesmu paraugi. Tāpat darits ar žitām tautas gara mantām. Tas wiš gan atkal ušluhtojams par materialu rakstneezibas wehšturi, bet ne par pašču wehšturi. Tautas dšejas daščado nošaru raksturojumi šče nepeezeešchami, žitadi nedabūs noteiktā jehdšena ne par šcheem gara darbeem pašcheem, ne par muhsu tautas ihpatnejās gara dšihwes pamateem. Wehštures šastahditajs pat nemehgina, uš peejamo materialu pamata, jel ar weenu staru apgaismot ženo latweeschu dšihwi un gara pašauli. No tam redšam, ka arī šče neatradisim išpilditu rakstneezibas wehštures ihsto ušdewunu: tehlot tautas gara aitištibas gašjeenu. Paraugi un šinas wehl naw wehšture. Gan ar šchahdu materialu ir kas šneegts un kahdas lapas grahmatā no ta top pilnas; bet tas naw wehšturneela darbs.

Garigu rakstu laikmeta apluhtojums aišnem trihs un puš lapas. Šchahdā apmehrā raksturots laikmeis, kas aišnem latweeschu dšihwē wairat

nekā divsimts gadus (1580.—1750. g.), t. i. leelako puši no viņa ta laika, famehr latweešču rakstītā literatūra (grahmatneezība) pastahw; šchahdā mehrā tas raksturots literatūras wehstūrē, kurā turpmak weenai pašchāi grahmatai („Mehrneeku laikeem“) nowehletas šejchpadšmit lapas. No tam redšams, weenfahri, ka šche no zif nezif pareiši noswehrtā famehra newar buht runa, un oirkahri, ka šchi literatūras wehstūre nekahdā finā naw tautas gara wehstūre. Rā waretu tautas gara wehstūrē, kas apnem pee puspeekta fimta lapas pušes, diwšimt gadeem tautas dšihwē pahreei pahri trihs un pus lapās? Teesa, winōs laikōs pa fimtu gadeem ijnahza majak grahmatu, nekā tagad pa weenu gadu. Bet ne grahmatās ween atšihmeta tautas gara dšihwe, tautas literatūra. Labakā un pastahwigā daļa no latweešču tautas literatūras, tautas jenās gara mantas, ir radujēs un attihštijujēs, kad latweešcheem nebija neweenas grahmatas. Winōs pirmajōs latweešču grahmatneezības gadu fimtenōs notika tautas gara dšihwē leelakā pahrgrosība, kahda jebkad tur notikufe, un ta ir tomehr atšihmeta grahmatās. Pašchas par šewi tās war buht neinteresantas, nowezojušchas, bet tā tautas gara dšihwes dokumenti tās ir nejamahjajamas. Bet ari tas japeešihmē, ka starp tām atrodas grahmatas, kas peeder pee wislabakā pašaules literatūrā (bibeles), ka tur listi pamati latweešču mahkšlas dšejai un rakstu projai, ka tur šawā pirmtehlā parahdas un nodibinas tas rakstu weids, kas latweešču grahmatneezībā wehl tagad. Te tā tad gluschī išlaisī iž azim tee ušdewumi, kas rakstneezības wehsturneekam jaušnemas.

Šem wirsrahta „Garigu rakstu laimets“ itahw apafschnodalas wirsrahts „Laimeta raksturojums“. Bet tahlak apafschnodalu wirsrahtu wairs naw, lai gan wispahrigais laimeta raksturojums drihš ween beidsjas. Laimam aišmirsti. Turpmak nahk šinas par rakstneekem un raksteem. Tās ir ihjas, faktištās, naw šaititas ar latweešču garigās dšihwes raksturojumeem. Par pirmo eewehrojamatō latweešču garigo dšeešmineeku top atkal minets Juris Manzelis (tāpat tā pee Pawasaru Zahna), kas ihstenibā naw nekahds dšeešmineeks. Bet gabalinsch par latweešču mahkšlas dšejas nodibinataju un leelako garigo dšeešmineeku Kr. Fūrekern eespeests šihkeem burteem (tikai šejchas beidsjamās rindas leelakeem burteem). Turpreim šinas par Swanti Gustawu Dihzu eespeestas leelakeem burteem. Ja ar burtu raksturu gribeja atšihmet dšeešmineeku nosihmi un šinas par Dihzu eespeeda leeleem burteem, tad šinas par Fūrekernu bija jaeespeesch jelta burteem. Turpmak par bihbeli šazits, ka ta „eenes pirmo reiž dšēju latweešču garigā dšihwē“. Laimam domats, bibeles eenes dšēju latweešču kristigās tizibas dšihwē, jo latweešču garigā dšihwe wispahri, tā to leezina tautas dšeešmas, beš dšejas nekad naw bijufe. Bet ir tad tas naw pareiši: dšēju latweešču kristigas tizibas dšihwē eenes pa kahdai daļai jau pirmā dšeešmu grahmata, bet ihpahchi Fūrekers. Par latweešču dšeešmu grahmatu truhtst pat gluschī kaut kahdu šinu, nerunajot nemoj par winas raksturojumu un par to daščado wiršenu zihnu at-

tehlōjumu, kuras ap to norīsinājās. Wispahrigi garigo rakstu laikmeta raksturojums ir nepilnīgs un nepeeteetofšs.

Daudz labāks naw ari Bezā Stendera un wina pehznahzeju laikmeta (1750.—1850. g.) raksturojums. Tas nu gan aishnem trihspadšmit lapas (tomehr wehl ne tik daudz, zif turpmat weenas paščas grahmatas apluhfojums), bet ari šche literariskās parahdibas un strahwas naw westas šafarā ar latweešchu gara šaturu un dšihwi. Wispahrigu laikmeta raksturojumu šche šastopam diwreij, eesahkumā un beigās. Bet tee pastahw no sinām par politiškajeem notikumeem, semneeku likumeem un šaimneezīskajeem apstahkleeem. Tautas eerasčas un usskati paleel neaistīti; pat ari awiischneeziba, šabeedriškās dšihwes wisustizamalais atipogulojums rakstneezibā, top tikai peemineta, bet netop ne ar wahrdu raksturota. Beš kaut kahda raksturojuma tad paleel ari laikmeta eewehrojamakee awiischneeki: Stobbe un Watjons. Pat šinu par wineem truhkst. Ari šchi laikmeta leelalais kalendarneeks (Berents) un leelalais projaišts (W. Pantenius) neteel nemaj peemineti. Deesgan plaščas šinas ir par Wezo Stenderu.

Latweešchu rakstneezibas jaunatajeem laikeem (šahlot no 1850. g.) tad nu nowehleta wija pahrejā grahmata. Te šahkas plaščee laikmetu, rakstneeku un wīnu darbu raksturojumi. Te šahkas ari plaščee iškasti ij zitu rakstneezibas apluhkotaju darbeem par šinamu laikmetu waj rakneeku. Teešchi iškasti. Peeminešim daščus. Progresīwi tautiškā laikmeta raksturojumā gabals no 82. lapas pušes („60. gadu reformas usskatamas par jaunu robešču stīgu . . .“) lihds 93. lapas pušei („ . . . kahdi aishneedsjami rezultati wīlinaja toreij wīšu domas un zeribas“) norakstīts no Janšona „Tautiškee zenteeni un šaimneezīškā nolahrtošchanās“ („Austruma“ 1903. gada 3. un 4. burtnīzā). Norakstīts naw lītts ne pehbinās, ne pee ta ar kahdu wahrdu peesihmets, no kureenes tas nemts, tā ka lašot tas ikweenam janotura par wehštures šastahditaja darbu. Tikai grahmatas beigās, literaturu usrahdot, peesihmets: „Janšona raksts: „Tautiškee zenteeni . . .“ plaščhi eewehrots progresīwi-tautiškā laikmeta raksturojumā (no 71.—94. lap. p.)“. Bet no šchis peesihmes tātščhu wairak naw išlašams, ka Janšona raksts išleetots par awotu, ka no ta wehšturneeks šmehlis faktīškās šinas, ka pehž ta wīnšč ori-entejees. Nē, tas naw tikai plaščhi eewehrots waj išleetots par awotu, bet tas ir taijni norakstīts, tikai šchur tur kahdu wahrdu pahrgrosot, waj kahdu teikumu waj kahdas rindinas išlaiščot. — Waldemara dšihwes apraksts (kahdas 3 lapas) pa gabalam, wīnu starpā šcho to kopā šawelkot, norakstīts no Benina raksta „Šaunibas Literatūrā“ (1. b.). Apraksta beigās jazīts: „„Pee gaišmas tikt un zītus šaulitē west,“ — raksturo A. Beninšč Walde- maru „Šaunibas literatūrā“. No šchi teikuma tātščhu tikai išlašams, ka weenigi šchis teikums („Pee gaišmas tikt . . .“) nemts no Benina. — Jura Allunana dšihwes apraksts un dšejas raksturojums (kahdas 3 lapas), tāpat ar daščeeem išlaidumeem un šawīlumeem, norakstīts no Weiššmana raksta

grahmatā „Jura Allunana peeminai“. — Brihwsemneeka dšihwes un darbu apraksts (tahdas pusotras lapas) norakstis no manis. Bidū stahw tahds gabals ari pehdirās un tam preekščā teikums: „Tā Teodors, kurš patš pašina peršonigi Brihwsemneeku, tā šalihdsina augščam peewestā biografiskā apskatā abus tautišķās idejas ideologus“. Un tad nahk pehdirās peewestais gabals, Waldemara un Brihwsemneeka šalihdsinajums. No šči teikuma newar gudrs tift. Tas tā kā šihmejas uš eepreekšč peewestajām biografiskajām šinām, bet tad atkal tas ir eewada teikums turpmatajam šalihdsinajumam. Bet ari aij pehdirās peewestā gabala ir iškasti iš mana raksta. — Gabalā par Beešbarđi ir daščas lapas iškastitas iš Wandrewiščā broščuras „Notikumi latweešču atmoščanās laikmetā“. Tee šihmejas uš „Peterburgas Awijēm“ un jaunlatweešču kustišām un itai aplinšus atteežas uš Beešbarđi. — Kronwalda Uta raksturojumā, kas apnem wairak nekā lošni, ir pa gabalam iškasti iš Kundsina šarakstītās Kronwalda biografijas.

Tahds šastahdiščanas weids daudj ko iškaidro. Wišpirms to, kā tift iškā laikā eepehjams šastrahdat tift beesu grahmatu. Tahlak iškaidrojas, zaur ko nahk šči leelā nešamešriba, kapehž, peemehram, par Baronu pašneegta itai lapa, bet par Kronwalda Uti wairak nekā lošne. Par pehdejo ir preekščā pabeša grahmata, un no tās war iškemt neween, tahdas runas wišč turejis un tahdas wehštules wišč rakstijis, bet ari, tahdas familijās wišč weešojees un ko wišč uš eelas šatizis. Tad top šaprotams, kapehž daščreij paleef ahrā neiželts tas, kas tahda wišra darbībā peeder pa wišwarigatā. Par Waldemaru runajot, neteek tas wina darbs, kur wišč wišgaiščak apšihmē šawus un šawu domu beedru zenteenus un mehrkus („Vaterländisches und Gemeinnütziges“), nepawijam peeminets. Beniam, „Šaunibas literatūrā“ Waldemara dšihwes aprakstu pašneedšot, bija galwenais mehrkis, eejuhšminat jaunibu uš žentibu un par tautibu; wišč šchahdā gadijumā neatrada par wajadšigu, teoretiski eedšilinatees wina ideologijā. Šcho aprakstu literatūras wehštūrē išketojot, tad nu ari paleef nost minetais darbs, lai gan šche Waldemaru nostahda taišni par šinama laikmeta ideologu. Wehl iškaidrojas, kapehž wišas šwarigatās šinas par tahdu literarišku parahdibu naw ušejamas weenweet. Tā, peemehram, „Peterburgas Awijēm“ ir nowehleta šewiščla nodala. Ta aijkem nepilnu lapu. Bet tad wiš plahns par šcho awišču eepreekšč apreškinateem naudas lišdšelkeem apšihmets itai par Žuri Allunanu runajot (tahdā Weišsmara pašneegta Allunana wehštulē) un wišu „Peterburgas Awišču“ iželščanās un winu wajaiščana aprakstita par Beešbarđi runajot (iškasti iš Wandrewiščā un Aronu Matija raksteem).

Bet tad ihpašči tas. Waj jel tahdreij tahdi wišri, kā Janšons, Kundsinišč, Benišč, Wandrewiščs, Weišsmanis, wiši šadabujami šem weenas žepures? Lišgotnu Žehšabs to išdara. Wišč wišem wimeem leef runat šawā wahrđā. Teeša, wehšturneeks meklē materialu, kur wišč to war

dabūt, weentēij revoluzionaru proklamazijā, otrēij baptistu lapā. Bet šche naw runa par materialu, bet par teešcheem iſrakſteem, kuru nefinatajam jaſanem par weena un ta paſcha rakſtneeka darbu. Waretu ari to eebilſt, ka iſrakſtitas ihpaſchi tāš weetas, kuzās aprahditi fakti, un fakti taiſchu paleek negrojami, waj par teem ſtahſta weens waj otrs. Tomehr ari faktus war daſchadi redſet un daſchadi attehlot, ſtatotees pehz gara ihpaſchibām un wirjeena, kaš ir ſtahſtitajam. Taš ſche pateefi ari parahdas. Rahds pee-mehrs. Par Waldemaru Janſons uſſwer, ka winſch lojmopolits, ka winſch zihnijees ne no kaħda tautiſti nazionala, bet no wiſpahr zilweziſta ſtahwokka par latweeſchu plaſchako ſchkiru materialo labklaħjibu, ka walodas resp. tautibas jautajums winam nahzis tikai ka kaħds treſchais waj zeturtais punkts (92. l. p.). Turpretim Beninſch noteikti un ar labpatifſchanu norahda uſ to faktu, ka Waldemars rakſtijis uſ ſawām durwim „latweetis.“ Winſch pee tam paſtaħta, ka Waldemars to panahzis, ka latweeſchi no ſawas tautibas nekaunejās, ka ſalaſijuschees Mehtrainē kopā lihđj 12 latweeſchu ſtudentu, un peħdigi peemetina: „Schis pulzinſch bija tā latweeſchu apuſtuki, kuru firđis Waldemara preeſchſihme un dedſigās runas uſpuħta braħtu miħleſtibās tweħli lihđj karſtai, ſpoſchai leeſmai“ (101. l. p.). Waj ſche jau ziteem un ne materialeem faktoreem naw preeſchejā loma, kaħda teem pee Janſona naw un newar buħt? Tad taħkat Weiſſmanis, runadams par ſcheem paſcheem Tehrpatas ſtudenteem, kuru ſtarpā pee wahrda ſauktis ari Waldemars, ſata: „Wini ſinamōs watarōs ſanahza kopā un dedſigi pahripreeda walodas jautajumus un latweeſchu dſihwes intereſes (110. l. p.). Tā tad ſche pee Waldemara walodas jautajumi ſtahw taiſni pirmajā weetā. — Bet ir pahruenti wahrdu pa wahrdam ari zitu ſpreedumi par kaħdu rakſtneeku, tā no Weiſſmana par J. Allunana djeju. Pee tam toš nemaj ſewiſchki nepahrbanda un nepareſibas eet lihđj. Tā ſchat gadijumā minetš, ka Allunana laikā bijuſe latweeſchu djejā paraſta „neħehđſigā ſilbju ſkaitiſchana.“ Warbuħt pee Manzelija ta weħl paraſta, bet no Jürekera laiķeem latweeſchu djeja no tāš walā. Akzenta nowirſiſchana, ihpaſchi no negazijas un prepoſtizijas, uſ otru ſilbi weħl naw ſilbju ſkaitiſchana. Schat nowirſiſchanai meklejami ziti eemeſli un ari tautas djeejmās ta paraſta. („Es neeſchu“, „Es uſaugu“). — Un pee wiſa ta jaeewehro, ka taiſchu katram ihſtam rakſtneekam ſaws ſtils, tāpat ka katram ſaws gihmis, ſaws rokrakſts. Ko noſihmē zita ſtilu uſdot par ſawu? Waj ne ſewi, kā rakſtneeku, iħnihzinat? Tahdu upuri nes Lihgotnu Tehkabs, lai ĵarakſtitu beſu graħmatu par latweeſchu literaturu!

Schahds ſaſtaħdiſchanas weids leek eeſkatitees ſchis weħſtures organiņmā. Tant iſſatas ſinama beſrakſturiba, ſaiſtoſchās, organiſkas weenibas truhkums. Taš nekahda ſinā naw nowehrſtš, ja weſelōs gabalōs un ſewiſchklās weetās uſſwer ĵaimneeziſko faktoru noſihmi un aſewiſchko perſonu atkaribu no teem. Gan ir ſazits (67 l. p., par Merkeli runajoi): „Tif leela ir katra laika ĵaimneeziſko apſtaħktu wara ari par teem wiħreem, kaš ar weſelu galwu pa-

zēlas par leelo pušli pahri;“ un zītā weetā (97. l. p.): „Naw taišniba, ka leeli wihri rada wehšturi, bet gan otradi.“ No wis tas lihds, ja, peem. Waldemars rihfojas kà pusdeems. Winam „jamodina pašchōs latweešchu laudis ilgojčanās pehž gaišmas un brihwibas, zītadi tauta nespehs pazeltees, nesinās zēla un atšlīhks otpatā tumjchajās purwa tekās“. Tā runā Itis Keniņš („Jām. Literatūra“, I, 25. l. p.) ar Lihgotnu Zehkaba muti („Latw. lit. wehštūre“ 102. l. p.) un šajauz winam wišu rehkinumu par katra laika šaimneezīsto apstahktu waru. Lai eewehro labi: „zītadi tauta nespehs pazeltees, nesinās zēla“! Te taišchu wairs naw nekās šaimneezīsto apstahktu warā, bet wišs leelo wihru rokās; tee taišchu nu tee wehštūres rādītaji, tautas listena nolehmeji. Redšams, šchāt wehštūrē nestrahdā, nekahrto, newehriē patstahwigs, ihpatnejs gars, kas uš wiju štatas no šawa šewiņškā stahwofka, bet te walda un noteiz weela, kà no šawa awota uš ahtru rofu nemta, kas naw istihrita, šagatawota, apstrahdata, lai ta deretu šinamai, noteiktai, šamehriagai buhwei. Tas tā ir ari tur, kur katram redšams, no kureenes weela nemta. (Šapeešihmē, ka Lihgotnis wišur nebuht neturas pee prinzipa, neapgruhtinat laštaju ar ziatu ušrahdijumeem. Ja winjch, peem., peewed kahdu weetu ij „Mehrneeku laikeem“, tad atšihmē noteikti ihdewuma weetu, gadu, lapas puši — kà „Mehrn. l.“, Zehšis, 1908, 412 l. p.). Par Pumpuru iškraštiti gabalā ij šchi dšejneeka atminām „No Daugawas lihds Donawai“, štarp teem taišni tahdi, kam epifodišks, anekdotiškš raksturs. Pee weena tahda gabala peešihmeis malā „Pumpurs kà galdneeks“. Ja uš šchahdām leetām leel šwaru, tad bija pašneedšamas ari nodatas: „Brihwsemneeks kà rehdeneeks“, „Waldemars kà zuhku gans.“ Te noteiz weela. Tāpat, ja par Aujelli Allunans pastahsta, ka winjch pajaudejis šintu rublu Ari tad, ja top apluhkti darbi, kam kahds šinainiškš kodols, Lihgotnis weetām ar to apmeerinas, ka no teem iškter kahdas anekdotiškšas weetas. Tā ij Janšona brošchuras „Šauni waj klauni“ iškraštis gabals par — Wjatschēslawu Iwanowu. Bet šche atrodamee ušškati par dekadenzes iželšchanos, par winās stahwofli pret religiju, šinatni, tikumibu, par dajchadeem mahtšlas jautajumeem ir waj nu garam ejot atšihmei jeb waj palikušchi nepeeminenti. Tahds pat gadijuma raksturs ir daudš ziteem rakstneeku darbu apluhkojumeem un ihwilkumeem. Leelakā daka no šchis grahmatas taišni zaur to radušēs, ka šchur tur kas uškerts, iškneitis un kopā šaliktis. Tas ir šasteigtš šchurnalisti darbs.

To leezina ari štils, waloda, pašneegtās šinas. Tur ir negludumi, pretrunas, nepareišibas. Zuhlin patš ešahkums. Par literaturu plašchakā nošihmē apšihmejot wišās tautas grahmatneezibu. Tai pašchā (9.) lapas pušē tahlat šajits, ka latweešchu literatūras pirmais peemineklis ejot latweešchu tautas dšēja, ka ejot jajašk ar to, šamehr rodas latw. grahmatneeziba. Beenreij grahmatneeziba ir wiša literatūra, otreij tišai kahda daka no tās. Tai pašchā lapas pušē latw. tautas gara mantas ušškaititas šchahdā

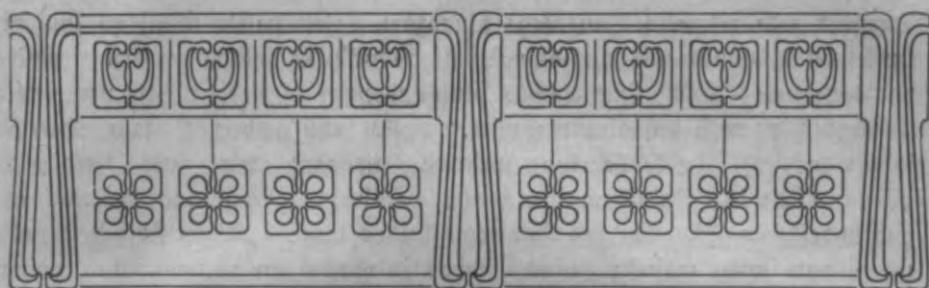
fahrtibā: „Parunas, mihklas, šalamwahrđi, mahai“. Daudj gadījumos parunas no šakameem wahrdeem netais nav šķiramas un šche apšihmejumi gan bija blakam nostahdami, bet šche „mihklas“ teem starpā. Turpmatajā (10) lapas pusē šazits, ka garigu rakstu laikmets turpinajees ap peezdešmit gadu, bet lapas puši tahlat stahw: „Garigu rakstu laikmets. (1580 — 1750).“ Zil tas gadu? Tai pašā (10.) lapas pusē stahw šchahds teikums: „Wezū Stendera garigais eespaids ir til štiprs uš latweešchu literaturu, ka tas ismanams wehl lihđš pehdejam laikam ar Leitana, Liventala un Dünsberga nahwi.“ Ja buhtu šazits: „— lihđš Leitana . . . nahwei“, tad buhtu majakais ismahzis gramatiski pareišs teikums, lai gan pehz jawa šatura šchis špreedums tā naw norobešchojams. Lai ari uš iktatras turpmatas lapas pusēs nebuhs jastopamas lihđšigas pretrumas un kluhdas, tomehr šchis paščas pirmās wehštures lapas pusēs šihriigi raksturo šastahditaja rakstihšanas weidu. Tikai wehl pahris weetu. „No jebkahdām juridiskām teesibām wezais Stenders jawa dšejā nerunā“ (49. l. p.). Kur tahda dšēja, kas runā no juridiskām teesibām? Šhpaschuma teesibu paplašchinajchanās rezultati (60. gadōs) dewujchi pamatu „wejelas laušchu šķiras meesigai un garigai ušplautšchanai“ (81. l. p.). Meesigai ušplautšchanai!

Lihgotnu Šehkabs latw. literaturu eedalijis: tautas dšejā, wezafōs laikōs (1580.—1850. g.), jaunōs laikos (1850. — 1900. g.) un wišjaunatōs laikōs. Bet pehdejā (wišjaunako laiku) robešcha wehl naw labi redjama. Lai robeščas redjetu, wajaga leelaka atstatuma. Jaunee laiki eedaliti: Tautiški progresiwajā laikmetā (1850.—1880. g.), tautiški romantiškajā laikmetā (1880.—1890. g.) un reali-naturalistiskajā laikmetā (1890.—1900. g.) Šajchaubas waj laikmets no 1880. g. šahlot šauzams par tautiški romantišku. Romatika stahw šakarā ar bagatu fantasiju un dšilām juhtām. Bet naw jaunatajā laikā otra laikmeita, kas šchāi šinā buhtu til nabags, tā astondešmitee gadi. Lautenbachs gribeja teikas šawirknet un atdšejot, war šazit, pšeido = sinatniški. Fantasijai wiņš nedewa nekahdu wahu, ne ari wiņam ta bija: tahdā pat mehrā pee wiņa ušejama juhtu šekliba. Šcheem wiħreem nebija pašcheem jawas iniziativas, wini gribeja turpinat jawa preekštetišchu zenteenus (atmetot wiņu zihnas raksturu), wiņōs iškaks tautiskais epigonisms. — Par reali-naturalistiskā laikmeta pirmo ideologu nostahdits Janjons. Bet tad nu pabrihnamees, kahbi rakstneeki wiņam šeko. Starp teem atrodam Sudrabu Edšchu, Rud. Blaumani, Doku Ūti, Janšchewski; bet jewiichi tošpam pahrsiegti, ja šche atrodam ari — Apšišchu Šehkabu un Andreewu Keedru. Birnee no šcheem ir paštahwigi rakstneeki, un ja mellejam, kur wiņeem šaknes, tad nu nekahdā šinā tās nebuhs atrodamas reali-naturalistiskās grupas jemē, kuru šawai ideju un zenteenu šeklai šagatawoja Janjons. Ar šchi wiħra prinzipecem wiņeem rakstneekem naw nekahda data. Tomehr šche wehl warenu buht kahdas nejanušas šastanas, tā weena laika zilweeem. Bet leelaki pretelki wiršeenōs, tā starp Janjonu un Apšišchu Šehkabu, netais naw

domajami. Apšīchu Zehstabs stahw it pilnigi patriarchalajā pasaule, ka winjch pat to newar zeest, ka laudis eet uj pilsehtām un ka winjch pasaudeja pamatu šawai rakstneeka darbībai, tiklihdj winjch manija, ka šchi pasaule jahf šchtobitees. Janšons ir turpreti šchis patriarchalās pasaules sabrukuma wisšpehzigais sludinatajs, kura panahkumeem publikā bija starp zītām tās šekas, ka Apšīchu Zehstabs palika kļuju. Un nu reis buhtu Apšīchu Zehstabs ta laikmeta darbīneeks, kura preekšchgalā par ideologu nostahdits Janšons! Šchij gluschi neisprotamajai kluhdai ir warbuht par eemeslu Apšīchu Zehstaba „realisms“, wina realistištāis tehloščanas weids. Bet tad, un ar wehl leelatu teesibu nešā Apšīchu Zehstaba, wjadjeja reali-naturalistištajā laikmeta eewetot ari Kaudsiščus („Mehrneeku laiki“) un Suri Keitenu. Ne taħda rakstneeka tehloščanas weids, kas katram indiwidam šaws, noteiz wina peederibu pee sinamas grupas, ihpašchi pee sinama wirseena, bet wina ideali, wina zenteeni, wina darbības mehrkis. Sawadi tad ari, ka pee Janšona peeweenojas A. Keedra. Winjch stahw aij Janšona; winjch ir pirmais, kas apšinigi pazeħla jaumromantikas karogu, pirmais jaunajā paaudšē, kas Janšona weizinatajam wirseenam nostahdija preti zitu. Ar Janšona weizinato wirseenu jau daudj wairak, nešā augščā minetee rakstneeki, jaštan A. Deglāws; bet tās ir nostahdits starp tautištajeem romantikeem. Plezu pee pleza stahw ar Janšonu kopā Rainis; bet tās pahrstahdits pawišam zītōs laikōs (wisjaunatajōs laikōs).

Wehštūrei uj beigām manams wairak patstahwigata darba. Nedjams, ka jaštahditajs ar leelu daku rakstneeku jazerejumu pats cepasīnees un atteħlo šawus eešaidus. Tec waj nu eetweras špreedumu weidā, jeb waj šatura atstahštijumōs. Daudškahrt špreedumi išaizina uj pretrunu (tā, ja Ed. Weidenbauma dšejas forma, kas ir stipri nepilniga, top nošaukta par sliħpenu briljantu, turpreti Behrseescha dšejas forma, kas, lai gan ihpatneji neparasta, tomehr lihdj peħdejai niansei ištahdata, top nošaukta par maš iškoptu), daudškahrt dšejolu atstahštijums top sneegts dšejneeka raksturojuma weetā, tomehr par daudj raščojumeem ir dabujams kaħds jehdšeens. Objektīwa weħrtība ir šaturu atstahštijumeem. Tahdā kahrtā dabū eešasīhtees ihpašchi ar Apšīchu Zehstaba un Sauleescha darbeem. Kopeetns un wispušigs ir Raina darbu apluškōjums (to sneedšis, kā peesīhmetš, galwenā kahrtā Antons).

Lihgotau Zehstaba literaturas wehštūrē šanešts kopā daudj weelas. Tai buhtu daudj leelaka weħrtība, ja katrā weetā buhtu apšīhmetš, no kureenes ta nemta. Tad ta buhtu peħz šaweem awoteem pahrbaudama un šawā reišā išteetojama; tad šchahdā kahrtā buhtu ištahkuse šawā finā derīga literaturwehštūrista chrestomatija. Ari tahdā weidā, kā tagad, šchi graħmata sneedš daudj sinu par latweeschu attīštību un rakstneezību; bet tās bija šawam preekšchetam peemehroti apštahdajamas un šameħrigi šakahrtojamas, lai no tām ištahktu wehštūre. Tomehr wehštūres weidū peesawinotees, tās ari kā finas daudj šaudejuščas no šawas weħrtības.

3.

Keonida Andrejewa «Anatema».

(Beigās.)

Sestais štats. Wiņu deenu zauri Dawids šlehpees kahdā atmeņu laustumē un tilai wakarā abi ar Anat. iſgahjuſchi uſ leelzetu. Bet jau pirmais ſaſtaptais zelaġahjeis paſtiniš Dawidu un nu neſkaitami nabagu bari dodas Dawidam pataf — tee grib wiņu iſſaukt par ſawu wal dneeku un wadoni. Dawids behg, weſelu deenu un nakti tee maldas apkart pa ſihku, lih kumainu teku tiſhlu, pahr aiſām un grahweem tee ſteidſās pahri uſ to puſi, kur ſadſirdama juhras bangošchana. Jau ſaule taiſas noreetet, pee debefim welās wehtras mahkoni, kad tee iſnahk uſ kahdu klinti, kas ſtahwus nogahſchās juhrā. Dawids noguriš lihdi nahwei: „Noleekat mani te, lai eš mirſtu.“ Tahlumā dſird duhkonu, jo nahk atkal ſchurp lauſchu bari. Dawids nokritis pee ſemes un taiſas eemigt, kamehr Anat. par wiņu lahdaš: „Tauta ſteidſas ſchurp, bet winas karališ, winas brihnumdaritajš ſnauſch meegā kā wežš ſirgš, ar to uhdeni wed. Neš ſchurpu kroni un nahwi — un gaidamais wal dneekš ker wehju ar atwehrtu muti. Roſchehlojamais zilweku dſimums! Labat jau palaiſtees uſ telošchu uhdeni un pa wilneem ſtaigat nekā nodewejam uſtižet ſawas lepnās duſmas un ruhgtos ſapnuš. . . Zelees augſchā, Dawid, Sura neš ſchurp behrna lihki.“ Dawids atmoſtas: „Kur behgt — naw zela. Waj meſtees ſemē un ſaſchklaidit galwu pret atmeneem, bet waj tad eš eſmu kahds ſaundariš, lai aiſeetu pee Deewa bej wina ſauſchanas. Kaut ſauktu mani Deews — ahiral par bultu laiſtos pee wina mana nogurufe dwehſele. Waj tu dſirdi — wini nahk! Roſit mani un ſagaidi winuš patš. Ar manu lihki dari augligu iſſalkuſcho ſemi un ar manu dwehſeli remdini lauſchu behdas. . .“ Jau tuwojas nepahriſkatama drihſma, jau wilno gaišš no ſauzeeneem nu preekſchejās rindas peeſteiguſchās jau ſlaht. Dawids greeſchās pee teem: „Kamdehl juhš wajajat mani? Laiſchat man te mirt, jo ſirdi man ſchnaudiš jau nahwe, un ejeet uſ mahjām ar ſeewām un behrneem. Ne ar to eš neſpehju atweeglinat juhſu zeeſchanas.“ Wiſi ſpeeschās uſ preekſchu, klanas un luhdišās. „Tu ſauzi muhš,

Dawid," ſaka zelineeks, „un mehs atnahzām. Zeli palika melni no laudin, ſlujās telās atdſihwojās un ſchaurās ſtigās pildijās ſoleem un drihj paliks par leelzeetem — lā aſinis meesāz pluhſt weenigi uſ ſirdi, tā ari pee tewis weenigā klišti wiſi paſaules truhzige.“ „Ko juhs gribeet?“ ſauz Dawids ſahpju mozits. Un lā pehrkona ſpehreens nodahrd pār ſemi kleeđeens: „T a i ſ n i b u!“ Dawidam itkā zeriba pamirdj: „Waj tad taiſniba ari buhtu brihnumš?“ Bet tad Anatema ſkaidro tam: „Winu ſtarpā ir aſli un ta naw wiņu waina; wiņu ſtarpā ir mironi un ta naw wiņu waina. Waj tu wari ſchis liſtena pahreſtibas iſlihdſinat un darit brihnumuš?“ Arweenu zeeſchal eeſlehdj druhjma Dawidu un Sura ſaka tam: „Laudis praſa, lai tu ahtraſ greeſtos atpaſal, jo daudſi jau beigušchees aiſ nepaneſamām zeeſchanām. Daudſi ſaudejuſchi prahtu un drihjumā ſahks weens otru noſaut, paſchas tautas widū zelſees naidš un tew nahſſees tad gruhti tawu walſtibu dibinat uſ miruſchas ſemeš.“ Dawids raud: „Man naw nefa — apſchehlojatees par mani. Kā ſchwanmi eš ſaſpeeſtu manu ſirdi plaukſtu ſtarpā, ja ween waretu djeſet juhju ruhgiās ſlahpes.“ (Winiſch ſtrambā ſew kruhtis). „Te pil manas aſiniš, bet waj weens no jumš tamdehl uſſmaidis preekā. Eš atmenuš ſahkſchu grauſt lā traks ſwehrs — waj jel weenam bada zeetejam tamdehl pahrees iſſalkumš. Eš ſplauſchu jumš ažiš, bet waj jel weens aſlš paliks no tam redſigš?“

Izehlās apjukumš druhjmā, iſbailes un naidigš ſaſchutumš. „Tu muhs peekrahpiš. Waj dſirdejat? — winam naw nefa. Kamdehl tad winſch ſauza muhs?“ Daſchi atgahdinaš, ka zereta labuma weetā tee dabujuſchi tiſai weenu kapeiku un met to nu Dahwidam atpaſal. Duſmas eebegas druhjmā: „Winiſch melojis! winſch peemahnijis muhs!“ Daſchi jau ker pehž atmeneem. „N ola h d i w i n u š, Dawid, — wini tuhliſt tewi noſitiš?“ ſtubina Anatema. Dawids jau pazel rokaš, bet — kriht no atmena keris un weens atmenš pehž otra treezas pret wiņu. Peepeſchi ſahda ſeweete ſahk brehlt un raudat, tai peeweenojaš ziti, — ſchauſmāš par nodarito ſlepkawibu druhjma ſahk iſſchliht un behgot min weens otru ſem ſahjām. Anatema uſlez uſ atmena. „Kur iwertees man ar ſawu preeku? Dawids laiſchu eeppreezinataiš, nogalinatš no Deewa un zilwekem! Un uſ wina truhdoſcho lihti leeku tagad ſawu ſahju eš — Anatema.“ Bet Dawids peepeſchi wehl pazel ſawu aſinaino galwu un wellaš gar ſemi uſ laiſchu puſi. „Nu lai ari mani nomehtā atmeneem — eš tomer pee jumš, eš wehltreij tiſai gribetu redſet maſoš behrninuš“ — Bet tad ari winam ſpehki juhd un winſch iſlaiſch ſawu garu. Anatema ſpahrdā lihti ar ſahjām: „Waj nu tu eſi reiſ beigtiš? Nihtu tawu lihti atradiš zilweki un apglabaš tewi lepni pehž zilweku paraduma. Schee ſlepkawaš ir lahga laudiš: wini mihl toš, to tee noſauj. Un no atmeneem, ar ſureem tewi par tawu mihleſtibu nomehtaja, tee wehl uſzels tew augſtu, greiſu un mulkiġu peeminekli . . .“ Anatema lihgmš, ka wina mehrliš ſaſneegtiš: „Paſemojees,

pasaule, un nes' man padewigi balwas: dedjineet, nofaujeet un nododeet, zilweli. Un tagad pa asinu juhru ar šarkanam buram es šawu laiwu stuhreschu pee tewis pehz atbilbes. Newis kà žuns, kas uš wehdera leen, bet kà lepns weesis, kà jemes waldneeks es pee-brantšchu pee taweem mehneem krašteem. Es prasjšchu noteiktu atbildi — ha—ha—ha!" — — —

Septitais škats. Nefas naw notizees, nefas naw pahrwehrtees. Tapat semi speešch muhschibas šmagee wahrti un lipat bahrgi un nekustami klufs skautkas. Gaušeem šoleem ar ušwahras lepnumu naht aikal ščurp Anatema, šchis „druhmais un launais nerrs“. Winaš nostahjas išaižinoschi špihtigi, šper ar kahju un šauz: „Kamdeht wehl arweenu zeeti šchee wezee, šaruhšejušchee wahrti un neweens nenes man atšlehgas pretim? . . . Waj tu warbuht dširdeji, kahdas nepatiššanas gadijušchās manam draugam? Kad es gahju projam, tad wiša seme ar miljonu rihtlēm kleeđja: Dawids — krahpneeks! Dawids nodewejs! Un pee tam dašchi koti škarbi pahrmeta ari wehl kahdam žitam, jo tatschu šawā wahrđā nerihšojas til neapštatigi mans godigais, nelaiķā miruščais draugs? (skautkas klufe). „Teiz man ta wahrdu, kas Dawidu un tuhtštoscheem laudis dšinis postā. Es esmu — Anatema, man naw širds, pelles uguni man iškaltuščas azis, bet ja man buhtu asaras, es tās atdotu Dawidam. Man naw širds, bet bij mirklis, kad itķā dšihwiba šahka kustetees man kruhtis un es šatruhšos: waj teesčam war dšimt širds? Bet tagad šaki man, waj tewis deht negahja bojā Dawids?“

skautkas (pee muhschibas wahrteem): „Dawids šašneedšis nemirštibu un dšihwo nemirštigs uguns nemirštibā. Dawids šašneedšis nemirštibu un dšihwo nemirštigs gaišmas nemirštibā, kas ir dšihwiba.“

Anatema (uščahujas kà odse): „Tu melo! Nosprahguščam tahrpm, kas šaulē jau melns palizis, tu wari dot nemirštibu? Bet waj tas buhs taišnigi? Šeb melo škaitti, kureem padots ari tu, jeb wiši mehri rahda nepareiši un wiša tawa pasaule naw nefas žits kà meli? Resčehliga un bešprahta šitumu rotala, warmahka launee šmeekli par wehrga padewibu un klufečanu . . . Es esmu nokujis meklet, dšihwot un mozitees beš šeknem. Šneedš man nahwi, bet nešpihšfimi mani wairs nefinasčana. Un tagad atbildi man klaji: waj Dawids nemihleja zilwezi un waj winu nenomehtaja atmeņem? Winaš neremdinaja iškaltuščo badu, nepadarija aflos par redšigeem, neatdewa dšihwibu newainigi miruščem, — winaš šazehla tīkai naidu un nemeeru, jo zilweli jau šahlušchi žihnu weens pret otu, — waj naw winaš weenigi peeradijis mihlestibas beššpehzibu un naw atnešis weenigi tīkai launumu?“

skautkas: „Ja, to darija Dawids. Un nemelo škaitti un pareiši ir šwari, bet to newar škaitteem iškaitit un ar mehru išmehrot. Gaišmai naw

robeshas un gala naw ugunschwhelei. Behz flaitteem Dawids gahjis bojâ pehz mehreem un swareem winsch miris, bet tikpat winsch safneedsis nemirstibu.“

Anatema plojas: „Tu melo no jauna! Kas palihdjes nelaimigam Anatemam, kuru muhschigi peewif. Es uswareju — man atnem manu eeguwumu. Kur ir pateesiba? Waj ta naw ar almeneem nomehtata un negul grahwî kopâ ar maitâm? (Winsch smilkst kâ suns). Sati, waj Anatema kahdreij issinâs pateesibu? Waj tas redjes muhschibas wahrtus atwehrius?“

Kautkas: „Nè. Metad. Mana seja ir atklasta, bet tu winu nedfsi; mana balis ir skana, bet tu winu nedfirdi. Tu nelaimigais gars, nemirstigis flaitlôs, muhschigi dsihws mehrôs un swarôs, bet wehl neesi dsimis tu dsihwei . . .“

Anatema: „Tu melo, nolahdetais suns, tu nojadfis pajaulei pateesibu un ar dselscheem tu aisslodfijis ceeju. Es mihtu atklastu spehli un jawu jaudejumu es eeguhschu atpafat. Es eeschu tagad uf Dawida Leijera kapu un raudaschu tik ruhgti un waimanaschu tik skani, ka pajaulè nepaliks neweena godiga zilweta, kas nenolahdetu sleptawas. Un zilweti paliks jawâ starpâ par sleptawâm un bendem Dawida wahrdâ, kas zilwezei nefis preefu. Un kad tad no lihlu kaudsem es wehstischu tautâm ka tu nogalinaji Dawidu un zilwekus, — man tizès! . . .“

Tahds ir Leonida Andrejewa pasaules tragedijas tehlojums. Bet waj schee grandiosee simboli, schi warenâ dzejistâ waloda, kas muhs satrizina kâ ehrgelu skanas, neatstahj muhs tomehr mihtlainâ nestinajhanâ, ko autors ar scho darbu ihsti mums gribejis teift? Man schkeet, ka tas tomehr tâ naw un ka nenahkas gruhti uftwert Andrejewa poemâs galwenos motiwus. „Anatema“ stahw wiszeeschakâ sakarâ ar „Zilweta dsihwi“ un „Eleajaru“ un kâ tur, tâ ari te muhsu schpju un schaubu dsjneeks stahda jautajumu par zilweta mehrki. Diwi tehli ir schini dramâ — Anatema un Dawids Leijers — un katrs no teem isteiz jawu atbildi un katrs no teem wehsta gluschî preteju prinzipu, starp kureem, zenschotees un maldotees, swahrstas zilweze. Tur ir Anatema, nemeerigais un neapmeerinamais demons, kam sinami flaitu likumi, kam atwehria likumu grahmata, bet kas weltigi praja un prâjis atbildes muhschibas wahrtu preehschâ un kam muhscham paliks noslehpts „dsihwibas wahrds“. Tas ir zilweta analisejoshais prachts, kas muhscham schaubas un noleedi, kas sagraisa drostalâs wijus zilwezes idealus un ilufijas, kas wijsu gribetu flaitteem isskaiit un mehreem imehrot. Schis „druhmais un launais nerris“ newar ar jawu skeptiisto analifi isdibinat dsihwibas galejâs mihtlas un wijsa zilweze, wijsa pajau-

tām vajaga iştirtees bej mehrta, bej prahta. Kas ir zilweks, ja winšch no objektivām, mehāniskām varām šaitiis nepahrāujamā atkarības ķēdē? Kam wehrtā wina dšihwe, ja tā šastahw no zeešchanām, raišem un behdām, ja ihjā muhscha galā nīrgajas preim nahwe un ja zilweta peemina išjuhđ lihđj ar wina truhdeem? Kam der wifī zilwezes zenteeni, ja zilwezes wehsture naw nekas žits, kā ašinainu waras darbu kronika, kā bejgalīga lihku laudse un nepahrīkatamu kapu rinda? Kas par aplamu rotaku pasaules ielpā šchi šchwīngstojchā jemes lode, kurai reij tā tā buhs bojā eet? Baj ahrprahts nejaagrahbj muhs, eedomajotees ween unīwerjuma bejgalību ar winas neškaitamām šwaigšchnu sistēmām un neišmehrojāmām tahlēm? . .

War nonahkt pee šchahda šlehdšena, bet neweens nespehji pee tā noturētees un palīkt, pat pašchi galejā pefimīšma šludinataji ari nē. Pats Anatema noprot, ka šchahda atšina naw ihštā pateesība un atkal un atkal tas amaldas pee „muhschības wahrteem“ un weltīgi klaudšina pehž atbildes. Ir kas štiprats un leelaks par prahta špekulāzijām un wina škeptiskām negāzijām, — tā ir zilweta juhtu un grības logika, kas naw škaitkeem išškaitama un mehreem išmehrojama. Zilweta dšina dšihwot un darbotees un spraušt šawai žihnai un darbībai mehrki ir fakts, kuru newar ne apgahšt, ne noštrīhđet pefimīšma filozofija. Zilweks šajuht un apšinas šawu „es“ kopā ar šawu lihđjzilwezi, kopešā žihnā pret dšihwes šaunumeem un truhku-meem tas atrod šawu dšihwes laimi un lihđj ar to išeet ahrā no šawu šchaubu apburtā rinka. Naw mehrta dabas špehku mekānikai, bet mehrkis ir zilweta indīwīduelai un kolektīwai dšihwei un darbam: eenešt pašaulē apšinu, brīhwību un laimi, padarīt ahrējos dabas špehkus atkarīgus no zilweku grības, išnīhžinat tagadejas šabeedribas chaosu un pahrweidot to par harmo-nisku zilwezes kopdšihwi. Bet škeptikis un pefimīsts teiks, ka zilweta preešchā ir kapa bedre, par kuru neweens indīwīds newar pahrleht pahri. Tāišni nahwes atwaram nes muhs pahri zilwezes apšinigā kolektīwā žihna: indīwīds te tā šakuhšt kopā ar šawu lihđjzilwezi, leel wišām šawām špehjam un juhtām kwehlot tahdā leejmu karstumā, ka jau tagadnē winšch peeder nahlotnei un nahlotne peeder winam. Tas ir, ko Andrejews šaka: „Kur beigas debesim? man tās šuduščas. Kur beigas zilwekam? man tās šuduščas. Naw nahwes zilwekam. Šaikū bejgalīgai tahlei es atdodu zilweta garu: lai dšihwo winšch nemīrstīgs uguns nemīrstībā, lai dšihwo winšch nemīrstīgs gāišmas nemīrstībā, kas ir pate dšihwe“ (IV. štatā). War šalihđšinat šinamo weetu „Eleašarā“, kad pehž šarunas ar ušžehluščos mironi Auguštis, „no-leezot šwarus gan nahwes, gan dšihwes pušē lehnām atgreejās pee dšihwes, lai winas zeešchanās un preekā atrastu aiššargu pret tukščuma tumšu un bejga-līguma šchausmām.“ Un no šchi štahwoķla štatotees ari wehsture, neluhkojot uš wišcem ašinu pluhdeem, ir zilwezes atšwabinaščanas un ušwaras gahjeens, winas apšinas un špehla augščanas prozejs, kuram gala robeščas naw no-šakamas. Tapehž muhs ari nebaida nekahđi paredsejumi par jemes lodes

katastrofām, jo no tām muhs šķir wehl miljoni gadu un warbuht zilweze pate špehs tad šauli aišdedsinat. Un šwaigšnotais debešu plaščums nenospeesč muhs, bet modina zilwezes geniā dšinu arween augstak un warenat zelt šawus špahrnus . . .

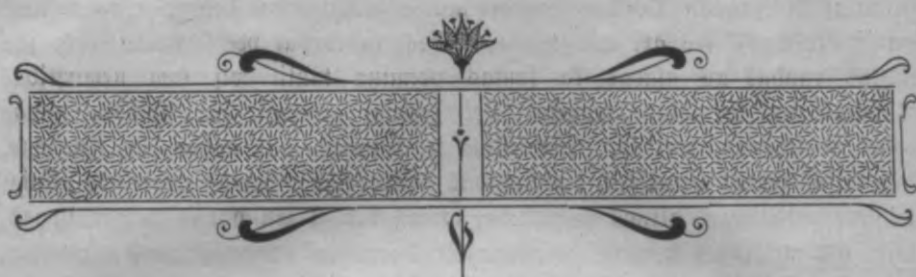
Divus prinzipus stahda weenu otram pretim Leonids Andrejews šawā dramā: šteptiško, egoistiško zilwezes naida lahstu un aktiwo mihlestibu un usupuresčanos lihdszilwezes labā, pašales noleegščanu neapmeerinamu, graušošču šchaubu maldōs un pašales apstipriņoščo atšihščanu preeku un šahpu pilnā zihnā un darbā. Dawids Leijers atšakas no šawas personiškas dšihwes ehrtibas, šaudē wišu, kas winam pašam tuws un dahrgs, un atrod taišni eelšč tam šawu dšihwes apmeerinajuma laimi: ar šawu lihdszilweku dšihwibu tas šawairo pais šawu dšihwibu un weenas širds weetā tas eeguht miljoneem širdis. Bet katrs, ko dšihwe nostahda Dawida lomā, kas „ar štanu šauzeenu pazel noguruščos un ar dšihwibas wahrdu atdod dšihwibu atpakał mirstoscheem,“ neišbehgami atduršees uš šawa littena tragiku: wina špehja nestahw tuhlił išpildit wišas tautas maju gaidas un zeribas, wiņšč nespehji šneegt glahšinu tuhłstosčām rołām, kas pehž wina išmišumā šneedsas, wiņšč nespehji darit „brihnumu.“ Dawidam Leijeram beigās pat naw wairs netilšdaudž kā „weena kapeika,“ ko atmešt truhzigeem un iškaluščheem, un no wina praša, lai tas aklus padara redšigus un ušmodina mironus! Ta ir weza pateešiba, ka praweešči teel nomehtati atmeneem un ka zihnas preekščgalā stahwošchee beešči ween kriht newis no eenaidneeku, bet no šawu pašču peełriteju rołas. Tas nenoteef wiš tamdehł, ka „wadoni“ un „praweešči“ stahwetu tił nešasneedsjamā augstumā, lihdsi kuram mašas newaretu pazeltees, un ka tamdehł nu tās šawā šemširdigā naidā un nenowišdibā gribetu tos dabut pee malas. Nē, eemešls te ir tas, ka lihdsišchim wišas wehšturiškās kustišbas (waj nu ta buhtu Jerusaleme, kad kalpinatā juhdu tauta šazehlās pret romeešču juhgu, waj wišus laiři ar šawām religioši-komunistiškām šektēm un šemneeku kareem, waj ari pat františču leelā rewoluzija ar Dantona un wina beedru tragiško nahwi) apšpeestās, išwahrđsinatās mašas pašrmehrigas zeribas liuščas uš šaweem wadoneem un newis uš šawu pašču špehkeem. Rewis ašla nepateiziba un šlandiba šazel tautā šchaubas pret šaweem zihnitajeem, bet taišni pašrsteidšigas gaidas uš ušwaras tuwumu un nepanešamo zeeščanu kwehle, kas ar elementaru waru išlauschotees šadragā wišu šawā tuwumā un neiščkir wairs, kur draugs un kur eenaidneeks. To šin ari Anatema un tapehž wiņšč ar ištī prowolatorišku planu (ja tā drihłst teikt) bihda Dawidu wina tragiškam galam pretim, kur to šatrazinatā tautas druhsma šamihs sem lahjam un kur Dawids buhs špeests zilwezi nolahdet. Bet noteef tas, ka wehl nahwē Dawids pazel šawu šadausito, ašinaino galwu un trauzas šwehtit tos, kas wina atmeneem nomehtajušči. Kam nenahł te prahtā Golgatas wahrđi: „Beedodi teem, jo tee nešin, ko tee dara!“ (NB. Ja grib, tad Dawida Leijera listeni war

uļuhlot kà Jaunàs Deribas legendu muhju gaduſimtena behrnu atstahstijumà un istulkojumà). Un ari tas japatur wehrà, ka turpat pee Davida lihla jau ſahkas raudas un aſaras, ka tautas peemina tuhliit wij tam nemirstibas wainagu un ka wina wahrds teef zeetejai zilwezei par simbolu winas atswabinaſchanas zeribàs. Mihlestiba ir stipraka par nahwi, un Anatema, kas taiſni zentàs peerahdit „mihlestibas beſſpehziibu,“ ſawòs aprekindòs pilnigi wiſlees. Zilwezes aktiwà mihlestiba, winas kopejà zenschanàs pehž brihwas, laimigas nahkotnes neſpehž „brihnumus“ darit: ta newar mirokus uſmodinat un wiſas ſahpes un zeeschanas ſemes wirſu iſnihdet, — jo kas gan buhtu zilweka dſihwe bej kahdàm ſahpèm un mokàm! — bet zilwezi atswabinat no tumſibas, warmahzibas, nabadſibas, un poſta — tas ſtahw muhju warà. Sauzeens: „Taiſnibu!“, kas kà pehrkona graudeens ſatrizina wiſu ſemes lodi, naw brihnumu burwibas wahrds, bet zihnas loſungs, kas zilwezes wehſturè teef nu tiks tagad peepildits. Un ja ari paleef mums aiſſlehti muhſchibas wahrri, tad „dſihwibas mihkla“ muhju paſchu paſaules robeſchàs mums naw wairs noſlehpums . . .

Tahdas ir iſhumà iſteiktas domas, kahdas weeſchas prahtà, Leonida Andrejewa pehdejo ſazerejumu laſot. Waj minet wehl kahdu wahrdu par ſchi darba ahrejo mahkſlas eetehrpu? Jau pehž ſaraustiità atstahſta ween war juhſt, kahds eekſchejs aiſraujoſchs ipehks, kahds warenums un stiprums pluhſt no ſchis dramàs. Sawas dſitàs, ſahpès un ſchaubàs iſzeſtàs domas Leonids Andrejews iſweidojis leeliſkòs ſimboldòs, tomehr ſchee ſimboli naw nekahdas tuſchàs, abſtraktas elegorijas, bet plaſtiſti dſihwi tehli, tee naw nekahdi peleki, ſaraustiiti mahkoni, kuzus wehſſch dſenà muhju ſkateenam garam, bet kalnu wirſoines, mahkſlas geniija ſpoſchuma apſtarotas.

Daudj juhstu ſtihgas aiſkustinàs, daudj domas ſawiknos Leonida Andrejewa „Anatema“, kà to ipehž tikai leela nopeetna mahkſla.

S a l f i d a

Raichoščianas ūpeku ūtatika un dinamika.

(Beigas.)

Stotijā XVII. g. ū. daudūs raktuves ūe ūhdens aiūgahdaūšanas tapa leetoti riteni, pahr kureem bij pahrmesta ūehde. ūe tās bij ūeestipri-
natas garenās koka kastēs, kuras apakūšā ūeūmehlās ar ūhdeni un augūšā
nonahkujūšas iūlehjās riħdūinā. ūet eetaiūe bij ūlīta. ūehdes tit loti ūuh-
pojās, ka titai ūe ūhdena nonahza augūšā. ūeū tam bij no ūwara ari
dahrgums. Ja ūchachta dūitums bij 78 metri, tad ūehde maūjaja 3200 mar-
fas. Ja weens weenigs ūehdes lozellis pahrruhka, tad wiūa ūehde un ūpaini
ar breeūmigu troūni gaħjās lejā. ūet tās nebij wiūas nelaimēs. Riteni,
kurūch wiūka ūhdeni, bij wajaadūigs greeūt. Sirgu ūpeku ūe greeūšanas warea
iūleetot titai tur, kur raktuwes bij ūellas. ūretejā gadijumā par dūineju
ūpeku bij jaiūleeto tefoūūs ūhdens. ūahda ūhdena iūleetoūšana nebij ee-
ūpehjana beū diħku un ūuhjūchu eetaiūiūšanas, kas aprija daudū naudas, be
neatneūa ūamehrā netahdu leelu labumu. ūehginaja ūe ūhdens rata kuūti-
naūšanas iūleetot wehja dūirnawas. ūet tās augūšā darbojās titai tad,
tad puħta wehjūch. ūurpretim ūhdens apakūšā bedrēs tezeja klatht nemitigi.
Un ja augūšā ilgatu laiku bij kluūums, tad apakūšā bedrēs ūeetezeja ar
ūhdeni un razejeem darbs bij jamet ūe malas.*)

ūchleūijā wehl XIX. g. ū. eeūahkumā liħdūās pirmām uguns maūchinām
paūtahweja wezā tehnika ūreeūū ūhdens aiūgahdaūšanas, un ir ūinami**) ari
iūbewumi, kuras ūchi wezā tehnika praūija. Bij greeūtuwes, ar kuru pa-
liħdūibu ūhdens muzas tapa ahrā wilktas; eetaiūes eerihkoūšana maūjaja 60
marku, ūe winas darbinato diwu wiħru alga 24 ūtundu laikā par abeem
kopā liħdūinajās 1 marlai. ūeū tam bij loti weentahriūūšas eetaiūes ūreeūū
pumpesšanas, kuras maūjaja 18 marku un kuru darbināūšanai iūdeenas

*) G. Matūhoū, I., 1908, 30—31. lap. p.

**) G. eeūreeūūejo darbu, 31—32. lap. p.

wajadseja 1—1,8 markas. Pēc mazu zelsšanas tapa iļķētots arī firgu spēks, zaur to darbs tapa raščigaks. Bet šķe wajadšigās eetaišs bij šarščigitaks. Wīnu eetaišššana īsmatšaja jau 1200 marku un īdēenas nodarbinaššana 11 ml. Šķlesijas „Roščkūnste“ neilgi preekšč twaita spēkla eeweššanas matšaja 5000 marku, un wīnu darbinaššana 24 markas īdēenas. Kamehr raftuwes bij masas un uhdens kraščjumi neezigi, tīfmehr arī augščā ušklaitītee īdewumi īstaišija neleelu summu. Bet leeta groščijās, tīlīdš raščoššana peenehna plaščakus apmehrus. Daudš maš leelai bedrei bij jatur 60,80 un pat wairak „uhdens wīljeju“ (Šapfelknechte) un šimteem (daščreīš līdš 500) firgu. Preekšč leelā kustu bara bij wajadšigš arī leels apkalpotaju un lopeju bars, bij wajadšigi stakli un barība. Tas praščija mīlšigās summas, kuras auga neproporzioneli ahtri šamehrā ar raščoššanas paplaščinaššanas. Peenešmīn, ša raftuwe ar laīfu top otrīf plaščā un eesneedšas diwreīš leelakā dšīlūmā; zaur to kļahpeepļuhstoščā uhdens maja top 4 reīš leelaka, nekā agrak. Šči 4 reīš leelaka maja ir japazel 2 reīš tīf augstu, šā agrak, tā tad darbs, kuršč japeeleef, lai pačrwaretu uhdēni, ir tapis 8 reīš leelaks. Raščots top diwreīš plaščakā mehrā, bet raščoššanas īdewumi ir newīs diwreīš, bet astonreīš leelaki. Pēc tahdas attīhštības gaitas neīšbehgami un ahtri jāeestahšjas momentam, kad īdewumi pačršwer eenehnumus, t. i. raščoššanai jāapstahšjas, ja nerodas palīhgā zīts raščigaks darba spēks. Tahds raščoššanas spēks, kuršč glačba kalnu ruhņeezību no panīhščšanas un lačwa wīnai attīhštītees tačlak, bij t w a i š s.

Kā redšejām, jau XVI. g. š. wīdū zilweku pračts bij wehršees uš uguni, šā dšīneju spēktu. Raščoščōs gadu šimtenōs, kad wajadšība bij špeedoščaka, nekā agrak, gar uhdens jautajuma atrīšinaššanu tapa strahdats wehl neatlaīdigaki. Dawīds Kemšejs (Ramseye) 21. janw. 1630. g. dabuja patenti „to raise water from lowe pittes by fire“ (zelt uhdēni ar uguns palīhdšību no dšīlām raftuwēm). „No tā paščā laīfa atrodas wehl zīti dokumenti, kuru šaturs, ar muščju laīfa azīm škatotees, war tapt atteezinats arī uš twaita maščīnu“. Bet „par ščo īdeju realīšēšanu mums nekas naw šinams; wīnās īšpauščās tīkai wehleščanās pečž kačda jauna „mīlšiga“ spēkla.“*) Tahlak jāpeemin kačds Marquis of Worcester, kuršč 15. now. 1661. g. dabuja patentu preekšč wešela šimta daščadu fantāstīšku „īgudrojumu“. Runadams par šawu 68-to īgudrojumu, wīnšč apraksta wīšpīrms mehģinajumu ar leelgabalū, kuršč tapis peepildīts ar uhdēni, abōs galōs noslēgts un pečž tam uš uguns šildīts. Pečž 24 štundām leelgabals ar leelu troščni šapračhdšīs gabalōs. Par ščo mehģinajumu jājaka, ša wīnšč ir ļoti wežs: tīklab Šloranšs Riwō (Rivault) šawōs „Eléments d'Artillerie“ (1605), šā arī Caus 1615. g. apraksta, ša ar

*) Geschichte der Dampfmaschine. Ihre kulturelle Bedeutung, technische Entwicklung und ihre großen Männer. Von Conrad M a t s c h o f f. Berlin, 1901, 30 Ip. p.

twaifu pildības bumbas eefšeenē pec fildišchanas attihstas tahds ūpehks, ka bumba ūsprahgst gabalds. Pehz ūchis peefihmes peegreesihimees atkal minetā Markiūa iūgudrojumam. Kara tehnikai ūen paūihstamo fakti, ka gaūjēn attihstotees jeb twaikam robotees, top radits leels ūpeedeens, wiņūh iūleeto, lai ar diwu twaiku palihdūibu, kuri weens pehz otra te pildas ar uhdēni, te tuūūhojas, raditu 40 pehdas augstu uhdens ūtruklu. Paūrwehriūot weenu traufu uhdēna twaikā eūot bijis eespejams ar raditā twaikā palihdūibu pazelt ūinamā augstumā 40 traufus auktā uhdēna. Paūūas konūtrukcijas ūihkumi naw ūinami, bet tas daūūeem naw bijis par kawelli wiwu turet par twaikā maūūinas iūgudrotaju. Pec wiņas iūdomatajeem ir peefkaiūtis ari Semjuels Morlends (Samuel Morland). Tas dūihwoja Karla II. laikā un 1683. g. publizeja gadu eepreeūiū, Ludwika XIV. uūdewumā, iūgudrotas maūūinas apraūtu. Wiņūh rakūta: „Zaur uguns ūpehku iūtwaiūojuiūhaiū uhdēnis tuhlin eēnem — apmehram 2000 reiū — leelafu telpu, nekā agraf. un buhdams paūraf ūtiūrs, wiņūh drihsaf ūaploja leelgabalu, nekā lauūas ūewi eeproftotees; bet pehz ūtatikas liūumeem ūawalidits un ūinatniūkeem mehra, ūpeedeēna un lihdūiūwara liūumeem padots, wiņūh — twaiks — nejis ūawas naūtas, tapat kā ūreetni ūirgi; tā wiņūh zilwekeem buhs ūoti derigs, it ihpaūūi pec uhdēna pazeliūhanas . . .“*)

Ēpreeūiū peewefūee fakti nepeerahda twaikā maūūinas iūgudrojēšanu. Wiwi peerohda, ka XVII. g. ū. daudūas galwas domaja par twaikā ūpehka iūleetoūhanu pec uhdēna pazeliūhanas. Daudū bi ūzihūtigu mekletaju. Buhtu ūoti brihiūiūūigi, ja ūūai ūzihūtigai meklesēhanai nebuhu nekahdu panahkumu. Bet panahkumi war buht leelaki un maūaki. „Iūgudrotaju“ ūituli eeguūit ūitai tee mekletaji, kuri atraūdamees labwehligalds apūtahlkōds, nekā ziti, wiūpirmeee un wiūpilhigaki atriūina uūūahdito uūdewumu. Weens no tahdeem iūgudrotajeem ir Denijs Papiņs.

Papiņs peedūima 22. aug. 1647. g., ūtudeja medizinu un 70-to gadu ūahkumā ūem Ķūjgenūa wadibas iūdarija ūawus eewehrojamos mehginajumus ar gaiūa pumpi. Kā hugenots Papiņs bi peepreeūts no Franzijas behgī. Tapehz 1675. g. wiņūh paūrgahja uū Angliju, kur tapa par paūihūtamā Boila ūkolneku un draugu. Ēepaūinees ar Ķeūenes landgrafu Karli, Papiņs nometās uū dūihwi Bahziūā. Paūpreeūiū wiņūh bi par profeūoru Heidelbergā, wehraf paūneedja maūematiku Marburgas uniwerūitātē. Paūeiūotees ūaweem dūihwes apūtahkeem wiņūh ūoti labi paūina ūawa laika ruhpneezibas wajadūibas; ūinaja ari labi ūawa laika tehniku un dabas ūinatni. Tapehz naw nekahds brihnumis, ka taiūni wiņūh wiūahtraf un wiūpilhigaf atriūinaja ūautajumu par twaikā ūpehka iūmantōūhanu ruhpneezibā. Beū ūūaubam, agrako pehtijumu paūihūhana wiūnam iūdarija ūwariḡus paūalpojūmūis. Bet agrakōds pehtijumōis ūitai iūpaudās ūaimneezihkās wajadūibas. Ķūjgenūa mehginajumi iūleetot gaiūa ūpeedeēnu par dūenoūūo

*) Ziēts pec Matūhoū, 1908, I, 286. ūp. p.

špehtu tapa ižbariti uš Ludwika XIV. wehlešchanos, gašdat ušdeni no Senas upes Werfatas dahrjeem. Lai gaiša speedeens raditu kustuibu, tad zilindrā dibenā tapa aišdedfinats pulwers, žaur ko no zilindra išdsina gaišu un tā panahža zilindrā ešoščās tapas kustešchanos; eetaiše tika 1674. g. Kolbera klahrbuhtnē ižrahdita, pehž tam aišmiršta. Tai paščā laikā ar pulwera maščinās konstruešchanu nodarbojās ari kahišs mehanikišs (Jean Heautefeuille); taš 1678. g. apraštā trihš tahdās no wina ušbuhwetas maščinās. Bet ari ta darbibu eerošinaja newis „teoretiski intereše“, bet praktištās interešes: wiščah puhlejās išdomat — pašlaidro Matšchojs — „i p e h t a m a š č i n u p r e e k š č r u h p n e e z i š k e e m m e h r k e e m.“*) Beš šcheem „ruhpnēezibas mehrkeem“ ne jola newar kustetes newiltotā dabas sinatnes wehštūrē. It ihpašchi bagatā mehrā winašs ižstropam Papiņa ižgudrošchanas darbībā. Kā jau ižaziju, Hiigenja (Papiņš bij wina ašistentis) pulwera maščina tapa aišmiršta. Tikai pehž 13 gadeem (1687. g.) Papiņš ižahka, Ģešenes landgrafa ušdewumā, nodarbotees ar winašs rekonstruešchanu. Lai maščina praktiškā buhtu daudj maš noderiga, tad pulwera weeta wiščah išleetoja twaiķa ipehtu. Pehdejo wiščah zereja išleetot pee ušdena un ruhdas ižgašdajchanas no kalnu raktuwēm, pee dšelis humbu iweešchanas un pee iršchanas pret wehju (wehštulēs, kas rakstītas Leibnizam). Maščinās buhwešchana — paštraufumu dehl — tapa pabeigta tikai 1698. g. Bet gadijās leela ekšplozija, tā ka landgrafs ižaudeja ižawu intereši preekšch maščinās. Wehlat, tad iščahda intereše atkal radās, Papiņam tapa ušdots buhwet tīf leelu maščinu, kas ipehtu greešt iždmalu ratu. „Tā ka weiklu strahdneeku nebij pee rokas, tad profesoram pašcham peršonigi wajadšeja strahdat darbnizā wijuš darbus.“ (Ģ. Matšchojs, I, 299.) Maščinās plans bij ižetoščs: katlā tapa wahrišs ušdens, no tureenes twaiķs gašja uš referwuaru, ar ušdeni pilditu, ipeeda ušdens lihmeni lejup un pažeķla pa truhbu uš otru referwuaru, no kureenes ušdens wareja liht uš rata robeem uu greešt ratu. Paš ižawu ižgudrojumu Papiņš rakstīja Leibnizam, ka domajot „beš pašripihlešchanas drihkštēt apgašwot, ka ar iščahda lihdsēķla palihdsību weens weenigs žilweks iždaris darbu, preekšch kura žitabi ir wajadsiģs šimts.“**) Bet truhba, pa kuru ušdens kašpa augšchup, nebij ižgatawota peeteekošchi šipra un tapehž pee ižmehginašchanas nebij ipehjiģa išturet ušdens ipeedeenu. Landgrafa intereše atkal peegreešās žitām leetām, un maščinās tašlaka iškopschana kašweķa uš weetas. Žehlonis bij taš, — ištaidro Matšchojs, — ka šaimneziškā wajadšiba pehž jaunā ipehka Wahžijā bij nepeeteekošča.***) Papiņš ižawā darbībā bij atka-riģš no ižawa waldbneķka untumeem: ja taš dewa lihdsēķtus, tad pehtišchana

*) Ģ. Matšchojs, 1908. I, 288. (Paštrihpots no manis, lai wairat durtos ažiš „teoretiski interešču“ Pindareem. S.)

**) Ģ. Matšchojs, 1901, 36. Ip. p.

***) „Der Grund . . . liegt . . . in dem mangelnden wirtschaftlichen Bedürfnis Deutschlands nach einer neuen Kraft.“ Ģ. Matšchojs, 1901, 86—87. Ip. p.

un buhweščhana norišinajās, ja lihdjektu nebij — tad pat wisleclafā teoretiskā interese newareja „eerant technologijā jaunus zelus un pahrgrōfit raščoššanas prozešu ar wišām winas šabedriškām peedewām.“ Wišpahrīgi, stipra teoretiskā interese, ja winai aiš muguras nestahw šwarigas šaimneezīškās interesēs, tikai pa šapnecem war nowest „pee jauneem atradumeem“ un pee „jauneem pošmeem rajšotajōš špehkōš.“ Pecenemšim tomehr kautko ā priori neespehjamu. Pecenemšim, neškatotees uš Bahzijas jemo leclruhpneezīškās attihstības pakahpeenu XVIII. g. š. šahumā, ka Pāpins tomehr buhtu tapis behrtin apbehrts ar naudas un ziteem materieleem lihdjektēem. Ar to Pāpinam buhtu ļoti maš lihdjets. Semais Bahzijas attihstības pakahpeens tomehr buhtu — un faktiški ari bija — par nepahrwahramu šchlehrli zelā. „Išdomat“ maščinu, t. i. šastahdit winas buhwes planu, nebij pahraf gruhiti. „Galwenais gruhums bij maščinas iŕgatawoščhana. Pāpina mehaniškā weifliba un wina palihglihdjekti bij peeteekōšchi preeščh wina laboratorijas fiškališkeem aparateem, bet wini bij nepecteekōšchi, lai raditu leela darba špehjigu špehka maščinu. Maščinu buhwetaju, kas špehtu iŕgatawot wina zilindra maščinu, nebij, un tapehš išdomatajam bij jaatteizās no zilindru un reišē ar to no wišas maščinas iŕgatawoščšanas. Šahumā wiščh gan wehl zereja, zaur ilgu mahziščhanos un praktiku buhwes gruhitības pahrwahret, bet beidsot wiščh pahrlcezinajās, ka preeščh ta taiščhu wajadšigi gluhchi ziti lihdjekti; ir interejanti, ka jau 1690. g. Pāpins, tā weenigo išejas zelu, eeteiza dibinat fabriku, kura špeziali iŕgatawotu leelos zilindrus.“*) Lai šiniba waretu dot pašaulei „jaunu špehku un jaunu wehstures laikmetu, jaunus apstahklus un jaunu šabedribu“**), — preeščh ta bij wajadšigs, lai šchis jaunais wehstures laikmets jau buhtu reals fakts. To Pāpins, tā redšam, ļoti labi šaprata. Tapehš wiščh 1707. g. dewās uš Angliju, kuras attihstiba gaħja milšu šoleem uš preeščhu. Wiščh greejās pee Akademijas un gribeja ar winas palihdšibu eewest šawus darbus dšihwē. Daščhadu apstahklu deħt tas winam neišdewās.

Kritiška technologijas wehštūre, šaka Marks, peerahditu, ka neweens no XVIII. g. š. atradumeem nepeeder kaħdai atšewiščhļai peršonai.***) Nepeeder weenai atšewiščhļai peršonai ari twaika maščinas išdomaščhana. Šur daudš mekletaju, tur ari daudš atradeju. Pāpins nebij weenigais, kas tišhoja „eerant technologijā jaunus zelus“ un atrašt ruhpnēezīškās mehrkeem noderigu maščinu. Anglijā neatfarīgi no wina, taš pašhā laikā, ar ta pašhā jautajuma atrišināščhanu nodarbojās Tomāšs Sewerijs (Savery). „Winam bij raktuwju ihpaščhneeku wajadšības, kuri tiško wehl špeħja šawaldit uhdena peepluhščhanu šawās bedrēs, šinamas un wiščh šeeđoja šawu laiku

*) G. Matšhoš, 1908., 1. 291. lp. p.

**) M. Walters, 53. lp. p.

***) Daš Kapital, I, 335. lp. p. (peešihme).

un naudu, lai iedomatu mašīnu, kas spētu neatkarīgi no uhdena un mehja, iedarīt zilvēlam derīgu darbu." (C. Matschojs, 1901, 39. lp. p.) Top stahstis: viņam gadījies novehrot, ka zaur uhdena, jūta jābeesēšanu izjēlas tūtšča telpa. Pēegrees mehribu šīm faktam, viņšch praktiisku mehginajumu zēlā patstahwigi nonahzīs pee jawa atraduma. Patents preefšch mašīnas tapa isdots 25. juniā 1698. g., t. i. tāi pašchā laikā, kad Pāpīns puhlējās ar jawa atraduma galīgu pabeigēšanu. Patentā šazīs, ka Sewerija atradums buhšchot loti noderīgs preefšch raktuwju atuhdenoichanas, preefšch piljetu apgahdashanas ar uhdeni, un ari tā dšinejs spēhšch dashchadās ruhpnēepības eestahdēs (mills), kurām neēšot pee rolas uhdena waj nemitiga mehja. Dabujis patentu, Sewerijs stahjās šakorēs ar raktuwju ihpachneekēm. Bet tee bij netizīgi, jo loti daudz bij dashchadu „išgudrotaju“, kas ar jawa problematisko atradumu štanu eeteiēšanu puhlējās tikai iiplehst pehž eēšpehjas daudz naudas. Lai išgaisinatu wijas šchaubas, tad 1702. g. tapa ijdota grahmata „Kalnu razeja draugs“ ar šīhtu mašīnas aprakstu. Grahmata weliita Wilhelmam II, šinatnu akadēmijai nu Anglijas kalnu raktuwju ihpachneekēm. Šaimnēezīškā wajadsiba bij loti spēdošča, tapehž wairakās raktuwēs tapa išdariti mehginajumi ar jaunatrastu mašīnu. Bet pee šcheem mehginajumeem ijarahdijās, ka atradumam ir loti leeli truhkumi. Mašīna netapa par „kalnu razeja draugu“. Wina patehreja loti daudz ogļu. Konstrukcija bij tahda, ka weena un ta pate telpa tapa te atdšejeta, te šilbita. Iwajts nemitīgi nahza šakarā ar aukstu uhdeni. Zaur to tapa weli išchkeests loti daudz šiltuma. Patehredama daudz ogļu, mašīna tomehr nebij pēeteekošči rashīga. Raktuwēs eēpluhstojšchee uhdens wairumi bij pahraf leeli. Bet jūta spēedeens mašīnā nedrīkšēja buht leelaks par 3 atmošferām. Lai uhdeni pahrwahretu, zentās paleelinat jūta spēedeenu, bet tad gadijās šprahdšeeni, kuri mašīnu šaplošija gabolēs (peem. 1706. g.) un padarija winas leetoshanu bihštamu. Wareja nepaleelinat jūta spēedeenu. Bet tad pee widejas bedres apkalpošchanas wajadsēja eerihšot wairaf mašīnas tiklab weenu otri lihdsās, kā ari weenu pahr otru. Tā kā wijas mašīnas atradās šawštarpejā šakarā, tad tahdu mašīnu šistemu bij loti grūti apkalpot. Beš tam eetaiēšana maksāja daudz naudas. Wīši šchee apstahkli iššikaidro, kapehž Sewerija mašīna netapa leelruhpnēezībā išleetota. Bet tur, kur weizamais darbs bij maks, — kungu dšihwolkēs un dahrēs, mašīnawās un žitur, — wina lapraht tapa išleetota. Lai wina buhtu spēhšhiga išdarit leelaks darbus, bij wajadsīgi dashči konstruktīwa rakstura pahrlabojumi. Šchos pahrlabojumus eewēda kalejmeisters un dšelšstirgotajs Rjukomens. Switzers, išgudrotaju laikā beedrs, stahsta, ka Rjukomens pee jawa išgudrojuma nahzīs neatkarīgi no ziteem, bet tā ka Sewerijs stahwejis tuwal galnam un paguwis ahtraf išnemt patentu, — tad Rjukomenam atlīzīs tikai tapt par jawa lihdsenzona beedri un ušnehmuma dalībneeku. Matschojs jawa wīšjaunakā wehšturiškā darbā šīm nostahštam nepeedob

švarīgu nošīmi un šaka, ka Ņjūkomens pašinis Sewerija un, warbuht, ari Pāpina mašīnu, eekam leħrees pee šaweem pahrlabojumeem. Kenahlas grūhti abus ušstatus šajkanot. Ņjūkomens bij reišē „paštahwīgs išdomatājs“ un tai pašchā laikā „tikai pahrlabotājs“. Pašīhdams šawa laikā ruhpnēzīškās wajašības, wīnšch, tapat lā daudsi ziti, nodarbojās ar uš deenas fahrtības ejošchā jautajuma atrīšināšchanu un wareja šinamā meħrā tuwu peeet galigai atbildei. Pehz eepašīhšchanās ar šawu laikā beedru išgudrojumeem wīnšch wareja konstatet, ka minetōs išgudrojums ir pahrfermēhojušchās ari wina — Ņjūkomena — domās, wareja konstatet, ka šchē išgudrojumi naw nekas jauns, pahršteidjošchš, negaidīts. Ņjūkomens bij paštahwīgs išgudrotājs in potentia (eepēhjamībā), bet tā lā ziti bij aīsteīgušchēes mašleet preeškā, tad atlika tikai peemehrotees apstahkleem un turpinat šawu darbību kopīgi ar ziteem. Šchi darbība, lā jau šajits, paštahweja dašchu šwarīgu tehnīšku pahrlabojumu eewešchanā, peħz furu išdarīšchanas twaika mašhina tapa par faktoru, kas wairat lā šints gadu pahrwaldīja tirgu. Bet šcho pahrlabojumu reališešhana tapa eepēhjama tikai pateizotees Anglijā waldošchēem šaimnēzīškeem apstahkleem. Daudšas twaika mašhinas dalās bij weegli eepēhjams išgatawot peešleentēes paštahwošchām ruhpnēzības nošarēm. Veeli wara traufi jau šen tapa išleetoti bruhschōs, wīnus wareja išleetot preešk twaika katleem. Pehdes, fahrtis un ziti peederumi bij atrodami pee ušdena riteneem un pumpjeem. Atlika wehl twaika zilindrs, kura išgatawošchana bij Pāpinam, lā redšejam, par nepahwaramu šawekli. Bet kas attezas uš Anglijas išgudrotajeem, tad „par laimi gadījās, ka wīnu pirmā mašhina tapa buhweta Birminghamas tuwumā un wīneem bij weegli eepēhjams šadabuht weiklus meħanīkus.“*) Apstahkti bij labwehligi ari zītā šinā. Atradeju „teoretīškai interejei“ aīš muguras šahweja kapitalīstu „pelnās intereje“, ar šawu naudas maķu zīhtīgi peepalīhdšedama „eraut tehnoloģijā jaunus zekus.“ Mašhīnu buhwetaji tīkko bij špehīgi apmeerinat Kornualās (Cornwall) raktuwju peeprašījumus. Pirmā mašhina tapa uštahdita Birminghamas tuwumā 1711. gadā; 1718. g. pee Ņjūkastlas (Newcastle) strahdaja jau diwas mašhinas, treschā tapa buhweta; 1819. g. šajtopamees ar 2 mašhīnām Ņordenglendē. Drudšhainais 1720. gads ameja Anglijai to, peħz ka ilgojās no waldbneeku untumeem atkarīgais Pāpīns, proti organizāziju preešk twaika mašhīnu buhwēšchanas. Beedribas preeškgalā šahweja 5 Londonas tīrgotaji, kuri nopirka Sewerija un Ņjūkomena teešības, dibinaja šabritu preešk šwarīgo mašhīnas datu išgatawošchanas, lā ari ruhpejās par wīnu klahpeegahdašchanu nonehmajeem un — ja wajašigs — par šalīšchanu.

Tahkaka „jauno zeku eeraušchana tehnoloģijā“ šaīstas ar Dšchemša Uatta wahrdu. Tas bij kōti eewehrojams wīrs un wīnam ir leeli no-

*) G. Matšchōš, 1908. I, 305. Ip. p.

pelni tehnikas mehstūrē. Ēepasīhstīmees ar Uatta tehniškās radīššanas darbību.

Tā jautā „teoretiskā interese” ir nepeezeešhams peederums katrā daudj maj šarešhgitā darba prozejā. Uattis newaretu ne tapt par mehanīki, ne pastahwet šhini amatā, ja winam nebuhtu nelahdas intereseš par jautajumeem, kas šhā waj tā stahweja šakarā ar wina nodarbošhanoš. Ēa wina interese leelā mehrā bij pegreesta twaika mašhīnai, tas nebij nelahda weenigi winam ihpatneja eeshime: twaika špehka īleetošhāna nodarbināja plašhu jābeedribas aprindu prahtus. Uattis šekoja tikai „laira garam”, ja eepasīnās ar mašhīnas eepreeshhejo mehsturi. Ēa winšh eepasīnās, warbuht, pama-tigafi, nekā ziti, tas aīkarajās no wina audsīnāšhānas, eeguhtās īgļīhtības un ziteem objeektīweem apstahkēem. Ēa beidjot wīšas wina intereseš nowir-sījās tikai pee twaika mašhīnas, tam ari bij šawi jābeedriški zehloni: uī pirmēem mehginajumeem ar twaiku eerosīnāja Uattu kahds Ēlasgowas uni-wersīitates študentis, kuzhch 1759. g. bij nahzīs uī domām īlelot twaika špehku preeksh braukshānas; īlgi kahrotā īšdewība šhōs mehginajumus tur-pīnat gabījās 1764. g., tad unīwersīitate uīšdewa Uattam, šawam me-čanīkam, īšlabot kahdu jābojatu Œjūtomēna mašhīnas modelī. Šo īlgaf Uattis turpīnāja šawus mehginajumus, jo leelaka tapa wina „teoretiskā inte-rese”. Šhī teoretiskā interese nowēda pee ta, pee ka wina weenigi wareja nowest, proti pee noteīkēem teoretīskēem rešultateem: no īlgeem mehginaju-meem un nopeenas pahrdomāšhānas „pehshhīni” peedsīma šhchirtā kondē-šatora īdeja. Wīšī ziti pahrlabojumi pee Œjūtomēna mašhīnas tapa pahra deenās atwāšīnati logīkas zelā no šhīs galwenās īdejas. Bet nelahds jāuns rašhōšhānas špehks jāur to nebīj dots, un it ihpašhī tahlu wehl bīj līhsh „jāunam wehštūres laīkmetam”. Družīn wairaf leetu uī labo pušī wīršīja tas apstahkīs, ka Uattam bīj pee rokās 20,000 markās, kuras atlahwa pee-rahdī, ka jāunās mašhīnas plans īr praktrkā īšwedams, kas ari īšdewās. Kahdā wežā atstahhtā podnīzā 1765. gada beīgās weentuli rehgojās dīwās gatawās modelu mašhīnas, škumji sīmbolīšedamas to šaktu, ka pat bagata un apdahwīnata afrabeja teoretiskā interese newar eeraut jāīmneešīškā attīh-štībā nelahdus jāunus zelus, ja nenahht palīhgā pate šhī attīhštība. Uatta atradums neīšbehgami eetu pašūšhānā, ja kapītalīstī neatwehrtu jāunus mafus un neeedwehstu „teoretīskai interesei” dšīhwbās dwašhu. Uattam par laīmī apstahkī bīj labwehlīgi. Ēa īšlahpušhī breeschī twīhktī pehz uhdens upēm, tā kapītalīstī īlgojās pehz jāuna rašhōšhānas špehka. Wīnī netaupīja ne laīka, ne naudas, ne peršonīgas energījas, laī „eerautu jāunus pošmus ra-šhōtajōs špehkōs”.

Uatta īgudrojums bīj ļoti wajadšīgs. Apīkātīšim, kā radās šhī wa-jadšība.

Œjūtomēna mašhīna šawā laīkā tapa ļoti teīkta. Wīna pazehla darba rašhīgumu, kas pamašīnāja rašhōšhānas īšdewumns, un leelīšī šekmeja ruh-

neezibas attihstibu. Keplers, turšch 1744. g. Bahžijā ušbuhweja pirmo tvaika maščinu, aprehkina ectaupijumu zaur tvaika špehka išeetošchanu un dabū šetošchus škaitlus: ja pee uhdēna pumpešchanas top išeetoti žilweki, tad fatru gadu jaišdod 1859 dalderi, no kureem tikai 34 naw darba alga preešch štrahdneekem; ja tas pats darbs top išdarits ar tvaika maščinu, tad weenā gadā nodilstošā maščinās un ehkas wehrtiba, patehrejamaš ogļu daudžums (apm. 304 dalderi) un darba alga (apm. 121 d.) istaiša kopā 466 dalderus, t. i. išbewumi zaur tvaika leetošchanu tap pamašinati gandrihš 4 reiš. Beš tam tvaika maščinai bij leela nošihme šchkiru žihnā. Kapitalists tapa neatkarigs no štrahdneeku prašibām. Maščinai newajadseja daudž apkalpotaju. Par apkalpotajeem wareja buht ari behrni un nešpehjneeki.*) Maščinās leelakais rašchigums jamehrā ar agrateem rašchošchanas lihdsjelleem atjwabinaja raktumju ihpašchneekus no raišem par uhdens eepuhšchanu, paleelinaja pekau un atlahwa paplašchinat rašchošchanu. Bet tahdu attihstibu Ņjukomena maščina wareja šekmet tikai lihds šinamam mehram. Kad šchis mehrs bij jašneegts, tad wina pahrwehrtās par attihstibas kawekli. „Pateizotees Ņjukomena maščinai — rakstija Praijs (Price) 1778. g. — mums bij eepshjams muhju šchachtu raft diwreij tif dšli jemē, nekā agraf . . . Bet derigumu pamašina milšigais dedšinama materiala patehrejums, tapehž ka fatra žif nežif leela uguns maščina patehrē gadā ogļu par 3000 mahrzinam šterliu, žuma, kaš ir tif leela, ka leetošchana gandrihš nemaj neatmaksajās.“ (Matšchoš, 1908., I., 120. lp. p.) Ar oglem bagatōs apwidōs patehrejamaš dedšinama wairums nebij no šwara. Tur Ņjukomena maščinās leetoja pat tad, kad žitās weetās, ar augštakām ogļu zenām, jau darbojās Uatta išgudrotās. Turpretim tur, kur tapa šajusts ogļu truškums, kā peem., Kornualā, tur pahrmehrigai ogļu patehrejchanei bij leela nošihme. Tilkihds rašchošchana bij jašneegusi šinamus apmehrus un norišinajās šinamā maksimālā dšlumā, tuhlin wajadseja leetot jaunās špehžigakas maščinās waj wežām peeweenot klahšt žitas, ja negribeja lai raktuwes atrastos jem uhdēna. Uštahdot wairakas maščinās, ahrtahrejš mehrrā paleelinajās rašchošchanas išbewumi un apštahdinaja rašchošchanu. Tā Uattam jau 1771. g. tapa no Kornualas rakstits, ka tur 4 jeb 5 leelas wara raktuwes taijotees apštahdinat darbibu, tapehž ka winas wairs neesot špehžigas šamaksat wajadšigās ogles.**) Ņjukomena maščina tapa išjobota: preešch winas ušbuhwešchanas ejot wajadšigs dšelis žepliš un preešch kurinajchanas — wejela ogļu raktuwe. No kalnu ruhpnēezibas drauga wina bij pahrwehrtušeš par tās eenaidneeku. Bij wajadšigs rašchošchanas špehšs, turšch taupigafi patehretu kurinamo un tomehr weiktu leelaku darbu. Tahds špehšs bij Uatta tvaika maščina.

*) „Können alte Leute, so sonst nichts verdienen, auch verrichten,“ šata minetaš Keplers. C. Matšchoš, 1901., 88. lp. p.

**) C. Matšchoš, 1908., I., 125. lp. p.

Savas modelu mašīnas Uatts pabeidza 1765. gadā. Pēc šķeem mehginajumeem viņam bij iġahjis 20,000 marķu un ar to viņa lihdseklī bij iſsmelti. Bij jaķeras pēe iķdeenīſķķas tehniſķas darbības, lai nopelnītu uſturu, un domas par tvaika mašīnu jaatmet. „Tikai ķahda uſnehmīga leelruhpnēēķa intereķe un ſparīgais pabalſķs padarīķa taķķatķo attīķſtību par eēſpeķķjamu“. (Ē. Matſķoſ, 1901, 64. lap. p.) Dr. Robatſ (Roebuck), ķuram Œlotijā pēedereķa leelas raķķuēes, uſnehmās neſķ taķķatķoſ iķdewumūſ un ķamajķķa Uattam ari agrak iķķotās 20,000 marķas. Tapa iſnēētſ patentſ un uſbuhweta mašķina (1769.). Bet iſrahķijās, ķa eēķaķķt „ķaunūſ poķmūſ raķķotājōſ ſpeķķōſ“ naw nemaj ſīķ weegli. Uſbuhweta mašķina bij toti neapmeerinoſķa. „Jo wairak mehģinajķa nowēķrſķt truķķumūſ, jo ſķķķtati wīſķ līķās topam.“ (Matſķoķſ). Pa to laīķu raķķuēes ſķaķweķķa ķem uķķdena, paſķaķwoſķķas mašķinas wīķas newareķķa ķlahķt, Uatts ar ķawu weķķl nebīķ tīķīſ ķalā. Œakareem ar Robatķu bij ķaīſķpui, bet wīķu weētā radās ķaunī, ar ķaķķķu eewēķroķķamū leelruhpnēēķu Boltēm (Boulton). Boltēſ bij maķķa metalu ſabŗīķanta deķķlſ nu wadīķķa ķawu teķķwa ſabŗīķu, ķurā ap 1770-to ķadu tapa nodarbīķnati 800 ſķrahķnēēķī. „Dīwī leēķī uķķķdenſ rīķēnī bīķ eēķaīſķ dķēnoſķķā mašķīna, un ļoti beēſķķī wīķī leēķķās ķalpot uķķķdena truķķuma deķķl un apſķaķķīķinajķķa dandķķas darbķ mašķīnas. Tā prakķīſķķās wāķad ſīķbaſ, paſķaķwoſķķo dķēnoſķķo mašķīnu truķķumī Boltēnu nowēķķa pēē ķaunās ſīķķķuma ſpeķķķa mašķīnas. Wīķīķķ paķſ nodarbōķķās ar mehģinajūmeem iſķlabot paſķaķwoſķķo atmoſķķerīſķķo mašķīnu“.) Uatta „teoretīſķķā intereķē“ nebīķ weenīģā, ķas nopuķķķēķās eēķaķķt „ķaunūſ poķmūſ raķķotājōſ ſpeķķōſ“; ar ķa paſķķa problema atrīſķīķaķķanu nodarbōķķās ari leelruhpnēēķu ķalwās Œīķamſ, Boltēſ bīķ preeģģīģſ, dabudamſ ſīķat, ķa Uattſ ķau iģģudroģģīſ to, ķas wāķadſģģſ. Pawaķarā 1774. ķadā Uattſ paķķķrawāķķās pēē Boltēna, Bīķmīģķhamas tuwumā. Œēķaķķķas dķīķķwa darbīķba. „Tapa eēķīķķotās leelas darbīķģīķas, iģķatawoti darbķ rīķķī un ſīķķķematīģķķī, pēķģ darbķ dalīķķķanas prīģģīķēem, ſķķķķōķķī ķķēķķnī ſķrahķnēēķī.“**) Uģ ķauno mašķīnu ķaīķķīķķ, ķā „īģ uķķķdenſ ķuſķķīķaķķanu“. „Dalkſ bīķ preeķķķ mašķīnas eewēķķķanas aķķķķaķķķēķī labweķķģģģſ, Œorņūalā beķķēſ bīķ ķau ķaatſķaķģķī, tapeķģ ķa mašķīnas uķķķēnī wairſ newareķķķa paķķķwahķķēķ. Wīķķur ķaīķķīķķ ar nepaģķēķķīķū, ķaķķķa iſrahķķīķēēſ ķaunā dķķķēnoſķķā mašķīna, ķurāī beſ ſķķaķūbām bīķ ķaķūķķķ ķaūķķam leēķīķķam, ķa taķķōſ wīķķēſ, ķā Boltēſ, dēwā preeķķķ wīķas ķawu ķapīķalū.“***) Bet ķauno „ķēķķ eēķraūſķķana teķķnolōģģīķā“ bīķ ļoti ĝķūķķī iķķķarama un paģķģa iģģģ ķadī, ķameķķķ ķaunāīſ raķķķōſķķķanas ſpeķķķſ tapa par ķaūſķamū ſaķķū. Weķķķ ſķrahķķadāmſ pēē Robatķa, (1772. ĝ.) Uattſ ſķķēķķķōķķās: „Ēſ eſķū ta-

*) Ē. Matſķoſ, 1908., l., 223. l. p.

***) Ē. Matſķoſ, 1901., 67. l. p.

****) Ē. Matſķoſ, 1901., 66.—67. l. p.

gad 35 gadus wežs un, pehž manām domām, es wehl neesmu pašaulei bijis par 35 grašcheem derigs." (C. Matšhoš, 1908., I., 122. l. p.) Uatts ne domat nedomaja, ka winšch darbojas tikai teoretiskās interešes dehl. Ar šawu darbibu winšch gribeja šabeedribai buht derigs, t. i. winšch gribeja burščuafijai buht ispalihdfigs winas behdās, un, jadomā, šagaidija, ka wina par to nebuhs gluschi nepateiziga. Ap 1777. g. widu bij gatawas diwas pirmās maščinas, un wiš wareja pahrelezinatees par wiau pahrafumu. Maščinas ahtrooms, špehks, leclums un breešmigais trošnis ir wišus štati-tajus, waj draugs waj eenaidneešs, apmecerinajis", rakstija Uatts Boltenam. Pehž 3 gadeem Uatta un Boltena firma bij peegahdajusi Kornualai 20 pumpmaščinas, bet raščhojuši zaurmehrā diwreiš tikdaudj. Wehl wehlat, 1790. g., wišā Kornualā nebij wairs neweenas Ņjukomena maščinas.

Wehture lihds šchim wehl naw peenahzigi nowehrejuši kapitalistu lihdsdalibu tehniskōs atradumōs. Bet lihdsdaliba, nemas nerunajot par materielo pabalstu*), bej šchaubām, ir loti leela. Tā, maščinu preeščch zilindru urbščhanas išdomaja dšels ruhpneeks Bilkinsens (Wilkinson); wina išgudrojums loti peepalihdšēja Uattam ešahht „jaunu pošmu raščotajōs špehšōs". Uatts, ištēnibā jakot, radija maščinu tikai preeščch kalnu ruhpneezibas, preeščch pumpeščhanas, kur wareja ištikt ar taišnā linijā noteekoščchām kustibām. Šai maščinu waretu išteetot ruhpneezibā wišpahrigi, tad bij wajadšiga greeščchanās, rinkoščhana. Ibeja radit rinkoščchanai peemehrotu maščinu peedšima Boltena galwā; pehž tahdām maščinām Londonas, Mantšesteras un Birminghamas laudis peeprašija „gluschi tā ahrprahtigi" (Boltena išteizeens). Kad 1781. g. pee Boltena greeščch leelas wara rulletawas (kupier-walzwerk) ihpaščneeki dehl palihdšibas**), tad Boltens lehrās pee darba un uššihmeja masu rulletawu, kuru dšina twaiša maščina; cetaiše tapa realijeta un išrahdijās nešalihdšinami pahrafa par zitām, kur leetoja uhdens špehtu. Uatts bij loti kuhtrs preeščch tahstakeem išdomajumeem un šahfumā nešo negribeja šinat no Boltena preeščchlikumeem. „Winšch baidijās — raksta Matšhojš — ka nešpehs jaunōs darbus weift. Par jauno maščinu derigumu raščhoščhanā winšch nešchaubijās; bet tā ka wina išgatawoščchanai wajadšēja išnahht daudj dahrgatai, netā agrako maščinu išgatawoščchanai, tad winšch nezereja tahdā zelā kautko nopelnit"***). Interesanti gan ir tee jaunu raščhoščhanas špehtu un jaunu wehtures laifmetu raditaji! Šamehr zere kautko nopelnit, tikmehr wini netaupa ne beidsjamo naudas grafi un šķeeščch šawu energiju gadu dešmiteem ilgōs wehtijumōs un mehginajumōs. Turpretim gluschi zitadi ir tad, ja pelna naw paredšama. Tad wini ir loti

*) Lihds 1785. gadam Boliens, nedabudams nekahdu pelnu, bij išbewis preeščch Uatta išgudrojuma 800,000 marķu. Tikai no minetā gada šahstās wina cenahfumi, no tureeem 1/3 peebereja Uattam.

**) Šubmalu raitš bij eejalis.

***) C. Matšhojš, 1901., 77. l. p.

stomigi un wiſai ſemu wehrtē ſawus ſpehkuš. Dejuht it nekahdas dſinas eeraut ar ſawu „teoretifko intereſi“ jaunus zelus technologijā un rajchoſchanas ſpehkuš. Eſot peenahzis laits beigt jaunu leetu iſdomaſchanu, rakſtija Uatts Boltenam 1785. gadā. „Strahdaſim turpmāf — uſaižina Uatts — ar leetām, kuras mehš ſaprotam un atſtahſim wiſu zitu jaunakeem zilwekeem, kuxi zaur to newar paſaudet ne nauđu, ne godu.“*) Uſtižigs ſchim prinzipam, Uatts ſawas dſihwes beidsamā laikā nenehma galwā nekahdus plaſchus plahnus un nodarbojās weenigi ar buhwes biroja wadiſchanu.

M. Walters apgalwoja, ka ſinatniſko un techniſko attihſtibu radot nekahdām praktiſkām intereſēm neaptraipitā idealā dſina pehž „weenmehr tahta- kām un dſitakām atſinam.“**) Bet winam naw pee roſas neweena ſpilgtata peemehra, kā twaika maſchinas iſgudrotaji, kaš, kā redſejām, dſinās pehž naudas un goda.***)

V.

Nowehrojumi rahda, ka wehſture, runajot Engelſa wahrdeem, ir „beſgaligs ſakaru un ſawſtarpeju eeſpaidu ſareſchgijumš, kura nekās nepaleef taš kaš, tur fur un tahds kahds winch bijis, bet fur wišs kuſtas, pahrgroſas, top un iſniht.“ Bet nowehrojumi rahda ari, ka ſawſtarpejo ſakaru un eeſpaidu ſareſchgijumš nebuht naw tā ſareſchgits, ka nowehrotajam nebuhtu eeſpehjamš winā orientetees, un wehſturiftās pahrgroſibas naw tiſ ſtraujas un nekahrtigas, ka nebuhtu eeſpehjamš winām ſekot un winas analiſet. Kā dabā, kā zilweta „garigā dſihwē, tā ari wehſturiftās pahrgroſibas nowehroſchana atklaſj ſinamu noteiktibu un likumibu.

Raſchoſchanas ſpehku attihſtiba noteef pehž weenas un taš paſchās negroſigas ſchablonas, kā to bij iſdewiba redſet pee twaika maſchinas attihſtibas poſmu apſtatiſchanas. Wehſture ir tahdi momenti, kad pahrgroſibas noteef gauſi, kad dſihwe it kā uſ tās paſchās weetas rit ſawu iſdeeniſchto gaitu. Birmatnejās apſtahklōš ſchahdi „momenti“ war ilgt gadu ruhtſtoſchus. Jo attihſtitati apſtahkli, jo iſhaki un retaki ir weenmuligas attihſtibas brihſchi. Schahdu wehſtures momentu garums un retums wehſturneefam naw no ſwara. No ſwara ir, ka tahdi ir, un to ir iſdewiba beeſchi konſtatiet. Cedomaſimees, peemehram, kahdu Bahzijas kalnu raktuwi, kaš XIII. jeb XIV. g. ſ. peegahdaja toreijejai ruhpneezibai un tirdſneezibai weenkahrſchoš un dahrgoš metaluš. Tiflab tirdſneeziba kā ruhpneeziba bij

*) C. Matſchoſ, 1901., 81. l. p.

**) M. Walters, 36. lap. p.

***) M. Walters, 52. lp. p.: „Gandrihſ weenmehr tifa ſupra theoretifkā intereſe weda pee jauneem atradumeem... Se wiſchki ſpilgti taš parahdas pee twaika ſpehka iſkopiſchanas...“ (Paſtr. manſ. S.)

neattihstitas. Kalnu raktuwes zehla deenas gaismä neleelus ruhdas daudsumus. Raščhoščhana wareja norišinatees nemot palihgä pirmatnejus darba lihdsiektus. Razeji flaweja Deewu par tam eetaisem, kuras wineem bij pee rokas, un neajuta wajadsibu pehz pilnigatam. Tahda pat šastana starp wajadsibam un winu apmeerinaščhanas lihdsiekteem pastahweja wehla, kad tikko bij eewesta leetoščhanä Rjukomena maščhina, par kuru Leopolds šazija, ka ta ejot apbrihnojami lehta un weikli išgatawota. Šchahdas šastanas brihščhös zilweks wed parafto ikdeenišchko zihku ar dabu un naw peespeests nodarbotees ar steidfigu problemu atrišinaščhamu. Winšč dšihwo noteiktös dabas apstahlkös, leeto finamus darba rihkus, finamas kooperazijas un darba dalisčhanas formas un tä apmeerina šawas nepeezeeščhamäs wajadsibas. Refahdi leeli jatrihžinajumi un pahrgrosibas wina dšihwe naw manami. Bet, lai gan dšihwe rit šawu ikdeenišchko gaitu, tomehr šcho ritesčhanu pawada mašas, nemanamas pahrgrosibas, kuras, šatrahjuščhäs peenahzigä daudsumä, išnihžina harmoniju un rada nešastanu starp wajadsibam un šcho wajadsibu apmeerinaščhanu. Beenemsim, ka finamu apgabalu apdšihwo medneeku ziltis, un ka šwehru škails ar laiku top mašaks, bet eedšihwotaju wairums peeaug. Uj finama aštihstibas pakapeena nahf brihdis, kad šabeedribas wajadsibas netop peeteekošči apmeerinatas. Rodas wajadsiba pehz pilnigaleem raščhoščhanas špehkeem. Pilnigalus raščhoščhanas špehtus war eeguht nostahdot šewi labwehligakös dabas apstahlkös, tä tad, pahrejot uj zitureeni. Wija ziltis waj winas dala poščhas zela un usmekle šew jaunu, labatu dšihwes weetu. Areešču un semitu ziltis išplahrijušchäs tamlihdšigä kolonijazijas zela. Bet ne weenmehr šchi ijeja eespehjana. War notift, ka weenigä ijeja ir pahreet uj zitada weida raščhoščhanu (peem., loptopibu, waj semtopibu), leetojot zitabus darba rihkus, darba panemeenus uu eetehpjot raščhoščhanu zitadäs šabeedrištäs formäs. Dtru peemehru nemsim no kapitalisma wehštures. Kamehr kalruhpneneziba atrodas pirmatnejä attihstibas šahwohli, tikmehr ruhdu nem tuwu no semes wiršas un raščhoščhanu tuhlin mei pee malas, tiklihdš raktuwes išmantosčhanä rodas pahrat leela gruhstiba. Usmekle zitu weetu un šahf raščhanu no jauna. Ar laiku išmantosčhanai derigu un neišnemtu semes gabalu peetruhšt, bet peeprašjums pehz kalruhpnenezibas raščhoščhumeem top leelaks. Raktuwju mainišchana ir neespehjana un rodas nepeezeeščhamiba raktees aišweenam dšikat semes dibenä. Raktuwju padšifinaščhanai un paplašinaščhanai bij preekšč raščhoščhanas tehnikas attihstibas daščhadas agraf neparedšetas, nenowehrščhamas šetas. Wežä tehnika itai lihdi sinamam attihstibas palahpeenam apmeerinaja šaimneezistäs wajadsibas. Šahkot no sinama brihščha wina bij nepeeteekoščha un radäs nepeezeeščhamiba pehz jaunas tehnikas. Tä, pirmatnejo ruhdas raščhanas panehmeenu weetä radäs ziti, kas bij dibinati uj uhdena un lopu špehta išmantosčhanu. Rahza laiks — un ari šchee tapa nederigi: wajadsjeja šahf išleetot twaiku. Twaika išleetosčhana šawukahri eet žaur wairakeem

attihstibas pojmeem. Tahdu peemehru war peewest leelu daudjumu. Wisur mehš redjam, ka rajchošchanas špehku attihstibu cerosina nešajkana starp šabeedribā ejošchām wajadsibām un šcho wajadsibu apmeerinašchanas lihdsjelleem.

Pretruna starp wajadsibām un apmeerinašchanu izelas beš zilweta finas un gribas. Kad šakta leetot — pehž toreisejeem ušklateem — apbrihnojami lehto un labo Njukomena maščinu, tad nebij paredsams, ka wina ar laiku buhš nederiga un kalruhpneczibas attihstibai par kawekli. Bet tāpat kā katrs šolis no šchuhpla ir šolis tuwal kapam, tāpat ari katra maščinās darbības deena, paplaščinadama rajchošchanu un padšilinadama raktuweš, tuwinaja rajchošchanu šawas apstahšchanās brihšcham. Nešajkana starp šaimneezjškām prasībām un rajchošchanas špehkeem nahza ar tahdu pat dabas nepezeeschamibu, ar tahdu pehž rudena nahš šeema waj pehž deenas — nakts. Nemanami bet tomehr neišbehgami. Un kad šchi nešajkana šasneedš finamu attihstibas pakahpeenu, tad wina top peeteekošchā mehrā „intensiwa“, tad wina atklahjas zilwetu apšinai. Zilwetu galwās rodas ušdewums peemehrot rajchošchanas špehkus peeangušchām wajadsibām. Bet šchi ušdewuma atrišinašchana, ziteem wahrdeem runajot — rajchošchanas špehku attihstiba, ir šarejchgits prozešs. Apstatišim šchi prozeša raksturigatās eesihmes.

„Wijam, kas zilwekus pawedina uj darbibu, ir jaijeet zaur winau galwu; bet kahdu weidu tas šchini galwā peenem, toti atkarajas no apstahšleem.“*) Kamehr šaimneezjškās nešajkanas naw peeteekošchi ašas, tikmehr winas waj nemas netop šajustas waj top šajustas tihri instinktīwi. Bet šwantitate pahreet kwalitatē. Kas šaklumā neapšinigi top šajusts un beš kahdeem tahlakeem noluhškeem išjazits, to wehlat apšinigi formulē, kā tehnīšku ušdewumu. Tā, Njukomena maščinās truhkumi wispirms tapa formulēti šobgaligu peesihmjū weidā. Šazija, ka winas iġatarwošchanaī wajadsigš dšeljš zeplis, bet darbinašchanaī — ogšu raktuwe Tamlihdsigi rajchošchanas prozešā šmelti nowehrojumi galu galā nowed peē štaidras apšinas, ka pašahwošchāī tehnikāī ir tahdi un tahdi truhkumi. Tahlakā attihstiba tad ir no dšihwes (ne no zilweta nešaušchām eedomām) uštahditā ušdewuma atrišinašchana. Bet šche šajaka ar Getes Faustū: „Im Anfang war die Tat.“ Zilweti papreekšch dara un tikai pehž tam pahrdomā.***) Tas šajaka par katru „meklešchanu“, — ari par wisabstraktako šinatniško problemu atrišinašchanu. Zjstis, kas šinamās parahdibās grib atrast kautkahdu likumibu, leek darbā šawus aparatus un matematiško anali. Winšch dara tikai to, ko

*) Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie. Von Friedrich Engels. Stuttgart, 1907., 46. lp. p.

**) Das Kapital, I, 52. lp. p.: „In ihrer Verlegenheit denken unsere Waarenbesitzer wie Faust. Im Anfang war die That. Sie haben daher schon gehandelt, bevor sie gedacht haben. Die Gesetze der Waarennatur bethätigten sich im Naturinstinkt der Waarenbesitzer.“

winsch war darit: winsch kaspina dabu pee dabas noslehpumu atk'lahschanas, pats aprobeischodamees ar kontroletaja un registretaja lomu. Sinatnes wehsture rahda, zif garus zelus zilweze dajschahrt eet, lai nonahktu pee loti weenfahrscheem rezultateem, lai eeraudjitu wajadsigo resultatu. Bet tas, luhf, ir ta nelaine, ka fahds rezultats tikai tad ir weenfahrschs un saprotams, kad winsch jau atrafts, kad winsch jau ir „atlahjees“. Tapat ari, — runajot par techniskeem atradumeem, — jakonstatè, ka Uatta preekschtetschi bij loti tuwu peegahjuschi twaika spehka wisidewigakai ismantoschanai. Tomehr Uattam bij jaisdara ilgi mehginajumi un nowehrojumi, eekams wina azis „atwehràs“ un winsch atduhràs us schkirtà kondensatora ideju. Un ja pee schis idejas tomehr bij eespehjas nonahkt, tad tikai tapehz, ka eepreefschejà raschoschanas spehku attihstiba bij winai jau loti tuwinajusees. Wispahrigi „jauni augstati raschoschanas apstahkli nekad neeenem weetu, eekams wezàs jabeedribas flehpt naw ispereti winu materielee eksfisteschanas apstahkli. Tapehz zilweze weenmehr usstahda few tikai tahdus usdewumus, furus wina war atrifinat, jo fihkafi apstatot, weenmehr israhdisees, ka usdewums izelas tikai tur, fur preefsch wina atrifinajchanas nepeezeeschamee materielee apstahkli jau effisite waj, majakais, atrodas sawas izelschanas prozesà.“ (Zur Kritik, XII. lp. p.)

Zilweta domajchanas un darbibas wirseenu lautfahdas nejaschanas isnihzinajchanà noteiz schis nejaschanas raksturs. Ja top sajusts bads, tad jagahda par leelaku usuras lihdselku daudsumu. Rahda weida schis usdewums top atrifinats, tas atkarajas no objektiveem dabas un jabeedribas apstahkeem. Polaràs jemès darba raschigumu newar paleelinat pahrejot us semtopibu. Stepès newar izseltees fugneeziba. Sinamòs apstahktòs sinaman usdewumam war buht wairafi rezultati. Tur stahjas spehka dabas likums, kas neafarigi no laika un weetas apstahkeem pahrwalda katras dsihwas buhtnes un tà tad ari zilweta darbu un domajchanu. Scho likumu war nosaukt par energijas taupischanas likumu. Wini war formulet tà: raschoschanas prozesà zenschas panahkt wisleelako resultatu ar wismajako spehka tehriku. Tas pats likums saka, ka darbodamees jannu raschoschanas spehku atrajchanas wirseenà zilwets pehz eespehjas peecturesees pee wija wezà un puhlesees „braukt pa eebrauktàm fleadem.“ Zilweta daba ir konserwatiwa un zeeschi peeturas pee pastawoschàs ishtenibas. Schliemanns sawòs archeologiskòs isratumòs, furus winsch isdarija 1882. gadà no Homera aprakstitàs Trojas weetà, atrada dajchas raksturigas wajas. Wasu kalam (jeb ari wahkam) ir puhzes galwas isfats. Sahnòs pee wajas refnàs dalas atrodas diwi wertikali ragi un us kruhjas wehdera atrodas jeeweeschu dsimuma fihmes. „Scho Trojas puhzes waju isfats — raksta Schliemanns — gadu tuhftoschu laika ir druzin pahrgrosijees; bet lai gan winas sawas puhzes galwas un spahrnus ir pasaudejuschas, tomehr winu tihpus weegli war pasiht wajas ar diwàm jeeweeschu kruhim, furas tif leelòs daudsumòs ir redjamas pod-

neeku bodēs Dardanēlōs.***) Tā tad, wezais stils bij usglabajees neštatotees uš mafakais 3000 gadu leelo laika starpibu. Darba rišku konserwatiisms ir mafaks, tapehž ka dšihwes wajadsības šče ir speebošakas. Bet tomehr buhtu loti interesanti ijščkirt jautajumu, waj wehršču aišjuhgs, kuru XX. g. š. šahfumā pehž Kr. dš. leeto daščdōs Kreewijas deenwidus apwidōs, dgudš atšchkiras no aišjuhga, lahdš tapa leetots Awestas un Rigwedas laifā pee seneem iraneescheem un indeescheem. Katrā sinā tehnikas wehsturē konserwatiisms špehlē loti leelu lomu. Tiflab Italias terramarās, kā ari Trojā atrastee bronjas un wara preešchmeti iŕgatawoti newis kalschanas, bet leeschanas zelā. Un ja apstātam bronjas kaujas zirwjuš, tad redšam, ka wini „ir tīfai ruhpigas pirmatnejo atmena kaujas zirwju kopijas.“ (Schliemann, 101. lp.) Atmena eerošchi bij robaini, tapehž ka wini tapa iŕgatawoti atdausot no frama gabala šchepeliti pehž šchepelites tīkmehr, kamehr wajadsigais eerozis bij gataws. Bronsas eerošchus tīkpat labi wareja išleet gludus kā robainus. Tapa išwehleta pehbejā parafā forma, tapehž ka ta labaf apmeerinaja zilweka pšchifās konserwatiwās tendenzēs. Ar šcho wajadsību pehž „negrošības“ šastopamees wišur un kapitaliŕma wehsturē ne mafak, kā zitur. „Kapitals eekaro darbu wišpirms tāis tehniškōs apstahkōs, kuroš wišch to atrod sinamā wehstures laifmetā. Wišch nepahrgrosa tā tad teeschi raščošchanas weidu.“***) Tā, manufaktura šahfumā aišchlihrās no zumštu amata tīfai zaur leelaku šlaitu strahdneeku, kas tapa nodarbinats. Šchi leelaka strahdneeku škaita konzentreščhana weenās telpās, peesihmē Markšs, iŕzelaš dabīškā zelā, pate no šewis.***) Tahdā pat zelā iŕzelaš manufakturas darba dalīščhana. „Ištās manufakturas wehsture mums rahda, kā preešch winas raksturīgā darba dalīščhana papreešch zaur peedšihwojumeem, itkā aij darbojoščos peršonu muguras, peenem wišleetiškafās formas, bet pehž tam, tapat kā zumštu amats, pa parafchāi zenschas peeturetees pee weenreij atrastās formas un atšewiškōs gadījums pecturas gadu šinteneem ilgi“ (Das Kapital, I, 329.) Leelruhpnēezības tehniškais pamats ir revoluzionars, bet tomehr tīfai sinamā mehrā. „Zit leelā mehrā wezai rojšošchanas lihdslekta formai ir wara pahr wina jauno formu,“ peesihmē Markšs, „to wišpahrlēezinoščati rahda lahdā preešch tagadejās lokomotiwes ušbuhwetā wezafā, kurai ištēnibā bij diwas lahjas, kuras wina, tapat kā firgš, zilaja weenu pehž otras.“ (Das Kapital I, 347, peesihme.) Beš tam japeemin, ka pirmee maščinu buhwetaji peemehrojās daščhadeem architekturas stīleem: bij joneeschu, renešanja un t. t. stīlōs buhwetas maščinas. Daščhadee iŕgresnojumi bij kā lemtin nolenti preešch smehres un netihrunu ušnemščanas un šakrahščanas. Tagad tahdā iŕgresnoščhana wairs naw modē. Pah wiškaištako škaitas ta maščina, kura wišteizamafi iŕ-

*) Troja. Ergebnisse meiner neuesten Ausgrabungen. Von Dr. Heinrich Schliemann. Leipzig, 1884.

**) Das Kapital, I, 274. lp. p.

***) Das Kapital, I, 299. lp.: „geht naturwüchsig vor sich.“

pilda jawu usdewumu rajšoščanas prozesa. Kaw modê ari kustosčo mašinas datu raiba iskrašoščana. Kà wišur žitur, tà ari tehnika mahšlots štaistums atstahj pretigu eespaidu. —

Jaunee rajšoščanas špehli šlehpjas wežôs un attihstas no pehdejeem pehz eespehjas weentahrišču pahrgrosibu zekâ. Wisweentahriščakas ir pahrgrosibas škaitka sinâ, kwantitatiwas pahrgrosibas. Bet dabâ un šabeedribâ kwantitatiwa rakstura pahrgrosibas beidsot „apšweeščas“ kwalitatiwas pahrgrosibas. Uš pirmo azu usmeteenu leekas, ka $100 : 100 = 300 : 300$. Bet, pehz Napoleona domâm, kaw šintis pret šintu nebuht newed pee tahda pat rezultata, ka 800 pret 300 . Winšch aprašsta šlitti jahjšoščas, bet dižziplinetâš františču kawalerijas žihnu ar labi jahjšoščeem, bet nedžziplineteem mamelukeem, un jaka: „divi mameluki bij wišadâ sinâ pahrafi par 3 františčeem; 100 mameluku lihšsinajâš 100 františčeem; 300 františči mehšsa buht pahrafi par 300 mamelukeem; 1000 františču katrreiš šakawa 1500 mamelukus!*) Kà peemehru no dabas war nemt ušdena šasalsčanu. Štabas šiltumâ ušdenis ir ščhidrums, pee $+10^{\circ}$ C., pee $+5^{\circ}$ C. un t. t. winšch wehl weenmehr ir ščhidrums, — bet pee 0° C. paraštôs apstahškôs top par ledu, t. i. zeetu šermeni. Kwantitatiwas (temperaturas) pahrgrosibas sinamâ momentâ išjauz kwalitatiwas (ipajšibu) pahrgrosibas. Tillaš no dabas, ka no šabeedribas waretu peewest šimteem šaktu, kas peerahda ščo šifumu, jaka Engels un ajšrahda uš „Kapitala“ zeturto daku, kas analiž nešlaitamus gadijumus, kur kwantitate apšweeščas kwalitatê un otradi.**)

Kapitals par šawas attihštibas išejas punktu nem apstahškus, kuruš winšch atrod gatawus šew preeškâ, un nepahrgroša ne pastahwoščo techniku, ne darba panehmeenus. Winšch apweeno leelaku štrahdneeku škaitu šem weena un ta pašča kapitalištâ komandas, išleeto šabeedribâ pastahwoščo darba dališčanu, iškopj pehdejo tahlak un rada uš darba dališčanu dibinato kooperaziju, t. i. manufakturu. Šahkumâ manufaktura bij tikai paplaščinata žunštes meištera darbniza un atščlihrâš no pehdejâš weenigi žaur leelaku škaitu nodarbinamo štrahdneeku. Pahrgrosibâm, kuras kapitalis eeneša attihštibâ, bij kwantitatiws raksturs. Bet winâm bij kwalitatiwa rakstura šekas: leelaka štrahdneeku škaita apweenoščana weenâ rajšoščanas prozesa radija jaunu rajšoščanas špehli, kuru nepašina šawruhpee amatneeki, un tà tad paleelinaja darba rajšigumu. Uš sinama attihštibas patašpeena jaunee rajšoščanas špehli nahža šaduršmê ar to pamatu, no kura wini bij išauguši. „Žunštu organizacija, šautgan no winas raditâ ruhpneežiško darbu dališčana, atščliřiščana un iškopščana ir neepzeežičami manufakturas laikmeta ekšiščanas apstahški, bij nejaweenojama ar manufakturelo darba dališčanu.“ (Das Kapital, I., 324.) Žunštu reglamenti nelahwa norišinatees štrahdneeku

*) Herrn E. Dührings Umwälzung d. Wissenschaft, 130. lp. v.

**) Turpat, 127. lp. p.

koncentracijai; jēki wareja nodarbotees tikai ar to pašā amatu, ar kuru nodarbojās meisters; ja darbnizās eefšēenē izžehlās darba dalīšana, tad zunte šadaliņās wairatās jaunās; wispahrigi rašhotajs bij šaistiis pec šaweem rašhoššanas lihdsjēem, rašhoššanas lihdsjēki nestahweja rašhotajam pretim tā kapitāls. Tapehž attihstītās manufakturas laimētā winas „eefšējo tendenžu pilnīga realīšēšana šastopās ar daudzpušigeem kawēkēem.“ (Das Kapital, I., 332.) Manufaktura šadala strahdneekus weiklās un neweiklās, bet pirmo eespaidis ir leelaks, nekā pehdejo; manufaktura dara eespehjamu šeweeshu un behrnu darba ismantoššanu, bet wjadšigs rehfinatees ar pašahwošhām parašhām; manufakturas darba dalīšana pamafina ijdewumus preešh strahdneeku apmahžiššanas, bet pehdeja preešh daudzām špezialām funkcijām tomehr nepeceeshama, un tapehž kapitāls attarigs no šawa darbapēhfa. „Tā tā amatneezijā weikliba paleef manufakturas pamats un winā funkcionejošham kopigam mehanišmam naw no strahdneekēem neatkarīga objektīwa škeleta, tad kapitāls nemitigi wed žihau ar strahdneeku nepaflašību.“ (Das Kapital, I., 333.) Jo weiklaks šahds strahdneeks, šehlojas šahds kapitāla ideologs, jo eedomigats winšh ir, un jo leelaki šaudejumi rašhošanai nah! no wina eedomām! „Uš finama attihstības pakahpeena winas (manufakturas) šchaurais tehnīšlais pamats noktuwa nešastanā ar winas pašhas radītām rašhošanas wjadšībām“ (Maršs.) Šai waretu noriit tahlakā attihstība, wjadšēja isnihžinat amatneezijlo darbību, tā šabedriškās rašhošanas wadošho prinzipu, un manufaktura gahdaja par šahi ujdewuma atrīšinasšanu. Manufaktura, attihstihdama darba dalīšanu, špezialīšēja ari darba riškus un ceweda leetošanā šamehrā šarešhgitus mehaniškus aparatus. Preešh šcho rašhošanas lihdsjēku iigatawošhunas bij ihpašhas eestahdes, kurās manufaktura šašneedša šawu augštalo attihstības pakahpeenu un kurās wehlaš tapa iigatawotas mašhinas, t. i. tas tehnīšlais pamats, kas šahjās amatneezijā pamata weeā. No manufakturas wjadšībām isauga leelruhpnēezības tehnīškee un finamīškee elementi, peem., tapa ispehtiti trihšanas likumi un radās šchwungrata teorija un praktiškā isletošana. Tahlak, manufaktura iskolvoja weiklus mehaniškus strahdneekus; Arfraitā, Uattā un žitu isgudrejumi bij eespehjami tikai tapehž, tā manufakturos laimētis bij šagatawojis peenahžigu daudzumu tahdu strahdneeku. Weidšot, nošarēs, kur wispirms top cewesta mašhīnu sistema, manufaktura dod šhāi sistemai pamatu preešh rašhošanas eelahriojuma.*) Manufaktura rašhoja mašhinas, ar kuru palihdšību leelruhpnēezība isnihžinjā amatneezijlo un manufakturiško rašhošanu tāis nošarēs, kuras leelruhpnēezība wispirms eelaroja. „Tā tad rašhošana ar mašhīnu palihdšību isauga dabīškā žetā no materiala pamata, kuršh nebij peemehrots tahlakāi attihstībai. Uš finama attihstības pakahpeena wina bij špeesta rewoluzionīšet materiēlo pamatu, kuru

*) Das Kapital, I., 343.

wina papreelſch atrada gatawu un tſai paplaſchinaja wezâ weidâ, un radit jew jaunu pamatu, kaſ buhtu peemehrotſ winaſ raſchoſchanaſ weidam.“*)

Raſchoſchana ar maſchinu palihdſibu eeweeſchâſ pamajaſam. Papreelſch wina aptwer nedaudjaſ nojareſ. Bet daudjaſ nojareſ atrodâſ jawâ ſtarpâ jaſarâ. Ja weenâ nojareſ darbſ top raſchigakſ, tad winam jatop raſchigakam ari zitâſ nojareſ. Pahrejâ gadijumâ pehdejâſ rodâſ nejaſtana ſtarp pee- auguſchâm raſchoſchanaſ wajadſibâm uu nepeeanguſcho darba raſchigumu. Tâ, kad wehrpſchânu jaſta iſdarit ar maſchinu palihdſibu, tad tâpat bij jano- teet ari auſchânai. Pahrgroſibâſ ſchinîſ abâſ nojareſ iſzehla meſhaniſti- ſch- miſko rewoluziju balinaſchanaſ, driſeſchanaſ un kraſhoſchanaſ nojareſ. Un kad raſchoſchana bij peenehnuſi zitadu iſſtatu ruhpneezibâ un ſemtopibâ, tad bij japahrgroſjaſ ari ſatſiſmeſ uu tranſporta lihdsjekkeem. Tâpat kâ amatneezibâſ un ſihlâſ ſemtopibâſ laiſkâ iſzehluſcheeſ ſatſiſmeſ u. z. tranſporta lihdsjekki ne- wareja apmeerinat manuſakturaſ wajadſibâſ un tapa pahrweidoti, tâpat taſ notika ari ar teem raſchoſchanaſ lihdsjekkeem, kuruſ radija manuſaktura. „Ro manuſakturaſ laiſmeta mantotee tranſporta un ſatſiſmeſ lihdsjekki ahtri pahr- wehrtâſ par nepanſchânu kawekli preeſch leelruhpneezibâſ ar winaſ dru- dſchâino raſchoſchanaſ ahrrumu, ar winaſ plaſcho apmehru, ar winaſ nemitigo kapitala un ſtrahdneeku wairumu ſwaidiſchânu no weenaſ roſchoſchanaſ aplofa otrâ un ar winaſ raditâm jaunâm atteezibâm pajauleſ tirgû.“ (Daſ Kapital, I, 348). Buru kugu buhweſchana tapa pahrweidota. Iſzehlâſ weſela ſiſtema upju un oſeana twaikonu, dſelſſzſekû un telegrafu. Satſiſmeſ un tranſporta lihdsjekki tapa peemehroti leelruhpneeziſkam raſchoſchanaſ weidam.

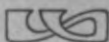
Peegreeſchoteeſ ſahdai atſewiſchſkai ruhpneezibâſ nojarei un apſtatot tur leetojamo darba riſku un maſchinu attihſtibu, mehſ nowehrojâſ ſchinî attih- ſtibâ to paſchu dialektikaſ likumu, kuſſch pahrwalda ka tru attihſtibu, un jaſtanâ ar kuru kwantitate pahreet kwalitate. Scho likumu wairakſahrtigi bij iſdewiba konſtatet twaiſka maſchinaſ attihſtibâ. Bet winaſch pahrwalda ari zitu techniſko atradumu attihſtibu.

Tai laiſkâ, kad Angliâ iſzehlâſ leelruhpneeziba, tapa iſgudrota (1780. g.) metode, kâ ihpaſchâſ konſtrukziâſ kraſhniſ pahrwehrti ſchugunu par dſelſi. Scho metodi jauza par pudlingeſchânu (puddling). Zaur wina paleelinajâſ darba raſchigumſ. Dſelſſ tapa raſchota lehti un leelôſ wai- rumôſ, tâ ka daudjôſ gadijumôſ iſſpeeda no leetoſchanaſ ſoku un aſmeni. Metalurgiſka raſchoſchana uſplauka. Bet ſchi metode neſpehja attihſtiteeſ reiſe ar leelruhpneezibâſ praſibâm, kuraſ tapa aiſweenam leelakaſ un leelakaſ. Strahdneekſ, kuſſch nodarbojâſ ar ſchuguna kauſeſchânu. ſtrahdaja rokaſ darbu; tapehſ kraſhniſ leelumû noteiza wina perſonigaſ ſpehjaſ. Tilklihdj ruhpneezibâſ praſibâſ bij peeteekoſchâ mehriſ peeauguſchâſ, reiſe ar to pud- lingeſchâna jaudeja jawu agrako progrefiwo rakſturu. Angliâſ maſchinu

*) Daſ Kapital, I, 346.

buhvetaju organs „Engineering“ 1874. g. nošauj rokas pudlingešānu par barbarismu. Šhi metode ejot nepanešams kaweellis ruhpnēezibas attihstibai. Ruhpnēezibas tendenze ejot — rihkotees ar aijweenam leelakeem un leelakeem materiala wairumeem. Bet pudlingešāna šhini attihstibas wimpul ejot stahwejuši uš weetas. Tapehš wišās leelās ruhpnēezibas eestahdēs pudlingešānas weetā šahlot eewest leetošānā automatiskās krahņis. „Tā tad, pudlingešāna, kura šawā laikā revoluzioniseja metalurgiskā rašhošānu un leeliški paplašānāja darba rihkus un materialu, kuras šinams darba wairums bij špehjišs eekustinat, akumulazijai turpinošs tapa pate par ekonomiskā kaweelli, no kura ruhpnēeziba taišās tikt walš, pahrejot uš jaunām metodēm, špehjišgām paplašānāt robešās, kuras pudlingešāna lika zekā tahlakai materialo rašhošānas lihdsjeklu augšānai šamehrā ar peeleeemo darbu. Tahda ir wišu akumulazijas radito atradumu un išgudrojumu wehsture, tā mehš to jau peerahdijām — šaka Maršs — šawā škižē par modernās rašhošānas weida attihstibu no iželšānās lihds pat muhju deenam.“*)

26. II. 1909.

*) Augšā peewestais eewehrojamašs žitats neatrodas „Kapitala“ wahžu išdewumā. Šho weetu Maršs ir eespraudis šawa darba frantihu tulkojumā. Št. no Struweš redigeto „Kapitala“ freewišto tulkojumu, 522.—523. lp. p. (pehš pirmā išdewuma, C.-II, 1899.)

Р. Dreimana

Behrna psihiskā dīhwe.

Peenahzigi audsinat behrnus, ņemigi modinat windš eedfimtās ņaudo-
ņhās ņepħjas meħš tīkai tad wareņim, kađ tuwał eepaņħfimees ar behrna pņ-
ħiņtās dņihwes attihstibu, peegreeņħot wajađņigo weħribu ari organisma
attihstibai.

Eedomaņimees jaunpeedņimuņħu behrnu, neetiħtu dreħbitēs, gultinā.
Briħws winņħ weenmehr kustas; wina lozekliħi ir paħris minutes naw
meerā; tīkai wina kustibas ir loti nenoteiktas, nenofahrtotas. Tāpat ari
jaunpeedņimuņħa behrna ņkanas ir loti nenoteiktas. Winaš neatgahdina ne
weenas no mums paņħņtamām ņkanām; ne a, ne e, ne i. Wiņtuwał ņħis
ņkanas ņtaħw augņħlejas liħdņņaneem. Tā tad meħš redņam, ka jaunpeedņi-
muņħa behrna kustibas naw koordineetas, naw nofahrtotas. Ćħās aħrejās
paraħdibas mums atlauj taiņit ņleħdņeenu, ka jaunpeedņimuņħa behrna dweħ-
ņeles dņihwe ari naw koordinejuņees. Ķiņiologi naħkuņħi pee ņleħdņeena, ka
zilwela pņħiħiņkā dņihwe ņtaħw ņatarā ar nerwu ņistemu un ņmadņenēw. Bet
jaunpeedņimuņħa behrna nerwu ņistema un ņmadņenes ir loti waħĶi attihņtītas.
Jaunpeedņimīis zilwels ņħai ņinā maĶ atņħķīras no ņemakeem kustoneem.
Jaunpeedņimuņħam behrnam tapeħĶ naħķas loti gruħti atņħķirt ņawas ņajuħ-
tas (опущение) weenu no otras un winaš lokalīĶet, t. i. eerahdit winām
noteiktu weetu. Leħnam, pamajaĶ uņ ņmadņeenu un nerwu ņistemaš paħrla-
botas (attihņtītas) organīņazījaš pamata attihņtas behrna dweħņeles dņihwe,
attihņtas zilwela personīņkās dņihwes zentrs, tā ņauzamo aņozīazīju zentrs.
Pīrms ņekoĶam taħķat behrna attihstibai, mums jaepaņħņtas ar terminu
„aņozīazīja“. Termins aņozīazīazīja top leetois ķā pņħħologiĶā, tā ari ņiņi-
ologiĶā. Ķleħņīngs apģalwo, ka zilwela ņmadņenēs eņot milĶoni zelīnu, Ķuri
ņaweeno daĶħadaus zentrus. Ćħe par aņozīazījām war noņaukt wiņu, kaš
Ķaīņtīts ņawā ņtarpā. Ćħi ņiņiologiņkā aņozīazīju ņapraņħana pilnīgi neĶaħriħt

ar jehdseenu — „psichologiskā afoziazija“. Sem jehdseena — „psichologiskā afoziazija“ mehš wispirms waram šaprast tahdu diwu apfinas (сознание) stahwoflu momentu šaitišchanu, kuri šķirti weens no otra laika sinā; par peem. — kad es lasu wahrdu „teorija“, tad man war eenahkt prahtā jehdseens „praktika“. Dīrfahrt, „psichologiskā afoziazija“ ir, kad tas, ko muhšu apfinai pašno kahds juhteklis sem ahrejo preekšmetu eespaida, šafuhst ar to, kas jau ir muhšu apfinā un tagad teef no jauna īšaižināts, reproduzēts; par peem. — štatotees uš uš j i h m e t o preekšmetu, es eedomajos wiņu teefšamibā, es redžu pašču preekšmetu, jo wiņa preekšštats (представление) bij manā apfinā. Treščahrt, ar jehdseenu afoziazija apfihmē parahdibu zehlonus. No šchim trim definizijām pareijakā buhs pirmā, t. i. diwu apfinas momentu šaitišchana šawā starpā, jeb apfinas momentu afoziazija. Peemehram, behrns špehlē klaweeres; notes šahkumā īšaižina wiņa apfinā nošaukumu un kustiņu preekšštatus: tapehž šche wahrda pilnā nošihmē ir psichologiskās afoziazijas. Pehž ilgakās wingrināšchanās šchee patšahwigee preekšštati īšuhd, lai gan mehš wehl arween runajam par afoziazijām starp šajuhtām un šiško pirkstu kustiņu. Pehž tam pat šajuhtas paleef ahrpus apfinas un pirkstu kustiņa wada neapfinigi optiski ušbudinājumi, kapehž mehš pilnigi nošuhstam šišiologisko parahdibu walsti.

Cepastinūšchees ar terminu „afoziazija“, greešifimees tagad pee jaunpeedsimuščā behrna.

Sekojoj behrna dwehjeles dšihwes attihštibai, mehš atrodam, ka behrna afoziaziju daudšejadiba arween cet dšikumā un plāščumā. Behrna psichiskā dšihwe pamāšam nošahrtōjas: kustiņas koordinejas, škanas paleef noteiktakās, un pat rodas wehlešchanās īšleetot škanas šinama mehrka šašneegšchanai, t. i. parahdas pirmās runāšchanās pašihmes. Wispirms javeegreešč šewiščka wehriba afoziaziju attihštibai un jauššwer, kahdas afoziazijas un kahdā behrna dšihwes laikmetā pahrwalda wiņa dwehjeles dšihwi. Jau jaunpeedsimuščam behrnam ir wešela wirkne šajuhtu un afoziaziju. Šchis afoziazijas behrnā ir eedšimtas, wežaku ihpašchibām pahrejoj uš behrneem potenzialā, šnaudoščā fahrtā. Tas ir peerahdits ari ar eksperimenteem. Cepilinat jaunpeedsimuščā behrna mutē zuktura īškausejumu, un uš behrna gihmja juhs nomanišeer weeglu šmaidu; cepilinat pehž tam behrna mutē kaut ko ruhgtu, — behrns šaweēšees, waj pat šahks raudat. Tā tad behrns uš reišes noteikti reagē (atbild) uš garščas šajuhtām. Domāju, ka neweens ta nenoleegs, ka šchāi gadijumā mums ir dariščhana ar afoziaziju starp behrna kustiņām un garščas šajuhtām. Tas pats šakams ari par jaunpeedsimuščā behrna kustiņām redšes aplokā. Ja mehš tuwināšim behrna azim šwezi, tad nomanišim azu šihles īšplehšchanos; pretejš gadijumā — azu šihles šchaurināšchanos. Romanamas ari afoziazijas starp taustes un organistām šajuhtām. Ja mahte leef šew pee kruhtim šinamā stahwofli īšhalkušču behrnu, winšč aprimst un īšteepj luhpas, gatawodamees uš šihšchanu. Pehdejais peemehrs mums pahr-

leezinoschi jafa, ka pee jaunpeedsimuscha behrna nomanama afoziazija stary finama stahwofta jajuhtram un preekschstatu par ehshanu, t. i. organiskam jajuhtram, kuras jaishtitas ar issalkuma juhtu remdejchanu. Tapat, ja behrns isdird mahtes balssi, winisch becchi apmeerinas. Sche ir afoziazija stary organiskam un dsirdes jajuhtram. Tad nu mums janahk pee slehdseena, ka jaunpeedsimuscha behrna pfichiskä dsihwe pirmo weetu eenem organiskäs afoziazijas un ka schis afoziazijas zilweta ir wisu zitu afoziaziju iseja jeb pirmjolis. Tahda stahwoft behrna pfichiskä dsihwe atrodas pirmos diwi gaddes. Uri pirmee jaunpeedsimuscha behrna wahrdi stahw jakara ar organiskam jajuhtram. Tapehz jaatsihst par maldigam tas domas, ka ar pirmeeem wahrdeem behrns apsihme winam tuwumä atrodoschos preekschmetus un mahzas winus nosaukt pee wahrda, pakaldaridams peeauguscheem. Ja mehs attihstim scho teoriju, tod buhs janonahk pee slehdseena, ka behrnu afoziaziju iseja meklejama ahreja usmaniba. Wairaku psichologu nowehrojumi nowed muhs pee preteja slehdseena. Kad behrns sahk burtot, puhlas no atsewischkam skanam jastahdit wahrdu, lai isteiftu to, kas ir wina personiska apsinä, tad mehs labi redjam, ka sche naw pakaldarischana, bet ir impulsiva jeb patwaliga darbiba. 4—5 mehueschi wezs behrns isrunä daschus balseenus; pehz brijhina atfahrtojot behrna preekschä schos balseenus, — behrns nedaris jums pakal, neatfahrtos scho balseenu. Tapehz mums jaatsihst, ka jahlumä behrns ir spehjigs radit skanas, bet naw spehjigs mums pakaldarit. Schi spehja behrnä attihstas tikai 6. waj 7. dsihwes mehnesi, reijem pat wehlat. Tä tad pirnä dsihwes laikmeta zilweta usmaniba jaishtita ar organiskam jajuhtram. Schäl laikmeta wehl newar runat par ahrejo usmanibu. Behrna psichiskä dsihwe pahrwalda organiskäs jajuhtras, tapehz ari pirmee behrna wahrdi atteezas uj wina organisko dsihwi, bet ne uj ahrejeem preekschmeteem. Wispirms behrns isrunä tahdus wahrdus, k a m a, p a p a, t e h t e. Daschi domä, ka behrns janz pee wahrda winam wistuwat stahwofchas personas, wezafus, t. i. wislabat pasihstamus preekschmetus. Pateesiba tas tä naw, jo behrns ar pirmajam isrunatam skanam apsihme ne ahrejos preekschmetus, bet jawas personiskäs organiskäs jajuhtras. Behrns ar wahrdu „mama“ neapsihme ahypus wina atrodoschos preekschmetu — mahri, bet isteiz jawu wehleschanos ehst; wispahri nemot — ar scho wahrdu winisch apsihme kahdu organisku jajuhtru, kahdu wehleschanos. Pasihstamais freeru psichologs Metshajewš atstahsta jetojchu nowehrojumu. 6 mehneschi wezs behrns isrunajis wairat balseenu un weentahrjchu wahrdu. Pehz tam winisch jaslimis. Pehz diwi nedeläm winisch isrunajis tikai diwus wahrdus „тетя“ un „дядя“. Metshajewš atsihmejis tos gadijeenus, kad behrns runajis schos wahrdus. Kad behrns bijis pachdis, meerigi gulejis gultinä un istabä bijis flusu, tad behrns runajis — тетя, turpretim, kad winisch gribejis peezeltees, lehrees ar rozinäm pee gultas malas waj plehstis pabeesu papiru, tad behrns runajis — дядя Metshajewš apgalwo, ka runajot schos wahrdus, behrns ncbuht neejo

eedomajees ne frustmahies, ne frusttehwa. Ar scheem wahrdeem behrns ap-
 sifhmejis tās eefšhejās organiskās šajuhtas, kuras winšch ſchai brikhdi pah-
 dſihwojis; par peemehru — wahrdu „ляля“, kurſch gruhthal ifrunajams,
 behrns leetojis tad, kad wina muſkuli bijuſchi ſpehjiigi darbotees, kad winſch
 meklejis darbibas, zentees kuſtetees; turpretim, wahrdu „тетя“, kurſch weeg-
 laf ifrunajams, behrns leetojis tad, kad wina muſkuli bijuſchi noguruſchi,
 kad winam patizis meers un fluſums. Tā tad pirmōs diwōs gadōs behrna
 pſichiskā dſihwe pahrwalda organiskās šajuhtas; un ſchis šajuhtas ir wiſu
 afoziaziju pirmōlis jeb iſeja. Neſkatotees uſ to, ſchai paſchā laikmetā no-
 dibinas ari tahdas afoziazijas, kuras ſagatawo behrnā ahrejas uſmanibas
 attihſtibu, kahez organiskām ſajuhtām pamafām peewenojas ari ahrejee ee-
 ſpaidi: redſes, dſirdes ſajuhtas, kuras ari nem dalibu afoziaziju darbībā;
 tikai wiſi ſchee ahrejee eeſpaidi ſahkumā ir loti nenoteikti, nepaſtahwigi. Tad
 wehl kriht ſwarā to kuſtibu nekoordinazija, nenotahrtoſchana, par kuru jau
 runajām. Behrns no ſahkumā naw ſpehjiigs pahrwaldit un peemehrot ſawus
 ahrejos juhteklus; par peem. — behrns naw ſpehjiigs peemehrot ſawas azis,
 lai nojaufu (воспріять) gaiſchi ſaredſamus eeſpaidus. Ja juhs 6—7 dee-
 nas weza behrna preeſchā neſſahſat uſ labo un kreiso puſi aijdedſinatu
 ſwezi, tad behrns driht ween winu paſaudēs, jo wina azu kuſtibas wehl
 naw tikahk notahrtojuſchās, ka winſch ſpehtu ſwezei ſetot. Treſchās nedelas
 beigās winſch ſahk jau ſwezei ſetot. Pehz daſchām nedelām behrns ſetos ne
 tikai ſwezes kuſtibai, bet pat juſu azu kuſtibai, kaſ leezina par to, ka behrna
 kuſtibas un afoziazijas redſami koordinejas. Tagad, kad behrns ſahk pah-
 rwaldit ſawas juhteku kuſtibas, to juhteku, kuru darbiba winam wajadſiga
 preeſch ſajuhtu nojautas (воспріяtie), tagad, kad lihdsās minetai parahdi-
 bai ſahk noſtiprinatees un attihſtitees atteezigo afoziaziju zentru darbiba,
 tagad rodas wajadſigee apſtahkli ahrejas uſmanibas darbibai, tagad behrns
 ſahk nojaufu (воспріять) ilgaku un paſtiprinatus eeſpaidus (впечатлѣние),
 kuri tagad eenem afoziaziju darbībā organisko ſajuhtu weetu, paleef par afo-
 ziaziju darbibas pirmōli jeb iſeju. Bet tomehr ar to ween nepeteef, ka
 behrns mahk peemehrot ſawus juhteklus ahrejo eeſpaidu nojautai; wajag
 wehl mahzet un ſpeht paturet ſchās nojautas ſawā apſinā ilgaku laiku: lai
 ſinama preeſchmetu grupa waretu noderet par aziziaziju darbibas pirmōli,
 wajadſigs, ka wina paleef muſju apſinā ilgaku laiku. Pirmā dſihwes gadā
 behrnām loti gruhli paturet ſawā apſinā ſinam preeſchſtatu grupu uſ ilgaku
 laiku. ſaunpedſtimuſcha behrna pſichiskā dſihwe ir loti nenoteikta un ne-
 paſtahwiga: winſch newar ilgaku laiku nodotees ſinamai darbibai, bet ween-
 mehr pahreet no weenas kuſtibas uſ otru. Gemesls ſchal gabijeenā ir tas,
 ka behrna nerwu ſistema loti ahtri peeſuhſt. Ar laiku, organiſmam attihſto-
 tees, attihſtas un peenemas ari nerwu ſistema un lihdsās ar to ari behrna
 uſmaniba. ſchahda behrna pſichiskā attihſtiba parahdas tā kuſtibās, tā ari
 ſtanās. Pirmās behrna ſtanās ir loti ihsas; pehz tam winas paleef aij-

ween garakas. Tas pats šakams ari par kustībām: 4 nedēļas wežs behrns, šanēmīs juhsu pirkstu, šaspeedis un tuhlin atlaidis to; 5 nedēļas wežs behrns atlaidis juhsu pirkstu ne til drihš. 3—4 nedēļas wežs behrns šaturēs juhsu pirkstu ilgakais 2—3 šekundes; jo wežaks taps behrns, jo ilgak wiņš šaturēs juhsu pirkstu; pamāsam laiks pagarinašees lihdi 1, 2, 3 minūtēm. Kas grib pahrleezinatees, ka behrna ahreja ūsmaniba loti lehni attihstas šakarā ar organisma attihstibu, tam war ceteikt rahdit behrnam ikkatru nedēļu reiš kahdu bilditi un nowehrot, zif ilgi wiņš katru reiš pakawesees pee šchis bildites.

Špehja ūsmanigi un ilgak peegreest wehribu ahrejo preekščstatu grupām ir jau nopeetns un gaischi redšams šolis ūj preekšču behrna dwehšeles dšihwes attihstibā. Tahlakā ūsmanibas attihstiba, tā ari winai šekojošcho prozesu attihstiba parahdas jau daudj šareschgitakā darbibā. Behrns ar attihstitu ūsmanibu ne titai patur ilgaku laiku šawā apšinā preekščstatus un juhtas, ne titai atbalstas ūj šcheem preekščstateem un juhtām šawā ašoziaziju darbibā, bet špehji pat pahrnest ūsmanibas darbibu ūj zītām preekščstatu un juhtu grupām. Šchahda darbiba rada šlehdsēenus. Nemsim peemehru. Dahrs š naw upe: upe naw dahrs. Te ir diwi weenkahršchi špreedumi. Kad mehš no pirmā špreeduma pahrejam ūj otro, tad pirmā gadījumā par muhsu ūsmanibas išeju ir jehdšēens „dahrs“, otrā — jehdšēens „upe“. Jehdšēeni „dahrs“ un „upe“ no pšichologiska redšes štahwolka jaušstata tā diwas preekščstatu grupas, kapehž mums jaatšihst, ka muhsu preekščā ir diwas šawā starpā šaistitas preekščstatu grupas waj, runajot pšichologu walodā, — muhsu preekščā ir ašoziazija starp diwām noteiktā n preekščstatu grupām. Tā tad tas, ko mehš nošauzam par šlehdsēenu, naw nekās zits, ka ūsmanibas darbibas pahrnešchana no weenas preekščstatu grupas ūj otru; tapehž preekšč šareschgitakeem prozešēem, preekšč weenkahršcheem šlehdsēeneem wajadšiga attihstita ūsmanibas špehja, t. i. 1) špehja ilgaku laiku atdotees šinamam ešpaidam un 2) špehja pahrnest ūsmanibu no weenas preekščstatu grupas ūj otru. Mehš redšējam, ka behrni nešpehji ilgi šaistit ūsmanibu pee šinameem ešpaideem, tapehž mums jaatšihst, ka behrnu ūsmaniba naw šewišchi špehžiga. Naw behrnu ūsmaniba ari deesgan weikla. Behrnam, kūršch peegreesch wehribu kahdai preekščstatu grupai, gruhiti pahrnest šawu ūsmanibu ūj otru grupu. Wišu naziju behrni, peemehram, pirmā laikā leeto wahrds, kuru otrais balšēens ir pirmā balšēena atkahrtojums, — mama, papa, tehte. Reišem behrns pat neišrunā noteikta wahrda, bet gan atkahrtu ilgaku laiku kahdu balšēenu. Tas pats šakams ari par behrna kustībām. Beešchi ween behrna kustēchanās ir automatiška, kas leezina par behrna ūsmanibas neweiklibu. Par to pašchu mums šahsta ari tā šauzamās behrna rinkojošchās reakzijas. Par peemehru, — behrns tura rozinās kastiti, pazel wahžinu un eškatas kastites; waleja kastite winam atgahdina aišwahsto kastiti; wiņšch kastiti aišwahšch; apškata aišwahsto kastiti; atmin,

ka kastite bij atwahsta, pazel wahzianu . . . un ta tablat. War gaditees, ka behrns 80 un pat wairaf reischu atwahsch un aishwahsch kastiti. Tapat behrns mihl wairaf reises atwehrt un aishwehrt durwis, nehfat sawas leetinas no weena kasta us otru. Schi automatiiska kusteichonäs fastopama ari masu behrnu spehles.

Bet ja behrna usmaniba ir newijai stipra un weikla, tad ari behrna domaschana newar buht sewischki produktiva (bagata leetischkeem rezultateem). Par peemehru, — behrns eeranga meschu; ja wina usmaniba buhs attihstita, tad winisch eedomajees wisus tos eespaidus, furi wianu sagaida mescha. Schi eekischeja usmaniba spehle leelu lomu domaschanas, raschoschanas un gribas prozejds. Pats par jewi saprotams, ka minetee prozeji behrna wehl newar buht attihstiti; wisi schee prozeji attihstas pamajam; tapehz ta! laitmeta, tad jahf attihstitees behrna eekischeja usmaniba, wiani ir wehl loti wahji. Reskatotees uj to, mehs beeschi ween fastopam tahdus usskatus, ka par peemehru — behrna fantasia (eedoma) ejot loti attihstita, ka pee behrneem warot nomanit sewischku domaschanas spehju, ka sewischki behrni ejot spehjigi abstrakti, garigi domat. Lihdsigas domas ir isteikuschi daschi deejgan pasihstami psichologi. Par peemehru, — prof. Ziens apgalwo, ka 6—7 gadu wezu behrnu asoziazijas ir abstraktakas, nekä wezaku behrnu. Schai gabidjuma bej schaubam ir kahds pahpratum. Runajot par fantasiiju (eedomu) weenmehr jaischkir aktiwä (darbigä) un passiwä (inaudoischä, jeb meerigä) fantasia. Mereti par spehzigu, aktiwu fantasiiju nojauz nereguletas eedomas spehli, kura loti raksturigi parahdas „gaija pikü“ zelichanä, jeb fantajeschana. Schahdus momentus zilweks pahrdsihwo tad, kad winisch atrobas juhtu un preekschstatu walsti, furi schai gabidjuma rodas un juhds bej gribas palihdsibas, bej kahda plana, bej mehrka. Bet kad mahsklineeks, ar augstu raschoschanas garu apdahwinats, jahf iustrahdat kahdu raschojumu, par peemehru, dramatiisku, tad winisch jau eepreeksch nojehdi, ko winisch grib isteikt sawä raschojuma; wina preekschä ir noteikts mehrtis; wina fantasia ir aktiwa, darbiga; Ari fakti te runä gaischu walodu. Behrni, furi, par peemehru, luhko sihmet, ka ijrachdas, naw spehjigi najauft (воспрять) sinamu eespaidu, ka ko nebuht kopigi wejelu, bej ka raschoschanas darbiba naw eespehjama. Schis jaktis, ka ari agraf minetais, runä par to, ka behrnu fantasia ir passiwä, bet ne aktiwa. Tas, ko mehs pee behrneem nojauzam par fantasiiju, naw nekäs zits, ka nenotahrtota fantasia, jeb fantajeschana, kas mums jaatsihst ne par psichiskas darbibas spehju, bet gan par wahjumu. Behrna fantajeschana ir wina usmanibas wahjibas rezultats, wina aperzepzijas nenoteiktibas produkt. Mehs minejam wahrdu aperzepzija. Sem schi jehdseena jajaprot wiju to prozeju kopsuma, ar kuru palihdsibn iffatrs jauns eespaids teef no zilweka nojaufts un paleef par wina apfinas faturu. Eksperimenta zelä psichologeem iideweeks peerahdit, ka aperzepzija ir loti sareischgita parahdiba, kura jalikta, pirmahrt, no nojautas elementeem un, otrahrt, no

ta, ko mehš waram nošaut par atminešanas prozeseem. Par peemehru, — kahds preekšmets lairina muhšu juhteklus un ušbudina muhšu nerwu sistemu; pa nerweem ūchis ušbudinajums nokluhst nerwu zentrā un ušbudina sinamu ūmadjeu daļu, un tad mehš pahrdsihwojam to, kas pasihstams ūem nošaukuma — ūajuhtas; ūchis ūajuhtas atmodinās un iūaizinās daūkus jau muhšu apsinā ešoūhos preekšstatus, ar kureem winas ari ūaistifees; ūajuhtas, ūaistitas ar agralos apsinās ūaturu, un ūajuhtas, ūaistitas ar apsinās preekšstateem, top ūauktas par aperzepziju. Behrna aperzepzija, kā jau minejām, ir nenoteikta, t. i. behrns naw ūpehjiġs noteikti, kahrtiġi eerahdit sinamam preekšstatam weetu ūawā apsinā un ūaistit ūcho preekšstatu ar zitu apsinās ūaturu. Luht ūchi eemesla dehl wina fantasija ir wahja. ūchim apgalwojumam par labu runā ari tas fakts, ka pat peeauguūchi zilweki kriht par upuri neapfinigeem meleem ūem nenoteikta aperzepziju eespaيدا. Par peemehru, — parahdat peeauguūcham zilwekam wairat ūihmejumu; pehž tam parahdat ūchos paūkus ūihmejumus zitu ūihmejumu starpā un paluħdūat, lai ušrahda agraf apūtatitos ūihmejumus. Warat buht pahrleezinati, ka ari peeauguūchi zilweki peelaidis deejgan rupjas kluħdas. Wehl peemehrs. Parahdat peeauguūcham zilwekam birsti; paluħdūat, lai winūch pagreeūch muguru; weenā un tai paūchā briħdi welkat ar roku pa juħūu preekūchā stahwoūchā zilweka muguru un ar birsti pa ūawām drehbēm. Peeauguūchais zilweks apgalwoš un striħdejees, ka juħš wilkuūchi ar birsti pa wina muguru, jo winūch ūajutis ūaru peedurūchanos. Pee ūchim peeauguūcha zilweka kluħdām ir wainiga aperzepziju nenoteiktiba, tapehž mums naw ne maūakā eemesla meklet pee behrneem noteikti attihstitas aperzepziju darbibas, jo aperzepzija stahw ūakārā ar ušmanibas darbibu; bet mehš jau runajām par behrna ušmanibas wahjibu. Ja behrna ušmaniba wahja, tad wahjai, neatihstitai jabuht ari aperzepzijai un atminai un no ūchim ūpehjam atkarigai — fantasijai.

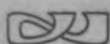
Tagad pamehġinaūim ūawillt kopā pahrrunato.

Behrna pūchistā dūihwē pirmā laikā pahrwalda organiūtās ūajuhtas. Uš ūchim ūajuhtām atbalstas jaunpeedūimūūcha behrna aūoziaziju darbiba. Behdejā pabalsta ahrejās ušmanibas attihstibu; nojaustee eespaيدا tagad eenem organiūko ūajuhtu weetu aūoziaziju darbibā; attihstas eekūhejā ušmaniba, kura ūpehlē leelu lomu domaschanas, raūchoūchanas un gribas prozeūs. Tā tad behrna pūchistās dūihwes attihstiba atkariga no ušmanibas un aūoziaziju attihstibas. Attihstita eekūhejā ušmanibas ūpehja, attihstas ari zilweka patstahwigā darbiba; winūch maūak atkarigs no zitu eespaideem, no zitu peekodinaschanas. Behrns attihsta ūewi patstahwigus uūstatus; attihstas zilweks, attihstas perūona.

Mudūinataja ušderwums ir ūekot behrna dwehseles attihstibai, raudūitees, ka daūchadee eespaيدا, ūem kureem behrns atrodas un kurus winūch nojausūch ar daūchadeem juhtekleem, taptu koordineeti, nokahrtoti, ūaistiti ūawā starpā.

Šche jāpegreešā wehriba Zrebela mahziššanas un audsināšanas metodei. Zrebela audsināšanas pamatprincips prasa pehz wišu zilweta eespoidu šaistiššanas šawā starpā, prasa pehz ašoziaziju darbības, pec kam winsch eeteiz gahdat par to, ka behrns atrastos ne tikai sem redšes eespaideem un fairinajumeem, bet ari sem zitu juhtektu eespaideem. Šchee eespaidi jaluhko šaistiar juhtām. Behrni jamahza reiše ir dšeedat, ir klaufitees, tā ziti dšeed; kustetees pašcheem, ir noškaititees zitu kustibās. Saprotams, ka šchahda audsināšanas metode tikai tad palihdšes behrnam wispušeji attihštitees, kad audsinataji usmanigi šelos behrna attihštibai, nowešros, kad behrnā radišees jaunās prasības; peemešrošees teem preekschstateem un tām juhtām, kuras šinamā laimētā pahrwalda behrna apšinā. Ja behrna usmanība paleet weiklaka un špehzigaka, ja behrns šahš peegreest wehribu šinamai preekschstatu grupai, tad tuhlin šcho grupu wajaga noštahdit ašoziaziju preekschgalā un dot behrna ašoziaziju darbībai wajadšigu wiršeenu. Audsināšanas mehrtis ir zilweta pšchikas koordināzija, peršonības attihštiba. Usmanības un ašoziaziju štiprinaššana un nošahrtiššana kalpo audsināšanas gala mehrtim. Gala mehrti mums tikai tad išdošees šašneegt, kad mehš pašchu pirmo šoli audsināšanā išperšim apšinigi. Šau mahtes meešās behrns prasa pehz apšinigas, kahrtigas mahtes išturesšanās. Šeraudšijis deenas gaišmu, winsch ahtreem šoceem attihštās tā fiziologiškā, tā pšchiskiškā šinā. Audsinataja ušbewums — palihdšet winam attihštitees. Palihdšet warēs tikai tas, kas buhš eepašinees ar normala behrna dwehšeles attihštības gaitu. Šapehz mahtem — audsinatajam jāzenščas tuwat eepašihštees ar behrna fiziškās un pšchiskiškās dšihwes attihštibu. Mahtes audsināšanā leel pamatašneni, uš kura školai šazet zilwezības ehka. Pedagogiški attihštitas mahtes — audsinatajas palihdšes školai zelt dišcheno peršonības ehku, jo školai tad mahzot buhš tikai jaturpina audsināšanā tas, kam gimene likuši jau pamatu. Bet ari školotajas un školotaji nedrihšt kawetees šihkumōš eepašihštees ar pšchologiiju un pedagogiju, jo tikai tad wini buhš špehji šetmigi šawa ušbewuma išpilditaji.

Gimene un škola, wezaki un školotaji, — wišeem mums jāšin pšchologiija un pedagogija; wišeem mums tuwat jācepašihštās ar zilweta organišmu, ar zilweta dwehšeles dšihwi. Gimenei un školai — abām jācet rofu rotās, ja gribam šašneegt audsināšanā mehrti — zilweta pšchikas koordināziju, peršonas attihštibu.

Wahzijas skolotāju beedriba.

(Beigas.)

Ka Wahzijas skolotāju darbībā wīs naw preekšsīhmīgs un paraugam noderīgs, to waram atskahrst no ihsumā janemtā pahrstata par beedribas darbību 1907. g. Tajā muhs nepatīkami aīškar peewestee gadījumi par behrnu peekļaušānu. Likums Wahzija skolotājiem peeskīhris meejas šodu leetošānas teešības. Kasarmes gara pahraemtōs seminarōs audsinati, dašchi skolotāji tad ari šcho teešību išteeto pahraļ sirdīgi. Domehr labatā skolotāju dala ir pret meejas šodeem un ar preeku konstatē, ka to leetošāna deen no deenas masinājas. Teek it pareīši aīstahdīts, ka ja meejas šodi naw atļaujami gimnastijās, kurās mahzas „labato“ šķkiru behrni, tad tee nepeelaišchami ari tautskolās; jo audsināšānas lihdsjēkeem wījās mahzības eestahdēs jabuht weenadeem, un ar rupjeem lihdsjēkeem war īšaudsinat tīfai rupjus zīlwefus, pee fam rupjee lihdsjēkli bojā neween behrnus, pee kureem šchos lihdsjēklus leeto, bet ari pašchus audsinatajus, kuri winus leeto.

Ari beedribas dšihwei ir šawas ehnas pušes, kuras īšaugušas no pašchās skolotāju dšihwes. Te minamas, pirmahrt, kiltas rektoru un skolotāju starpā. Wahzija skolāz darbs stingri birokratīski nokahrtois. Mahzības plāni raksta preekščā, kas īņemams neween tīfai kairā jemestrī, bet ari kairā nedelā un stundā. Ari metode rakstīta preekščā. Daudsīlāsu skolās (pilsetās) rektoram, jeb skolās preekščneekam, ušlīfā atbildība par to, ka wina skolā mahzība eetu likumā noieikto gaitu. Sīklas eerednu dwehjeles, kahdu netrūhtst ari rektoru starpā, šlatas uš wīsu pahraļ burtīski, uš wīšstīngrafo norūhķedamas pat wīsmasālo skolotāja peršonības īšpaušānos. No tam nahļ kildas starp konserwatiwajeem rektoreem un progresīwatājeem skolotājeem. Kīldas tapušchās tīf ašas, ka daščhās pilsetās rektori, no wīspahrejeās skolotāju beedribas atraudamees, nobībinājuschi sewīšchās rektoru beedības. Wīspahrejeā beedriba zere, ka īzīhnot skolās atīwabīnāšānu no birokratīšma walgeem un skolai peeskīkirot pilnīgas brīhwa peršonīfka darba teešības, īšsudis wīšas bersejchānās rektoru un skolotāju starpā. Bet uš tahdu ušwaru Wahzijas skolotājeem buhs wehl īlgi jagaida. Leeta ta, ka Wītums II naw tautskolās draugs un ka wina azīs liberalais Wahzijas tautskolotājs ir par daudz pro-

grefiws. Barona fon Grotthuja isdotais „Türmer“ raksturo Vituma II. istureschanos pret skolotajeem schahdeem wahrdeem :

„Modernajai skolotaju fahrtai naw wehsturiškas pagahnes, naw no firmās ņenatnes mantotu tradiziju. Tas ir par launu, tadeht ka ņhi fahrtu newar ņawus mehrkus un prasibas pahrbaudit wehsturišku ņalihdsinajumu gaismā. Bet tas nahk ari par labu. Kurp nowed tradiziju stipra uņwehrišana, to rahda Prusišas politiško eelņeje atteekņmju attihstihšanās. Prusišā nefas naw ņaņneedņams beņ wajadņigām gimenes waj fahrtas tradizijām. Tā ņau armeen ir biņis, ka, kur naw tagadnes, tur zeeņhi uņņwer pagahni. Ar skolotaju fahrtu tas tā naw. Tai naw ņentschu galerijas; ta ņawus ņentschus nes pate ņawās kruhtis. No tam nahk skolotaju brihwais politiškais stahwoflis. Wineem wišs gaidams no nahkotnes. Nebij gruht pret tahdu fahrtu uņkuhdit tahdu monarchu, kahds ir Witums II. Kronprinzis un wehlakais ņeņars Fridrichs isturejās zitadi. Tam bija tuwi ņafari ar skolotajeem, tas prata zeenit winu prinzipus un zenteenus; tas ņwinigās audienzēs ņaitija skolotajus par preekņchgalā stahwoņcheem pat tad, kad tee bij nostahditi ziteem aiš muguras. Wina dehts skolotajus nemaj neewehro. Par „skolas preekņchstahweem“ ņwinigōs brihwōs uņstahjas ņkolu padomneeki (Schulrāte) un aprinta ņkolu inspektori, bet ari pahr teem „iņgahņhas“ Jupitera ņchehlastiba reti waj nefad. ņeņars Witums nehja ņeņarišto un karalisko zepteri ņau pilnus 20 gadus. Wišā ņhini garā laikā winņch naw teizis ne weena weeniga atņiniga wahrda par tautiškolu un winas skolotajeem, pat 1902. g. ne, kad Prusišas karaliste ņwineja 200 g. pastaņwešanas ņwehtkus. Bet fas buhtu Prusišā beņ Fridricha Wituma I. un Fridricha Leelā tautiškolas? ņiin nefas! Tee tautiškolu uņņatija par wisleelako ņawa frona rotu. Fridrichs Witums bij tahdā pat mehrā ņkolu, kā ņaldatu karalis, un Fridricha Leelā pedagogiņtee raksti wehl ņchobrihd ir atņpirdņinoņchs awots fairam audņinatajam. Skolu uņturešanas lituma laikmetā apstahkli pilnigi pahrgrosiņuņchees.“

Tadeht naw brihwums, ka waldiba, ņewiņhti Prusišā — wisleelakā Bahzijas walsti, wiņeem ņpehkeem puhlas nomahkt ņkolotaju paņchapiņu un tos politiški atgreest no liberaliņma uņ konserwatiņmu. Saprotams, ka wiņas ņkolotaju petizijas deht teeņibu paplaņchinasšanas atrod pee waldibas kurlas auņis. Tā petizija, lai atzel aiņleegumu ņkolotajeem buht par ņwehriņateem peeņehdetajeem, atraidita ar motiwejumu: „Tautiškolotaju daubstahrt isteiktā wehlešanas, lai tiftu atzelts aiņleegums teem buht par ņwehriņateem peeņehdetajeem, newareja tift eewehrota ņkolu waldeš intereņchu deht, kuras ņhini gadijumā uņņatamas par wiņiwarigakajām.“ Wiņpahrejā likumā teikts: „Teesas zeenas intereņes praņa, lai par ņwehriņateem tiftu peelaiņti wiņas uņ to ņpehņigas perņonas.“ Skolotajeem ņcho teeņibu laupot, newareja buht nekahdu zitu eemeņlu, kā tiftai maņinat ņkolotaju eespaidu uņ tautu, pee tam laitejot teesas un tautas intereņem.

Ka Prūsijas paraugam, nomahkti tautskolotāju, šeko arī zitas valstīs, tas nav nekāds brīnums, ceweļrojot Prūsijas lomū wīšā Wahzijas eefšheidā dīhmē. Pcewedīsim pāhra peemehrus par to, kā aijbahšch muti skolotajam zuas valstīs.

Behrnwafar Dortmundā tika notureta wīšas Wahzijas tautskolotāju šapulze (Lehrertag). Bahrrunajams bij jautajums par skolotāju truhkuma eemešleem un šekām. Badenes skolotāju beedribas deputats Rūdels raksturojis Badenes apstahklus, aprahdidams, ka tureenes skolotajeem dibināts eemešls buht nemeerā ar šawu atalgojumu. bet waldiba neeweļrojot skolotāju luhguma, tos algas šinā eerehdit eerehdau tarifā. Uš bafnizas eestahšchu wehlešchanos skolotajeem japeenem organista amats par neezigu atalgojumu, pee šam wineem jaušnemas arī bafnizā ušraudšiba par skoloneem, jo garidsneeks ar šawu šesteri nešpehjt deewbijigos jehrius noganiit pašchi šawā druwā. Neezigam atalgojumam peebeedrojotees nenormali deenesta apstahkli. Titai 51% no wīšām skolām esot likumā noteiktāis skolenu škaitis, wīšās zītās skolās daudš leelaks. Trefšchāi dalai no wīšeem skolotajeem esot japašneedi 36—45 štundas nebedā. Katram skolotajam esot jawada weena preešch un weena pehžpusdeenas klāse. Jaunee šeminari teektot atwehrti nomalōs šaktōs. — Tahdeem apstahkeem waldot, neesot šo brīhnitees, ka skolotāju truhkšt. Šcho truhkumu warot nowehrst titai ar to, ka, reichstaga ložekla Wašermana wahrdeem runajot „šaujot špirgtam wehjam išmeht šolu wiršpadomes peeputejušchos šambarūs.“

Kungeem šchi runa, šinams, newareja buht pa prahtam. Neelaišdamās pahrmētumu atšpehkojumōs, šolu walde dītē par nepeekšahjigo „toni“ Rūdela „šingru rahjeenu“ ar peedraudejumu atlaišt no amata, ja tas wehl reiš apgrehkošees un išdod preešchrafštu, ka skolotajeem draud „polizijas išmeklēšhana par amata pahrtahpumu,“ ja tee peedalas pee kahdas protesta kustišbas.

Štolas laukā jaunu teku mekletajs, jaunības rakštu šazeretajs Heinrichs Šcharrelmanis bij laitrakštā „Roland“ nokritišejis Bremenē šolu waldeš preešchrafštus un atklati pašinojis, ka wīšch tos atstahjot un atstahšchot neeweļrotus, ziktahī tee nešafkan ar audšinašchanas ušdewumeem un ar audšinatāja širdšapštau. Bremenē šenats, atšihdams, ka Šch. školā darbošees ar šekmēm, bet patwaligi nowehršees no šolu waldeš ijdoteem mahzibas planeem un štundu rahditajeem, ušleek Šcharrelmanim 1000 m. leelu naudas šodu lihdi ar rahjeenu. Tā tad brīhwās pilšehtas Bremenē šenatam no šwara ne mahzibas šekmes, bet burtiška šolu waldeš preešchrafštu išpildišhana. Tas ir tiš tihrs birokratišms, ka tihraks par to nekur wairs naw atrodams. Un kamehr pašahwēs šchis birokratišms, tikmehr Wahzijas skolotāju štarpā neiššudis antagonišms štarp birokratišas šahrtibas šargeemrektoreem un progresiwajeem audšinatajeem skolotajeem.

Ne majaks šaunums Wahzijas skolotāju beedribu dšihwē ir antagoišms štarp pilšehtu un lauku skolotajeem. Pilšehtās tautiškolas nostahditas

ahrejā finā preefšāfihmigi: stalti ūskolas nami, ehrtas klases istabas, bagatig mahzibas lihdsjefti, katram ūskolotajam weenā laifā janodarbojas tīfai ar weenu nodaku. Uj laukeem apstahkti nefalihdsfinami launaki: nepeeteekofāšas telpas, mahzibas lihdsjektu truhtums, 7—8 nodalas uj diweem waj pat weena ūskolotaja! Ari algas finā lihds pat pehdejam laifam bij leela starpiba starp pilsehtu un lauku ūskolotajeem. No tam it dabīfti nahza, ka ūchirgtakee spehki aijpluhda uj pilsehtām, bet lauku ūskolas, nabadsigo lihdsjektu un neezigās ūskolotaju algas dehkt, draudeja iūwirft par garigu laušču kehkti. Weedribās wadofoho lomu uūnehmās pilsehtneeki un beeschi ween pat dikteja laufkolo- tojeem preefškrastus, kusus ūchee nabadsini, neeedroūchinadamees pilsehtas kungeem pretim runat, ari peenehma. Bet beigu beigās ūšparojās ari lauzineeki un nu kildām nebij gala.

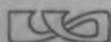
Lai kildas nowehrstu, Prufijas ūskolotaju ūapulze (Lehrertag) 1907. g. nolehma luhgt waldbibu, lai ta noteiftu weenadu algu wiūeem ūskolotajeem widejo waldbibas eerehdnu algas apmehrā. Waldbiba ūcho luhgumu eewehro- juūe, bet tīfai pa dafai. Ta nolitufe wiūeem ūskolotajeem pamata algu uj 1350 m., ūskolotajām 1050 m. gadā. 31 gadā ilgā darbā alga patahpenīfti peeaug ūskolotajeem lihds 3150, ūskolotajām lihds 2400 m. gadā. Lihds ūchin bij noteifts tīfai algas maūafais apmehrs, bet jaunais litums noteiz ari augstako apmehru. Romēnēs ar maūaf par 25000 eedfihwotajeem nemas nedrihtft augstaku algu dot; pilsehtās ar 25—50 tuhkt. eedfihw. war ūkolo- tajeem peelift 200, ūskolotajām 100 m. gadā; pilsehtās ar 50—100 tuhkt. eedfihw. peedewas war ūšneegt 400 reūp. 200 m., pilsehtās ar wairak nekā 100 tuhkt. eedfihw. 750 reūp. 300 m. gadā. Pahri ūchai normai eet naw atkauts itin nekahdā finā.

Laukūskolotaju stahwoflis ar ūcho lituma projektu, kurūch eejneegts land- tagam, teef labu teeju uūlabois, bet ap 10,000 ūskolotajeem, kas strahdā leel- pilsehtās, teef algas pamafinatas, tadeht ari pilsehtneeki ar ūcho litumu ūtipri nemeerā un to ūaufā par jauno bremūi pee pruhūchu ūskolas „bummelzuga.“ Waldbiba ar ūcho litumu gribejuūe, pirmahrt, iūdabut konūerwatiwajeem jun- kureem un zentra popeem, kureem pilsehtu ūskolotaju neatfarigais stahwoflis ūen jau bijis dadūis aūi; otrahrt, laufkolo- tajuūs pabalūtidama un pilseht- neekeem ūmagu trezeenu pa maūu dodama, tadeht ka tee eedroūchinajas ūhad un tad pakritijet pruhūchu ūskolas politiku, waldbiba zere ūskolotajuūs politifkā finā ūūstaldit un laufkolo- tajuūs eewilft konūerwatiwajā nomēnē; treūchahrt, ar jauno litumu waldbiba zenūchas nowehrft ūskolotaju aijpluhūchanu no laukeem uj pilsehtām. Zif leelā mehrā waldbibas zeribas peepildīsees, rahdis nahlotne. Tagad nomanams ūūchutums pee wiūeem ūskolotajeem, jo tee bij zerejuūchi maūafais uj 1880—4500 m. leelu algu. Zaurmehrā jaunais litums katra tautūskolotaja algu paleelina par 300 m. Pehz ūcha paūcha lituma widus ūskolu ūagatarwoūšanas klaju ūskolotajeem alga paaugūstinata par 500 m., bet wirūūskolotaji algas finā peemehroti jemes teesnescheem (Landrichte), kuru alga

war kahpt lihdj 7200 m. gadā. Salihdsinot ar ūcheem, tautskolotajiem nodarīta leela pahrestība.

Ceweħrojot Prufijas tagadejo landtaga ūstahwu, naw ko ūchaubitees, fa ūchis projekts taps par lūumu. Lihdsj ar to Prufijas waldbiba eeguhs ūew wairaf apūnigu pretineeku. Wahzijas ūkolotaji, wispahū, nemehdsj atstahst represijas un pahrestības bej atbildes. Tā norahditais un juhtami nosoditais Scharrelmanis „Rolandā“ wehl reij atfahrto: „Es ispiľbu ūkolotajiem dotos preelshraftus tikai til tahtu, zif tahl tee nerunā pretim manai pedagogiskai apūnai.“ — Beħz Rōdela norahūchanas Badenes ūkolotaju beedriba atklahti isfaka ūawam zihnas beedrim dūitafu lihdjuhtibu un neĵatrinamu uūtizibu lihdj ar ūeribu, fa Rōdels ar ūawam keetnajām ūpeħjām un plaūchajeem peedūiħwojumeem darboūees ari turpmaf ūkolotaju zenteenu labā. — Waldibas zensūas ūkolotaju teefības aprobeūot, be ūkolotaju ūapulzes noteikti un ūlafi breħz peħz ūawam teefībām. Tā 28. un 29. ūept. Saħijas ūkolotaju ūapulze Ķwikawā, kureā peedalijās ap 4000 ūkolotaju, gandriħj weenbalūigi peekehmufi leħumu, fa ūkola atūwabinama pilnigi no garidsneezības uūraudības (ari baūnizas uūraudības par religijas mahzibu atzelama), un fa religijas mahziba ūkolās galigi atūwabinama no dogmateem.

„Zihna beħt maiūes un beħt teefībām“, tas jau tagad ir Wahzijas ūkolotaju beedribu wispahrigais loūungs. Lai nodroūhinatos pret bruhzēm, fas waretu zeltees ūchint zihna, Wahzijas ūkolotaji uūtur daudj daūchadu weidu palihdsības kaūes; lai eeguhtu zihnas eerotūchus, teel gaħdats par ūkolotaju iūglihtības pamatigu papilbinaūhanu. Pate zihna teel westa gan no beedribu puūes teefi, gan to beedru widutajībā, kurei ūeħd reichstaga un daūchado walūju lantagōs. Lai eeguhtu zihnas beedrus, Wahzijas ūkolotaju beedriba eestahjufēs Ķiropas ūkolotaju beedribu internazonalajā birojā, kureūch pastahw kopūch trim gadeem un ūlaita par ūaweem lozkeem: Wahzijas ūkolotaju beedribu ar 116 tuħūst. beedreem, Anglijas ūkolotaju beedribu ar 61 tuħūst. beedreem, Tūūeķijas ar 8 tuħūst., Bulgarijas ar 4 tuħūst. Ķolandes ūkol. beedribu ar 8 tuħūst. un Ķolandes ūkol. ūaweenibu ar 8 tuħūst., Franzijas ūkol. beedribu ar 60 tuħūst., Luksenburgas ar 1500 un Belgijas ar 3500 beedreem, kopā 273 tuħūst. beedru. Par lozkeem eestahtees peeteiūiūhās Italijas, Ķorweģijas, Danijas, Spanijas, ūweizēs, Ungarijas un Ķroatijas = Slawonijas ūkolotaju beedribas. Wiūām ūchim beedribām weeni un tee paūchi mehūti: „zihna beħt maiūes, zihna beħt teefībām.“ — „Kurp ween ūkatees, wiūur ta pate aina: ūkolotaji zihnā! Wincem ĵazihnas beħt maiūes beħt ūawas brihwibas, beħt ūkolās brihwibas pret politikas un baūnizas reatziņas uūmahūchanos, ĵazihnas par ūawa barba pareiūo weħrteūhanu, ĵazihnas par ūawu godu“.

KRONIKA.

Rakstneezība.

a) Daīfliteratūra.

Lida Grif. Raīda žilvēta deenas graīmata no Lihziīchu Paula s. Zi-
deweja Berta Ehki s. Riā, 1909. 70 lap. p., maījā 45 kap.

Šhi graīmata ir eīfahzejas rakstneezes darbs (warbuht pirmais), bet tā taīds
tomehr deesgan eewehrojama, lai pee tās palawetos drustu ilgal, nekā pee deminām
desmitdaļu parahībibu, kas uzlelas un nogrimst beidsamo gadu literatūras pluhdōs.
Lihziīchu Paula s darba maīhtlas wehrtibu pahrbaudot un īwerot, wiīpirts jauīsmelle
tee cerosinātaji impulsī, kuru īpeīhs īīmanams wiīam darbam zauri. Pahral tīpīstī
un pahral paīstījami tee: ne rakstneezes paīchas īpīatneīī pirmatneīī radīīchanas dīnā
winu pamats un īafne, bet aīrpuse, taīslumā, īweīchatnē. — Muīhu jaunakee rakstneeti
īmel no Wakar-Eiropas literatūras, tā no dīīta, wiīnosīcha awota. Muīhu wiīspahreīā,
fronīīkā atpakaīpalīttiba leelās paīaules kulturai wainīga, ka wini īmel naiwā uīīzībā,
īalbā īajuīhmā aīwehrtām aīim. Remana, ka awots patlaban īīmels īauīī, ka zauri
pleenām īajauktam uīdenim jau rehgojas duīnainais dībēns. Wakar-Eiropas (īewīīchki
muīhu tuwalās īaimīneenes Wāhziījas) garīgā dīīhwe pīnīgi īerila gul tautīīkīa īchowī-
nīīma un īmperialīīma politīīkas walgōs un īem kapitalīīstīīkās burīchuasīījas īelta maīhu
īloga. Waldoīīchās īchīīras patlaban īaīht maīht kulturās atraugas, beīīīeīās īaīhwokīa
īauīīmā arweenu wairaf un wairaf pahrnem īawads, īnerts, twaitaini reībīgs pefīmīīms;
īalpoīīchās īchīīras — tās gurīī darba newalā un ruhgtumā, tām naw peeteefoīīchāē
īīglīhtības, ne īitu līhdīīekīu, ar īo pagatawot īemi leelas, īpeīhziīgas maīhtlas īaīhdam.
Wakar-Eiropas dīīhwe un īabeedribā īīnekur naw īpeīhziīgu, aī maīhtīīneezīīkīī apauglo-
īoīīchu īīrahwu un kufīību. Tāpeīh tur patlaban aīī naw ne leelas maīhtlas, ne leelu
rakstneeku. Sāīchīīekīīlūsē, īīīkīa un apīīīkīīe Wakar-Eiropas modernā maīhtīa. Tadeīht
īūreenes rakstneeki, tā bīīes īeedōs, jau labu laīīku ītaīgā pee īeemēkēekēem zeedōs.
Aīī Skandinawīījas walīīu (Danīījas, Sweedriījas, Norwegīījas) īīradīīoneli demokratīīstās
politīīstās un īaimneezīīstās eēīahriīas, aīī īeemēku dabas un īeemēla tautu rakīītura īawa-
bībām īūreenes rakstneezībā arweenu bīīīs pahriīwarā pīīchologīīstās un pīīchologīīstīī-
mitologīīstās wīīīeēns. Dabīīstīī, ka tās peewell īchīīras un īndīīwīīdus, kas gribetu aīī-
mīīrīī aīīrpāīīwīī, īabeedriīstās kufīītas, kulturās zīīhu ar wīīnas neprahīīgo (īasīī: nepa-
tīīkīīmo) tendenzi. Nesīīn zīīkōs īīdewumōs Wāhziījā un zīītur īīīnāht īeemēkēekēu rakstne-
zības īorīīīeīu darbi. īīīnāht aīī maīīaf un pawīīam maīī eewehrojāmu rakstneeku īaze-
reīūmi. Beīī gala īajuīīhminās pat par tīīk wīīduweīīem talanteem, kaīīds īī Geīījerīīstās,
Amalīīja Stram, Ola Hanīīson s. Kreewu barometērīs, kā īīreīī, atīīhīīmē aīī īāho Wakar-
Eiropas kulturālās atmoīīferas īīeēdeenu: kreewu tulkoīūmōs īīīnāht tee paīīchīī īeemēkēekēu
rakstneeku darbi, kas wāhzu walobā, pat aīīreīās formas (wāhku kraīīfas, burīīu tīīpa
īīnā) zēīīīchās īīī mata reproduzet īāhos pēīīdeīīos. Un latweeīīchīī . . . no wīīa augīīchā
teīītā jau īaīīrs warēs pateīīkt, no īūreenes latweeīīchīī īaīīht īīmeltees literarīīstus cerosīīna-
īajumūs: no īeemēkēekēu rakstneekēem kreewu un wāhzu tulkoīūmōs. Šēīe īaīīīīwer:
literarīīkīī cerosīīīajumi. Literarīīkīī — tadeīht, ka gandriīh wīīa muīhu jaunatā rakstne-
zība īīīaūīīe no literarīīkīīam īīudīījam, no laīītā un īajuīīhmā uīīwerīā teeīīchēem eēīīpa-
īeem. Cerosīīīajumi — tadeīht, ka mums īāho darīīīchanas weenīīgi ar eēīīahzeīīem, ar
literarīīkēem īīkolēekēem, kēēem eēīīīīīīīnātāīīj un wādītāīīj īīmpulsī īī eēīīpaīīds, īo wīīīīch
apīīīnīgi wāīī neapīīīnīgi uīīnem no īāwa īīkolotāja. Lihziīchu Paula s, beīī īeēīīahīīdam īāīāu-

bām, peefkaitama moderneem literariſkeem ſkoleneem. „Maħba zilweta deenas graħmata“, tehlojuma „eš“ forma, taš ir paraſtaiš, ſeemelneeziſkaiš iſteikšmes weids. Taš ir it kà taš parozigakaiš, peekahwigakaiš, iſteikt zilweta wahrigàs, intimakàs ſajuħtaš un pahrbihwojumuš, atbałſot to dħito, muħſcham neiſprotamo, chaotiſku prettunu pilno un to meħr wišwareno, toš zełas un ploł zilweta dabas dħilumòš. Ĵi ſewiſchki ſtani taš dħirdamš, kał badš un miħleſtiba moħa zilwetu. Tee abi ir tił wišpahř paſiħſtami ſpeħti, tił neſtaitamaš reiſeš maħtłà loži, apgaĩsmoti un apbſejoti, ka wajałdfigš daudĵ naiwaš, atklaħtaš paſchuſtizibaš, lai weenigi ar teem riſketu ſawu rakſtneež ſto debiju, kà to dara Vihziſchu Paula. Un taħtał, ir wajałdfigš ſcho ſpeħtu iħpatneji, individueli ſtipraš apſinaš un aſinaš, lai to demonſtretu Pſchibidſchewiſka-ħamjuna rada waronòš, kà to dara atkał Vihziſchu Paula. Kaš laſjiš un aiſmiriſš ħamjuna Panu un Wiktořiju, tam Vihziſchu Paulas tehlojumš iſlitſeeš taħdš iweſchi paſiħſtamaš, taħdš kà jau reiſ redſeiš un apraſtš. Ka „Maħba zilweta deenas graħmata“ to meħr naw ne plagiataš, ne reprodukĵija, pat ne apſiniğš pakalbarinajumš, tur ſchleetaš, wainigaš Vihziſchu Paulas iħtàs, cewehřojamaš rakſtneežeš dahwanaš! iħtš talentš pat ſawà wišpirmaja atihſtibaš poſmà, pat ſawòš pirmajòš ſkolneeziſkòš mehřinajumòš eeleeł ſawu iħpatnejo paſiħſchanaš ſħmi, dalu no ſawòš iħpatnejaš, neatſweramaš weħrtibaš, kura pamajał noſkałdroſeeš, augš un pnenemſeeš. Ĵił ſchirgš talantš Vihziſchu Paula, taš teel redſamaš it ſewiſchki to blałuš noſtaħdot kałdai žitai lałweeſchu rħſtneezei — nelaika Semgaleeſchu Wirutai. Ka ta, wina iſweħlaš ſiſchetu no maħtlineeku dħiħweš, tehlo maħtlineekuš iweħſemju wahrdeem un wiſu to boħemu, kuraš mumaš paſcheem weħł naw, kuru muħju jaunce rakſtneełi naiwi komiſtà ſajuħima užihtigi tapina iĵ aħřemju literaturas tehlojumeem. Bet tameħř Semgaleeſchu Wiruta tapina iĵ ſiſchetu, iĵ iſteikšmes formu liħdĵ wišbeidſamažeem ſiħkumeem un kà ſneedĵ nelabojami diletanriſkaš karikaturas un pſeudoromantiſkuš, banaluš, ſraħſam apwahrſituš tehlojumuš, tameħř Vihziſchu Paulas „deenas graħmata“ ir godiga, apdahwinata literariſta ſkolena darbš; Vihziſchu Paula netaiſa demoniſkaš grimasaš, pahřzilweziſtuš ſcheſtuš un literariſtaš akrobatikaš paſaſchaš, rakſta weenteeſigi, un waiſirdigi. Ta muħju laiłòš ſaſauž par loti ſlawejamu maħtlineeziſtu iħpaſchibu. Tadeħł tił peewilzigi daſchi gabałini, tur rakſtneežeš paſchaš iħpatneji intuitiwaš nem pahřſwaru par to, kaš no aħreeneš. Wina, ſeeweete, iſweħ waroni wiħreeti, mehřina tehlot wiħreeha pſichologiju. Saprotamaš, ka eeſahžejaš rakſtneežeš pſichologija mumaš te garantè — pilnigu neiħdoſchanoš. Maħtlineekš Ĥenriſš Schwarzš ir — baħba, kà to teiktu paraſtà walodà, ir tiħpiſta ſeeweete, kà mehš ĵaziſim. Waĵ tad tiħpiſti ſeeweetiſka naw wiſa ta ſajuħima par kanela tuħtu, muħſchiga ſaldumu grauſchana, pułeš, ĵudraba beedſini, ſeemſweħtiku dahwanaš, daſchdaſchabi uſwalki un audumi — ſimš tamlidħſigu leetu, ar kurał waronim paſtaħwigi dariſchanaš? Nepahřprotami ſeeweetiſta ari wiſa paſekłà frazeologija, ar to waroniš domajaš motiwejot un iſkałdrojot ſawòš miħleſtibaš unumuš un wiſu tragiſto eeſchejo konſiſtutu. Tapat wiſš taš weids, kà te teel ſweħrta un atriſinata zilwetu iſtrena drama: nekur tuħtlojchi un ſlawa kà nebiriſt, kà weenĵi ſeeweeſchu un romantiķu eedomu paſaulè. „Tagad tehja paħřerta, — un nu grauſchu ſaldumuš un rakſtu jau labu laiķu par ſcha wakara peedſiħwojumeem“ . . . ſchš autoreš iſteizeenš rakſturo kà darbu, kà wina daritaju. Siltaš iħtabaš ehřtiba un omuliba, ſaldenuma garſcha manama no wiſa ſažerejuma. Seeweeſchu rakſturoš un pſichologiĵà taš, warbuħt, eederaš, bet ſche daudĵreiſ neweetà rada komiſtu ſajuħtu. Bet wiſš eeſaħtumaš gruħtš, un wiſi eeſahžeji to nem par weeglu. Darbà robaš darba apſiniba un paſchkritiſka. A. U.

b) Sinatne.

R. Vanders. *Satwijaš weħsture. Otrà dala.* A. Gulbja apgaħdibà, Pēterburgà 1908. 195 l. p.

K. Landera „Latvijas Vēstures“ otrā daļa bez preekšwahrda un eewada ja stahw no wairakeem atjewischkeem raksteem, turds autors attehlo Latvijas dšihwi XVI, XVII. un XVIII. g. f. Te bez schaubām war eepasihtees ar walboscho schkiru — muischneku un pilsehneeku dšihwi minetā laimētā. Eewadā autors ihsumā eepasihstina lašitajus ar ordena šaimneezibu Polijas wirswaldibas preekšwafarā un šneedj šaihsinata tulsojumā Sigismunda Augusta priwilegijas. Tahla autors runā par leelgrunteeku-muischneku dšihwi Widsemē Polijas wirswaldibas laimētā un Kurfemes herzoga walsti XVI. un XVII. g. f. Atjewischlā rakstā autors apstata ari Baltijas pilsehtu, sewischki Rīgas, dšihwi, pee kam peegreesch sewischku wehribu zihnai starp Rīgas raksti un pilso- neem dehl Rīgas pahrwaldibas demokratišazijas. Wairak weetās runats ari par dšim- laudim — semneekem, nodewu un klauschu nesejeem. Kolonizazijas politika Widsemē ne- patihk wahzu muischneekem. Pehdešā parahdiba safarā ar trona mantoschanas jautā- jumū un zihnu starp muischneekem un demokratiškām tautas schkirām Sweedrija nomed lihds karam starp Poliju un Sweedriju. Widseme naht sem Sweedrijas wirswaldibas. Sweedrijas waldbiba tā pee sewis mahjās, tā ari Baltijā aištahw semneekus, isbod li- lumus, kuri regulē semneeku klauschas un nodewas, un pat keras pee muischu redutzia- jas. — Wijs tas šazek pret Sweedriju Baltijas muischneezibu, kura Seemetu kara laikā paleek sem Kreewijas wirswaldibas. Kreewijas waldbiba apstiprina wišas agrafās lihds Sweedrijas wirswaldibas laimētām eeguhtās muischneku piwilegijas un aštahj semnees- tus muischneeku rokās. No šcha laikā ari Kurfeme kriht sem Kreewijas protektorata. Kā jau minets, autors beechi ween runā ari par dšimtlaudim-semneekem, kā par no- dewu un klauschu nesejeem. Bes tam wehl atjewischlōs rakstōs apstatita latweeschu ga- rigā dšihwe XVII. g. f., hernhuteeschu kustiba Baltijā, šabeedristas kustibas Baltijā un Baltijas garigā kultura XVIII. g. f. beigās un latweeschu literatura XVIII. g. f.

Kā redjam, K. Landers šawas wehstures otrajā daļā peegreesch daudj wairak wehribas semneeku listenim, lai gan ari šche autoru wairak intrese semneeki — muisch- neeku klauschu un nodewu neseji, nekā „galwenee un weenigee rakšotaji“ (63. l. p.), kā par wineem ištatas pats autors. Taisniba, rakstā — „agraratteezibas un semneeku stahwoškis Widsemē Polijas wirswaldibas laimētā“ aprakstita semneeku dšihwe, bet mehš tomehr eepasihstamees ar semneeku tikai kā nodewu un klauschu neseju; par semneeku šaimneezibu, šawstarpejo šatijimi un gimenes dšihwi mums nekās neteek teikts, lai gan autors pats šaka, ka „mahzotees paših muhju pagahtni, mehš labaki šapratišim tagadni un warešim pareišaki šaprast un noteikt šawus ušdewumus nahšotnē“ (22. l. p.). Šchās pareišās domas autors ištata rakšturojoj breesmigo 1601.—1603. g. badu (22.—24. l. p.). Bet autors muhs nemaj neepasihstina ar semneeku wairuma stahwoški šchajōs bada gabōs. Autors peewed 21 zilweku ehščanas peemehru bada laikā un pats peešimē, ka „zilweku ehščana notikuši jau ahrprahtibas stahwoški“ (23. l. p.), pee kam atšimē wehl ir to, ka „zilweku ehdejus tani laikā loti beechi teešaja ar nahwi, bet wehl jo bee- šchaki semneeki pašchi apstata winus“ (24. l. p.). Šchee zilweku ehščanas peemehri der ahrštam pšchiatram, bet ne wehsturneckam, jo ahrprahtigo un pašchu sem- neeku apšisto škaitlis tatiču newar rakšturot tautas wairuma stahwoški.

„Šaimneeziskās pahrmainas, pahrmainas zilweku — rakšotaju šawstarpejās atteezi- bās, zihnā dehl pašchusturas, zihnā ar dabu, ištanz atteezigas šabeedristas pahrmainas, kustibas un nošala katra laimeta garigo dšihwi“ (89.—90. l. p.). Tā rakstā K. Landers par wehsturiškās atihštibas pamateem, tapēhž mums ir teešibas prašit un meklei K. Lan- dera rakstōs šaimneezisko pamatu preekš wišām šabeedristām pahrmainām un politiškām kustibām. Bet Landers wišpahw mihl wairak runar par strihdeem, zihnām un šareem, turpreti par winu pamateem—šaimneezisteem apstahsteem runā šamehrā maš; weetām teeš pawišam aišmiršli šchee pamati; par peemehru — „Kreewijas eelaroschanas politika bij ištawta weenigi no politiškeem motiweem, no wehleščanās paplašchinat walstis

robeschās" (96. l. p.). Turpretim mehš ņinam, ka Kreevija jau no Jaņa IV. laifeem tihloja pehž Baltijas juhras krašteam tirdšneezības un kulturelas fatikmes noluhkā ar Bakar-Eiropu. Wehl pecmehrs — „Litums par ņemneetu tirkgojānās teešibām ari bija iņfauts no muiššneezības un poļu waldbības ka h r e s pehž naudas" (21. l. p.). Ja wiņur par pamatu ir ņainneeziņkās intereņes, tad ari ņhīs litums nebuhs weenigi nau- das ka h r e s rezultats. Wiņpahri jaatņihmē, ka autors mihl uņbrukt atņewiņkām per- ņonām, leeto deeņgan aņus wahrduš un iņteizeenus (108., 114., 115. l. p.), kas nebuht nerunā par autora wehsturisko objeņtiwiņmu, it ihpaņhi — autora, wehsturiska materia- liņma peeņriteja, kura azis zilweta perņona taiņhu neņpehlē leelu lomū.

Laņot K. Lanbera „Latwijas Wehšures“ otro daļu, uņkriht ņekofhu parahdiba. Sawas wehšures pirmajā daļā autors tureja par wajadņigu wiņur un weenmehr runat par feodalo ņahrtibu; otrajā daļā autors gandrihš nemaš nerunā par ņho ņahrtibu; iņteekas, it kā XVI., XVII. un XVIII. g. ņ. no feodalās ņahrtības nebuhtu wairš ne ņmataš palizis; bet ihņtenibā daņšās parahdības nepeezeeshāmi wajadņigs weņt ņakārā ar feodalo ņainneefoņhanu, p. p. alus bruhweņhanu, ņubmalu tureņhanu un žitas pri- wilegijas; tapat buhtu labal ņaprotams, ja autors žihnu ņtarp Baltijas muiššneezibu un Polijas waldbibu attehloum kā žihnu ņtarp feodalo ņahrtibu un zentraliņaziju.

Galū galā tomehr jaatņihh, ka K. Lanbera „Latwijas Wehšures“ otrā daļa doh, ja ne pilnigu, tad tomehr deeņgan noteiktu pahreņtatu par Latwijas waldoņho ņhkiru dņihwi XVI., XVII. un XVIII. g. ņ. un pat aiņler latweeņhu ņemneetu dņihwi, doh loti pareiņu jehdņeenu par hernhuteeņhu kuņibu Baltijā, brihwumhrneetu kuņibu Rīgā un Wiđjemes muiššneetu ņaweenības programu. P. D.

c) Skolas grahmatas.

„Awots“. Laņamā grahmata ņkolai. I. daļa. Saņahdijis Inbr. K. Rīgā, 1908. K. Baltaja apgahdibā. Matņā 50 lap.

Šho rindinu autoram bij gadijums ņawā kritiņkā apņkatā par „Awota“ II. daļa (ņatees „Žiglitihā“ Nr. 3) apņhmet modernās laņamās grahmatas priņzi- pus. Tee ihņumā ņanemot ir ņekofhi. Laņamās grahmatas uņbewums ir iņkopt ņkoleneem walobu, atihhiit domaiņhanu un prahtu, eņtetiņku gaumi un tikumiņtas teeņmes. Lai ņho uņde- wumu ņaņneegtu, laņamai grahmatai jaeehtwer beletriņtiņka un ņinatniņka weeta, labā wa- lodā, popularā, behrnu pņhikāi peeemehrotā apņtrahdajumā. Šho priņzihu gaiņmā apņlatama ari „Awota“ I. daļa. Šhajā laņamā grahmatā wiņpirms muhhu wehribu ņaiņta originalais laņamo gabalu ņaņahrtojums. Tee nobaliti iņhetrās ņlehgtās nobalās: 1) Pa behrnības tekām; 2) Uņ ņkolas ņola; 3) Gabšņahrtas dņihwe maņjā, pagalmā, dahrjā, tihrumā, plawā, upē, meņhā. 4) Žilwetu dņihwe. — Katras nobalās materials ņawukahet ņaiņtas ihpaņhās wirknēs, kuras aptwer ņinamu parahdibu žiklu. Tā, pirmās nobalās laņami gabali wirknejas wairatās grupās: Ćimenes paņpahrne, baņrinu dņihwe, behrni kā wegafo un maņo brahtu, maņhu atņpaids u. ž. Treņhās nobalās materials jaĶrupets pehž gaba laifeem, nobalijumi žiklōs ir ari žeturtai nobalai. Katra žikla laņamee gabali beeņhi ween attal ņahw zeeņhā ņakārā weens ar otru. Peem.: pirmā nobalā wairatōs laņamōs gabalōs ir runa par Ķininas un Andiņha dņihwi, par baņrenites Ķdites likteni. Otrā nobalā zeeņhā ņakārā ir wairaf laņamee gabali nemti no Ķd. Amiņhija „Ķirbs“ u. ž.

Treņhā nobalā ņawņtarpeji ņaiņtas apraņti: „Ahbele un putni“ un „Žigibu po- ņitaji“, „Ķirmgrauņhi“ un „Ķņenis“. Weidņamā nobalā weenu kopeju ņakarigu apraņtu ihaiņa ņtarp žitu, 278., 279. un 280. gabali, kur apraņtita lauku puifas eeņaņiņhanās

ar pašauli ahrpus pagasta. Šahhās lafamās weelas grupējums dod skoleneem eespehju weefawinatees noavalotu uiffatu war wairaku radneezigu parahdibu kopibu (bahrinu dšihwe, pawajars, rudens) un eeguht finamu glefnu par lahdu noteiktu parahdibu waj notikumumu dšihwē un dabā (Mininas un Andišča dšihwe, kirmgrauschi, dšenis): turklaht ja lafamee gabali pehž fawa fatura stahw fatarā, behrnōs aug intrese par to, kas stahw preefchā wehl nelasītis, un atminā ufaust agraf lasītāis. No fazītā redšams, ka „Awota“ l. dala weelas fahartojums war tilai rofinat behrnu gara darhibu un atihšit sistematifu domaschanu.

Bahreesim uš lafamās weelas faturu un apstrahda jumu. Sahkumā apm. 40 lafamee gabali ir loti weentsahrešča fatura, ihšōs teikumōs, pašča fahstahditaja M. farafstiti, waj nemti no zitām lafamām grahmatām. Wini eewada skolenuš fatarigu gabalu lasišchanā, kad wehl jazihuas ar lasišchanas mechanifmu. Tomehr jau te atrodam newis fa uš uš aprafstus, bet te h Lojumus, no kura fatura beš lahdām faužām pamahžibām islobas tikumifšs kodols. Tas patš wirseens rakstu ihwehlē manams wisgaram turpinat. Te grahmata fatura plaščakus dšihwus, spilgtus, daščakahrt dramatisfus tehlojumus, kuri nemti no zittautu labafajām lafamām grahmatām, no zittautu un latweešču originalbeletrifikās. M. bagatigi ismantojis tiš klasifisus behrnu literaturās darbus, tā: Walda: „Staburaga behrni“ (11 lafamee gabali), Pluhdoon: „Wajā Audula behrnibas atminās“ (7 laf. gab.), Poruka: „Kauja pee Knipfšas“ un „Lufafčina“. No zittauteešcheem sneegiti tehlojumi no L. Tolstojā (6 laf. grb.). P. Kofegera (2 l. g.), Mamin-Sibirjaka fahstās pašafas un ziti.

Literarisko weelu bagatigi kuhlina latweešču tautas dšeešmas un daudži dšejoli no muhju originaldšejneekem, peem. no Poruka (3 dšej.), Reikena (3 dšej.), Wenfku Edwarda (4 dšej.), Sauleešča, Pawajaru Zahna, J. Deewlozina, Kaudšites Matifa, Rud. Blaumana, Weidenbauma („Maijā“), Apafijās brijnumifskaitāis dšejolis: „Jirzenišča jeemas ihwehtfi“, Perseešča fabulas, KriLOWA fabulas Ir. Adamowitšča atdšejojumā, latwifki atdšejotāis Nekrafowā fahstāis behrnu dšejolis: „Weztehws Zahnis un faki“ u. z. Šhiniš dšejolōs atehlori behrnu dšihwe un preefi, kufšonu dšihwe, daba. „Awota“ l. dala nodod spihdōšču leezibu par to, ka pat pirm. un otrjeemneekem nobomatās lafamās grahmatās war sneegi papilnam ihstus dšejas darbus! Lihri literarifiā weela „Aw.“ l. d. isfops skoleneem walodu, nodarbinās minu fantafiju un juhtās, modinās winōs mihlestibu uš dšēju un darbu un atihšis tikumifšas teefimes.

Sinatnifkā weela, kura fatura galwenā fahriā III. un IV. nod., peemeh-
rota behrnu garigām spehjam. III. nod. tehlotā žilweka un dabas dšihwe wijōs gada laikōs. Te ir aprafsti: no dšihweeku walšs par mušču, firneki, študrām, odu, kirm-
grauscheem, fleeku, dšši, gulbi un uhdri, lapju u. z; no augu walšs — par ašbeli, graudu labibu, kartupeleem, sehnm, fuhnām: no nedšihwās dabas — par sneega pahršlu, Šchee aprafsti fahstās ar ainām no žilweku, ihpašchi no behrnu dšihwes gada-laikōs. Wija nodalā naw gandrihš neweena faufa aprafsta, bet katra gadijuma, katra parahdi-
bas, katra dabas preefšmeta raksturīgās ihpaščibas appajimotas dšihwi isfrahdatōs aprafstōs, tehlojumōs, beletrifistās flizēs, dšejolōs, turklaht finatnifskais faturš no dših-
wes un dabas un dšēja fatarigi fahstās kopā, fawštarpeji weens otru pašlafidrodami un papilbdinadami. Waj dašči peemehri pašfahdro fahito. Pawajars teel eewaditš ar M. Klauština un Walda dšejifšteem tehlojumeem par to, tā raišas pumpuri un moštās dših-
wiba šhini gada-laikā. Rahšōšā gabalā: „Strašs“, aprafstita strafda atnahfšana pehž tam Walda tehlojums: „Weduš e:ščana“ un Nekrafowā: „Weztehws Zahnis un faki“ dšejifki fihmē ledus eščanu un pawafara pluhdus. Tā atrifinas kopeja dšejifka glefna par dšihwibas moščanos pawajari. Otris peemehrs. Swilgtos aprafstus: „Warduleni“, „Kupuzis“, „Sleeka“, „Ka eš isšwejoju fiwi“ dšejifki papilbdina Mamin-Sibir-
jaka pašafa: „Afaris un Swirbulis“, Perseešča fabula: „Mijiga lihdata“, „Tautas dšee-

īmas par wehji" un Balda: „Sweja un wehjišohana ūkalu gajimā" (if „Stab. behrni"). Tā ūawirknejas atkal ūwarīga glešnaina aina no dabas dšihwes un zilweka atteezībām pret pehdejo. Tamlihdšīgu peemeħru war ūamellei graħmatā weħl labi daubš.

IV. nobalā tahda pat popular-šinatniškā, beletriištī-dšejiškā weidā sneedš pašfai-
drojumus un pirmos jehdšeenus par zilweka indiuiduelo attihštiba, par juħteku lomu un darba ūwarīgumu zilweka dšihwē, eepašihština lauku beħrnus ar pašauli aħrpus pa-
gasta (aprintis, dšelšzešišs, pilšeħta, Rīga, juħrmala, plaščā pašauļe Mamin-Sibirjaka
fkaistajā tehlojumā: „Teenite šapno"), doħ pirmās šinas par pirmatnejo zilweku, resp.
mešħonu dšihwi. Majos laštajus ar pehdejo eepašihština „Rulamana" un „Robinsona"
šaturu attihštijums un paħšs žitu aprakstu. Lercha-Šuščkaišā wišai originalā pašfā:
„Darbs, praħšs, naids" žilbinata darba un praħta kulturelā nošħme. Wišpaħrim ja-
šata, ka III. un IV. nobalās eerošinās mašajōšs laštajōšs daubš domu, štubinās winus
ženštees uš preekšhu un plaščaki eepašihštees ar teem ļautajumeem, kaš aišfustinati „Aw."
I. dalā. Domāšħonai, praħta ašinasħanai, nolemti ari tee ļautajumi, kuri šahw šem
daubšeeem lašameem gabaleem. Graħmatās beigās ušdewumi un plāni rakstu darbeem.

Graħmatai ir ari dašči truhkumi. Weetām šastopam daščus ļaujūs, neezģiūs
lašamus gabalus, kam naw ne šinatniškās, ne dšejiškās weħrtības. Tahdi, peem., ir
„Warde un pele", „Pašawa gabals" (paħraf nowašais), „Atmini manu miħtlu", „Šo
jemneka širģs domā", „Meitene un šošis" un žiti.

Wairaf ihšajeeem tehlojumeem graħmatās šaħtumā paħraf špeesħas ļauri tendenze,
praħtiškā morale. Waš nebij eešpeħjams ari tur wairaf darbības un dšejas? — Ap-
rakstā: „Šleeka" apģalwošs, ka šħo tarpu aišbaida šatra šħana, turpretim biologiškī no-
weħrojumi leežina. Ka šleeka nemaš ne war dširdet. — Par iluštazijām ļapeešħmē,
ka daščas no tām šlitti išdewuščās, peem. ļauwa, šošis. Truhšt iluštaziju daščeeem
dšihwneekem, ka: širneklis, rupužis, gleemešħi; naw pilšeħtas nobildeķuma, kaš nepee-
zeešħams ļauku beħrneem; weħlams, ka IV. nobalā buħtu paħšs mešħonu tihpu no-
bildeķumu. Žitadi graħmata deeģan baģatīgi rotata ar apmeerinošħām iluštazijām.

Weidšot ļaaišrahda ka „Aw." I. dalās šaturš šahw zeeščā šatarā ar II. d a l u.
I. dalās III. nobalai tā nepeezeešħams turpinaķums ir II. dalās nobalās par nebšihwo
dabu, augeem un dšihwneekem. I. dalās IV. nobala ir tišai eewads II. dalās VIII.
un IX. nobalām, kurās aprakstīti zilweka organišma eerišhoķjums un darbiba (VIII. n.)
un plaščaki tehłota zilwezes kulturelā attihštiba. Školotaji nodaris pedagogiškū kħħdu,
ja ļatweeščhu lašamās štundās darbošees ar pirm- un otršeeemneekem peħš „Awota" I.
dalās, bet ar weģakeem školenceem — peħš šaħdas žitas lašamas graħmatās, waš otradi.
Tikat leeššot abas „Aw." dalās weenu peħš otras, školēni špers lašamās štundās leelu
šoli uš preekšhu garīgā attihštībā, tapeħš ka pehdejo dara eešpeħjamu „Awota" I. un II.
dalās baģatīgais un teiķamais šaturš.

„Awota" I. dala jo šliti eeteiķama školotajeem, beħrnu weģakeem un šatram „ma-
šajam pilšoniņ", kaš ļau špeħš ļašit druķatu warħdu. —ns.

Nekrologi.

Antons Vaiminišh, Šħa ģada 22. aprīli Rīgā nomira školotajs Antons
Vaiminišh. Vaiminišh dšimis 16. aprīli 1857. ģ. Wišsemē, Ķaun-Peebalģā. Weidšis Bal-
kaš paģasta školotaju šeminara kuršu, L. biķa wairalās weetās par školotaju Wišsemē
un no 1890. ģada Rīgā. L. pašihštams tā školas graħmatu aurošs. Wišhš šaštahdijis
lašamu graħmatu „Škola" triķās dalās, ihšatu ļatweeščhu walodas maģzības graħmatu
un šem peenemta warħda Strauts „Ķatweeščhu walodas maģzība" iħħetrōšs konģentriškos
riņlōšs, išdewis „Domu raksti", „Martina Ķutera mašais katliņis" u. ž. Plaščakā

kritikā par L. skolas grahmatam neelaischotees, jafafa, ka Vaiminu wispaher newar pee-
staitit pee teem autoreem, ko aishrahwusi pati leeta, kas sehrees pee darba, jaunās atfinas
un jaunu nopeeni pahrbauditu prinzipu dšihis. Winich ir drihsal peeprafamās
prezes paweikls liferants. Rahdam noluhkam peemehram isbots katfimis? Tad, kad
sahf zilāt jautajumu par latweeschu literaturās mahziichanu skolā, L. jawas „Skolas“
treščā sehjumā usnem nobalu „Latweeschu rafšneežibas wehsture“ un te peerahda, ka
winich war sneegt lafamā grahmatā weelu ari par tahdām lectām, kuras pats winich
nemas nepahrfin: winich naw spehjis sneegt ne weenu patstahwigu spreedumu par lat-
weeschu rafšneežibas darbeem. Protama leeta, ka tad ari newar buht runa par isdewigu
literarisku darbu iswehli pašchā lafamā grahmatā. Domehr par L. skolas grahmatām
jafafa, ka jawā laikā ar tām tizis iperis solis us preeščhu latweeschu skolas literaturā
un pildits weens un otrs manams robs. — Par L. tā fabeedristu darbincefu dob —
leežibu „Rigas Awise“, uswehrdama, ka winich bijis firnigs Rigas Latw. Beedr. aish-
stahws un ilggadeis runas wihrs. Tad: „Winich bij stingrs pretineeks tam garam, tahds
tagad eeweesees ari muhsu skolotaju aprindās“.

—i—

Skola un dšihwe.

Geografija tautskolās. Rahdu laiku atpakaļ Manheimas (Wahzijā) tautskolās
tika ussahkti plašči pehtijumi skolenu starpā ar noluhku noskaidrot jautajumu par to,
zil leelā mehtrā atšewišchi mahzibu preeščmeti bouda skolenu peekriichanu. Gala isnah-
kums israhbijās pahraf behdigš. Atteezigi jautajumi tika usdoti apmehram tuhštots
behrneem no 10 lihds 14 gadu wezeem (no zeturiā lihds astotam mahzibas gadam), no
kurcem puše bija sehnu, puše meitenu. Resultats bija ischahds. No 15 mah-
zibas preeščmeteem tīfai weens, profi, gimnastika, eemantojis wispahreju mihlestibu.
Pawijam wehši leelafais wairums behrnu isšuras pret ischetreem preeščmeteem, tee ir:
tizības mahziba, dabas stahsti, šifika un diktats. Bet ar ihgnumu teef mineti tahdi
preeščmeti, tā kaligrafija, gramatika, geometrija un — geografija. Schee rezultati ne-
sen atpakaļ tika publizeiti schurnalā „Neue Bahnen“*) ar ischahdu peefihmi: „Deeščam
newišai eepreeziņoššs rezultats! Kas buhtu warejis domat, ka leelafā dala mahzibas
preeščmetu nebauda muhsu skolenu mihlestibas, un tā tad behrni ne ar labu prahtu
nošehd leelafō dalu darba stundas skolas mahzibas deenā?“ Mani schoreis intereje
spreedums par geografiju. Tas apstahlis, ka šchis preeščmets, blafus gramatikai, schim
wispaher no leelafā skolenu wairuma parasti eenihstajam mahzibas preeščmetam —
dabujis tahdu bahrgu atšaukšmi, leef muhs pahrdomat. Te newaretu buht runa par
atšewišchi gadijumu, bet gan par simtomatisku parahhibu, jo, no weenas pušes, nopra-
sito skolenu stahis stipri leels, no otras pušes, noprasitee skoleni peeder pee dajchadām
klajēm un dajchada wezuma. Talab ari tahds gala ijnahkums ištahdrojams waj nu ar
to, ka lihdi ischerpadsmitam gadam skoleni wehl nebuhtu peeteekošchi fagatawoti geogra-
fijas mahzibai, waj ar to, ka tautskolās leetojamās geografijas mahziichanas metodes
atšihstamas par nederigām. Ja peekriicham pašihstamo pedagogu-geografu (prof. S. Fi-
schera u. z.) eefateem, ka taijni schim mahzibas preeščmetam jaerahda tautskolās
tewiščki plašča wecta, talab, ka to ar panahkumeem war mahzit jau pašchās semakās
klasēs, ja tīf wina mahziichana peenahzigi labi nostahdita, — tad jaatšihst, ka tautskolās
leetojamās geografijas mahziichanas metodes naw tahdas, kas schi preeščmeta mahzi-
ichanu daritu mihlu un wehrtigu. Neuskawedamees šihkal pee geografijas mahziichanas

*) G. Wiederkehr, Statistische Untersuchungen über die Art und den Grad des Interesses bei Kindern der Volksschulen („Neue Bahnen“ 1907/08, 6.).

iruhumeem, aarahdijchu tika: uj to, ka muhju tautistolás (pabalai ari widus stolás), wehl beejchi ween pee geografiijas mahzishana aprobejchojas ar daschdaschadu skaittu un mehra eekalschanu. Stolens labi jin pm. Afganistanas leelumu, zif eedshiwotaju haiti jalás, zif hektolitru alus weená gaba rajcho Bahzija, bet par sawas apshahunes un sawas tehwiijas geografiskeem, etnografiskeem un politiskeem apshahneem tam naw ne-tahdas jehgas, kaut gan taifni tos ispehtot, stoloneem pašcheem buhtu bijuji eespehja nemt dshiwu dalibu pee wiku nowehtroshanas un ispehtishanas. Kas tahda gadijuma ir palzjis no jaunako laitu geografu usstahditam geografijas mahzishanas metodem? Gluschji zitadi panahnumi ir, kad swarigato weetu mahziba eenem ne grahmata, bet dshiwus skolotaja mahrbis; skolotajam jabuht pašcham zelojocham, daudj redsejuscham un nowehtrojuscham, lai waretu pastahstit, tahda daba zitás iweishás semes, tahdi tur zilweki dshiwu, ar to tee nobarbojas, zif stajiti un leelishchi Zellestonas parta geiseri, tahda isstatas Amsterdama, tahdi fugi apmekle Hamburgas ostu; tam wijam jateel isustretam ar bildem, fotografijam u. t. t. Ar kahdu usmanibu tad skoloni jefos skolotaja stahstam! te wairš newaretu buht weetas apatijai waj weenaldshibai pret geografiju! Tahdas geografiijas stundas skoloni paturés aiminá bej tahdam puhlem. Ja pee tahdas mahzibas stundas stoloneem liktum preefishá augšchminetos jautajumus, tad waretum buht droshchi, ka wiku spreedums, par geografiju buhtu bijis gluschji zitads, neka tas, ko nobemuschji Manheimas tautskolu skoloni.

—x—

Virmais pilsehtas skolu skolotaju kongress. No 7—14. junijam idh g. Peterburgá teel noturetš uj 1872. gadu likumu pamata dibinato pilsehtas skolu skolotaju kongress. Kongresa organizacijas darbi jau pabeigti. Lihdj 20. majjam bija peeteikuschees wairak ka 300 kongresa dalibneeku, pawisam, ka zerams, pee kongresa peedalesees ap 500 zilweku. Kongress galwená lahrtá apspreebis jautajumus jakará ar pilsehtu skolu reformu, pecm.: 1) Pilsehtas skolu nosihme zitu wispahtriglihtojochu mahzibas eestahschu starpá. 2) Pilsehtas skolu mahzibas un audshinaschanas organizacija. 3) Pilsehtas skolu skolotaji. 4) Seeweeschu pilsehtas skolas. 5) Sehnu un meitenu koptmahziba pilsehtas skolás. 6) Pilsehtas skolu gahdiba par sawu audsektu tahlako likteni. 7) Pilsehtas skolu darbiba preefish iiglihtibas ahrpus skolas. Wej tam wehl tiks lasits par somu, sweedru, amerikānu, frantschu, angļu un zitām skolām, par fihstu iswtrichanu, garigu pahrpuhleschanos u. t. t. Pee kongresa teel sarihkota ari istahde ar atteezigeem referateem. Kongresu atklahš 7. junija p. 2 deená tehnologišká instituta telpás. Uj atklahschanu teel usajzinati resoru preefishstahwi, walšis domes un walšis padomes lozeki, sinatru wihri un jabedriški darbineeši. Pee kongresa war peedalitees skolotaji, ahrsti, pilsehtas skolu kuratori, skolotaju institutu direktori un to jabedribu eestahschu preefishstahwi, kuras peedalas pee pilsehtas skolu uštureschanas. Peeteikschanos uj peedaleschanos kongresá peenem Peterburgas skolotaju institutá (Васильевскій островъ, 13 линия, д. 28.).

Baltijas pareistizigo pirmmahzibas skolas. Baltijas pareistizigo pirmmahzibas skolas, ka laikratsti fino, projektē nodot šw. sinoda pahrsinā, atswabinoi tās pilnigi no tautas apgaismoschanas ministrijas usraudshibas. Baltijas pareistizigo garidšneeziba jau jen esot luhgusi, lai minetas skolas atdod wiskas rokás. Tautas apgaismoschanas ministris tam tagad esot peekritis un pašinojis sinodam, ka wisch tam peekriht. ja Baltijas pareistizigo pirmmahzibas skolas likumu došchanas zetā atdod sinoda pahrsinā lihbs ar wiku ušturam atwehleteem 32000 rub. Wihu Baltijas pareistizigo bajnizu skolu skaitu grib paaugstinat pahri par 500, eewehtrojami paleelinot ari skolu lihbsektus. „Now. Wremja“ Rigas korespondents, runadams par scho projektu, isjala schaubas, waj, nodobot pareistizigo skolas sinoda pahrsinā, tās materialā finā tiks nostahditas uj peenahzigā stahwokka. Daudš labaki buhtu, ja weetejas pašchwaldibas eestahdes tapat ušturu pareistizigo, ka luterānu skolas. Bet „Now. Wr.“ paredb, ka muhju pagastu

fabēdribas to nedarīs, kamehr winaš uš to nešpeebis atteezigs likums. Te nu waretu peefihmet, ka šchis jautajums loii weentahrschi buhtu išschkirts, ja pirmmahzibas skolas, atmemot tam wina konfesionelo raksturu, ittu pilnigi nobotas uš demokratiškeem prinzipecem eewehletas weetejas pašchwaldibas rokās. Tad wehl „Now. Wr.“ išfata bai- lošcharoš, ka tikai pareižizigo pirmmahzibas skolas, nobodot tās weengi garigā rešora pahrjinā, nejaudē jawu wišpahrejo nošhmi konfesionelai nošhmei par labu. Pats par ņewi šaprotams. —

Jauni skolotaju seminari Baltijā. Rīgas mahzibas apgabala walde, tā laik- raksti ņino, greejušes pee tautas apgaišmošchanas ministrijas ar aišrahbijumu, ka ar tagadejeem skolotaju seminareem Baltijā nepeeteet, un wajadšigs dibinat 4 jaunus semi- narus. Weenam no šcheem seminareem janahš Berawā, otram Sahmu salā, pahrejeem Zgauntjas meestōs. Ka skolotaju seminarš dibinams Pluštē, par to jau Rīgas mah- zibas apgabala kurators ešot weenojees ar tautas apgaišmošchanas ministri. Scham no- luhkam wajadšigos naudas lihheklus jau eestattišchor nahtošchā gada buhšchetā.

Militarišglihtiba tautskolās. Meisara Maještatei, tā laikraksti ņino, labpatizis eedot fara ministriim no Sawas peefihmju grahmataš lapu ar schahdu us- rakstu: „Schahdju skolās jaeeed behrnu mahzischana militarmehginajumōs un gimna- stikā, kura išdaroma rešerwes un atwalinateem apahšhofizeereem pret maju algu.“ Tautas apgaišmošchanas un fara ministri, ka ori iw. ņinoda wišprofurors eezehlušchi ihpašchu komišiju, kura patlaban jau beidsot ištrahdat pamatnoteikumus, tā lauku skolās buhtu eewedama jaunais mahzibu peefihmets. — Atteezibā uš šcho pašchu jautajumu, laikraksti ņino, ka Bachmutas aprinkā tautskolu inspektors Lutschewitišchš pats ar jaweem lihhekteem organizējis tautskolās taghu m. litarmahzibu un puhteju kori. Uš wišpade- wigā ņinojuma par šcho Meisara Maještatei labpatizees peefihmet: „Šitnigi pateizos Lutschewitiščam par wina reizamo inziatiwi, tā ar par to, ka wišsch Manu ibeju, šaprotis un to realizējis.“

Skolu buhweš fondš. Pežz tautas apgaišmošchanas ministrijas aprehkina pee wišpahrejš mahzibas eewehšanas wajaga pawišam buhwet 148.179 jaunās skolas, reh- finot 50 behrnu uš skolu. Šchi skolu buhwe išmatjatu 444.537 ruhtš. rubtus. Šchos išdewumus newarot ušliti tikai uš weetejam pašchwaldibas eestahdēm, ņinama daļa jauš- nemas walstij. Tautas apgaišmošchanas ministrija lihbj šchim eesneeguše domē projektu ašignet skolu buhweš fondam 1 miljonu rubtu. Agraf kahda deputatu grupa eesneedja projektu ašignet 8 miljoni rublu.

Tautas išglihtibas komišija ištrahdajuše skolas buhweš lectā ņekoščus noteikumus. Skolu buhweš fondš dalas uš 2 dalām — weena daļa iššneedš pabalstus, otra aišdewu- mus. Pabalstus un aišnehmumus iššneedš tik tad, ja buhwejamās skolas peefkaita tautas apgaišmošchanas ministrijai. Aišdewumus išdod ne ilgat tā uš 20 gadeem un ne wairak par 1/3 dalām no skolas ehlas wehrtibas. Par aišdewumeem jamakšā 3% gadā Pabalstu iššneedš pee skolas buhweš išchreto išdewumu leelumā. Skolām, kuras dabū pabalstu waj aišleenejumu, jabuht diwu gadu laikā gatawām.

Par latweešču ortografijas mahzischanu muhšu skolās. Šihwee štrih- dini par „jauno“ un „wežo“ ortografiju, par „ie“ un „ee“, par joteščanu un pušjum- tineem atšahlušchi pawišam šlitu ešpaidu uš latweešču ortografijas mahzischanu muhšu skolās, t. i. tajās, kurās mahža latweešču walodu. Ja eš waigatu muhšu pedagogeem, ka h d ā o r t o g r a f i j ā tee mahža ņawus behrnus rakstīt, eš nešinu, waj 1/10 daļa no wišeem pedagogeem uš to man waretu dot noteiktu atbildi. Wišmaj man wairak- lahrt bijaji išdewiba eestatitees muhšu skolenu rakstōs un ešmu atradis tur wišleelato nenoteiktibu un mistru no daštadām ortografijām. Peelee štrihbi par ortografiju no- webuščhi pee tam, ka k a t r s r a k s t a p e ž z j a w a p r a h t a, bet kur ar taghu rai- bumu war aišeei, par to teeščam plezi jataušta. Wišpirms par tā šaukto „jauno or-

tografiju." Sinibu Komisija wehl pagahjuschā gabā islaida wehstijumu, ka nu tani (t. i. „jaunajā ortografijā”) noteikti jaraksta. Bet kas ir praktiskā? Reweena pate latweeschu laikrakstu redakcija nenem pretim tai jaunā ortografijā eesuhitutus rakstus! Teiksim — Sinibu Komisijai naw nekahda eespaida us laikrakstu redakcijām (bet kahda wehrtiba tahdai ortografijai, kuru neleeto praktiski?), bet tā stahw tur leetas, kur Sinibu Komisijai latrā sind ir eespaids? Kā sinams, muhsu zeenijamais walodneeks Wählenbachs buhs weens no „jaunās ortografijas” tehweem. Waretu prasit no ta, lai tas wismas pats leeto „jauno” ortografiju. Bet ko redjam? Wina jaunā grammatina, pat latweeschu walodas jautajumeem, kura patlaban usnohsusi, jarakstīta res p. drukata parastā, tā sauktā „wežā ortografijā”! Scho grammatinu isdewusi Derigu Grammatu Nobata, kuras zeeschās faites ar Sinibu Komisiju latrs atsihs. Ja nu walodneeki paschi jawus sinatnistsos rakstus neraksta jawā eeteiktā „jaunā ortografijā”, kapehž wini to prasa no ziteem, nespezialisteem walodā? Ja walodneeki paschi wehl tik nedroschi skatas us „jauno ortografiju”, kā tad war to tik noteikti behrneem stolās mahžit, un mahžit ortografijas mistru, kuru neweens praktiskā neleeto! Kahdā leelā neslaidribā wehl paschi pedagogi par „jauno ortografiju” redjam peem. no Pludona „Literaturas wehstures”, kuras rakstibā eeweesta atfal sa wa ortografija. Man schkeet, ja ari pascheem pedagogeem atkautu to chrmoto brihwibu, rakstīt latram jawā ortografijā, tad behrneem, skatotees jaun o a u d s i n a s c h a n a s stahwolka ween, wajadsetu mahžit weenu ortografiju, un neto, kuru neudroschinajas leetot paschi walodneeki, bet to, kuru wispahrīgi praktiskā leeto. Lai ortografijas tirsataji isleeto jaweem eksperimenteem jawās komisijas un jawus stribdus rakstus, ja teem tiht, bet nekahdā sind muhsu skolās klajes, muhsu jauno, auguscho paaubsi! Ta ir jagatawo praktiskai dsihwei, bet ne scholastiskeem walodneezibas stribdus jautajumeem. Wija waina man schkeet schoretj ta, ka „jauno ortografiju” proklamēja wispahribā, kamehr ta pat wehl sinatniski nebij nemas nogatawojusees, orsfahrt, ka wairak stribdus jautajumi „jaunā ortografijā”, tika ischskirti newis sinatniskas analises fahrtā, bet ar weenkahrschu nobalsojchanu! Kamehr schi „jaunā ortografija” paleet paschu walodneeku stribdus objektis, man pret to nekās naw ko eebilst, bet tad ar scho negatawo augli muhsu pedagogi baro muhsu behrnus, tam japrotestē ti slab no audsinajchanas, tā no praktiskā stahwolka. Es liktu preefchā muhsu pedagogeem pascheem scho leetu pahrdomat.

—Et.

Red. p e e s i h m e. Bilnigi pareisi. ka ortografijas mahžischanas jautajums jaischkir pascheem pedagogeem. Atteezotees us „jauno ortografiju”, mehs tikai waram peekrist augschā isieiktām domām. Bet ari tā sauktā „wežā ortografijā” truhst weenibas. (seweeschu fahrtas leetu wahrbus daubstaitla datiwā raksta ar un bej pusjuntina, lokatiwā us „o” leet un neleet juntinu u. t. t.) Lai ortografijas sind stolās panahstu weenibu, azumirkli wisdroshakais lihdsjellis ir — turetees pee Wählenbacha un Endjelina grammatikā eeteiktās ortografijas.

Latwijas Skolotaju Weedribas Jarihfojamee kurti. Latwijas Skolotaju Weedriba jarihkos Riga no 8. lihds 24. junijam sch. g. wispahrejas isglihtibas kurtus, kuru programā usnemi schahdi preefchmeti: 1) Sarunas par pedagogisko psihologiju, lasis gimnastijas direktors S. J. Dubomudrows 6 stundas. 2) Kreewu literatura XIX. g. f. pehdeja zeturfini, lasis komerzskolas direktors J. A. Galabutskis 8 st. 3) Arimetikas mahžischanas pamati, lasis bijis komerzskolas direktors L. A. von Dernas 8 st. 4) Zuhteklu un nervu sistemas fisiologija — wežakais kara ahrijs Dr. med. L. Gadjazkis 8 st. 5) Par wehstures pasneeegchanu — komerzskolas skolotajs E. K. Dumanskis 2 st. 6) Jaanzija, Anglija un Kreewija 19. g. f. — komerzskolas skol. E. K. Dumanskis 6 st. 7) Kijewas laikmets Kreewijas wehsture — Walmeeras skolotaju seminara skolotajs P. Dreimans 8 st. 8) Ewoluzionisma

un eedšimtibas prinziipi biologijā — gimnāšijas skolotajs A. B. Džherņawitsis 8 št.

9) Fisiškā geografija pirmmahžības skolā — gimnāšijas skolotajs D. Sewašjanovs 8 št.

10) Sihneshanas nošime mahžibu pašneegšanā — gimnāšijas skolotajs D. Sewašjanovs 1 št.

11) Skolu higiena — Dr. R. Kasparsons 3 št.

12) Sewads tautšaimneezibā — Latvijas skol. beedribas preekšneeks F. Wejsmans 6 št.

13) Latweešču literatūras tautiškais laimets un tautas gara mantas — T. Seiferts 6 št.

14) Sihneshana pirmmahžības skolā — sihneshanas skolotajs E. Weilandš 9 št.

15) Parauga štundas — skolotajs E. Mednis 6 štundas.

16) Praktiški darbi dabas šinatnēs gimnāšijas skolotajas Ellas Nihtin šdšes wadibā (nodarboššanās grupām pa wakarēm). Štundu rahditajs fastahdits šahšds: 8 jūnijā: no 4—6 p. pušd. — Par weštūres pašneegšanū. 6—8 — Zuhsteku un nerwu šistemās fisiologija. 9. jūn.: 8—10 Fisiškā geografija pirmmahžības skolā. 10—12 reewu literatūra 19. g. š. pehdejā žeturfni. 4—6 Franziija, Anglija un Kreewija 1. g. š. 6—8. Praktiški darbi dabas šinatnēs. 10. jūn.: 8—10 Fisiška geografija, 10—12 Ewoluzionisma un eedšimtibas prinziipi biologijā, 4—6 Franziija, Anglija un Kreewija... 6—8 Praktiški darbi dab. šin. 11. jūn.: 8—10 Fisišk. geogr. 10—12 Ewoluzion. un eedšimt. prinzi. 4—6 Franziija, Anglija un Kreewija... 6—8 Zuhsteku un nerwu šist. šij. 12. jūn.: 8—10 Fisiška geogr., 10—12 Ewoluz. un eedš. prinzi. 4—5 Skolu higiena. 5—6 Sihneshanas nošime mahžibu pašneegšanā. 6—8 Praktiški darbi dab. šinatn. 13. jūn.: 8—9 Sihneshana pirmmahž. št. 9—10 Sewads tautšaimneezibā. 10—12 Kreewu liter. 4—5 Skolu higiena. 5—7 Ewoluz. un eedšimt. prinzi. 7—8 Prakt. darbi d. šin. 15. jūn.: 8—9 Sihnesh. pirm. št., 9—10 Šijewas laim. Kreew. weštūrē. 10—12 Ewoluz. un eedšimt. pr. 4—5 Skol. higiena. 5—6 Sew. pol. ekon. 6—8 Zuhst. un nerw. šist. 16. jūn.: 8—9 Sihn. pirm. št., 9—10 Šijewas l. Kr. wešt., 10—12 Sew. pol. ekon., 11—12 Paraugu štundas, 4—6 Aritmetikas mahž. pamati., 6—8 Prakt. darbi d. šin. 17. jūn.: 8—9 Sihn. pirm. št. 9—10 Šijewas l. Kr. wešt. 10—11 Sew. pol. ekon. 11—12 Parauga št. 4—6 Aritmet. mahž. pamati. 6—8 Pedagogiška psihologija. 18. jūn.: 8—9 Sihn. pirm. št. 9—10 Šijewas l. Kreew. wešt. 10—12 Kreewu liter. 4—6 Aritmet. mahž. pamati. 6—8 Zuhsteku un nerwu šist. 19. jūn.: 8—9 Sihnesh. pirm. št. 9—10 Šijew. laif. Kr. wešt. 10—11 Sew. pol. ekon. 11—12 Parauga štund. 4—6 Aritmet. mahžišch pam. 6—8 Prakt. d. dab. šin. 20. jūn.: 8—9 Sihn. pirm. skolā. 9—10 Šijewas l. Kr. wešt. 10—11 Sew. pol. ekon. 11—12 Parauga štund. 4—6 Latweešču literatūra, 6—8 Pedag. psihol. 22. jūn.: 8—9 Sihn. pirm. št. 9—10 Šijewas l. Kr. wešt. 10—12 Parauga štund. 4—6 Latw. liter. 6—8 Prakt. d. dab. šin. 23. jūn.: 8—9 Sihn. pirm. št. 9—10 Šijewas l. Kr. wešt. 10—12 Kreewu liter., 4—6 Latw. liter. 6—8 Ped. psihol. Wej tam wehl šwehtdeenās nodomatas eskuršijas pa Rīgas mušejeem un pilšehtas apšahrti. Kuršs war peedlites katrs skolotajs, Latvijas Skol. Beedribas beedrs, šamšajot par letziju apmeklēšanu 8 rubtus. Nebeedri skolotaji war katrā laifā eestahtees par šahs beedribas beedreem, peeteizotees pee waldes loželkeem un eemšajot 2 rubtus (1 r. gada mašas un rublis eest. naudas). Preekšlašijumi notiks šeninu gimnāšijas telpās, Terbatas eelā Nr. 15/17; šurpat 8. jūnijā no 9—12 deenā notiks jaunu beedru ušņemšana un kuršu dalības naudu eemšfa. Kurju dalibneekem laufskolotajeem beedribas walde išgahdajuše brihwus dšihwoflus, kur ari rihtōs un wakarōs buhs dabujams tehjas uhdens. Brihwee dšihwofli buhs Skolotaja Sabeedribas širšneezības skolā (Martas eelā Nr. 5). Par wajadšigām gultās drehēm (špilwens, palags, delis), tā ari tehjas trauteem šaruhpejas kuršisteem paššeem. Lai buhtu eespehjamš pee laifa notahrtot preekšdarbus, tad pee kuršiem japeeteišas wehlatais lihdj 5. jūnijam, ušdodot, waj dalibneeks wehlas, lai walde winam apgahdā dšihwofli. Peeteiktees pee kuršiem warōs ari wehlat, bet tad walde neatbild par dšihwofla apgahdāšanu. Peeteišchanōs uš atjewišchām letzijām

пересмет. Распущи пестеифуми јухтами иј абреси: г. Рига, Мароньяская 5. Председателю Лат. Уч. Общества по дѣлу курсовъ.

Sihkumi.

Schidri kristali. Weens no wiswezakeem un wisgalwentakeem dabas sinatnes jautajumeem ir un paleef atraft pahreju no neorganiskas dabas uš organisko. Sinatne jau sen kamehr eeweejees teizeens: „daba netaiša lehzeenus.“ Tomehr nepahrtrauktu vahreju no nedshwas uš dshwo dabu sinatne wehl naw spehjuše peerahdit, tā ka šhini finā paleef jo leela plaiša, tā fakot jo beesgan paprahws dabas lehzeens. Jaunakā laikā šho plaišu nu mehgina jashaurinat ar schidru kristalu palihdsibu. Jau agraf kristalōs redseja kaut ko analogistu dshwai protoplasmā; teiza, ka sheit — kristalōs — parahdas pirmais dabas organizācijas spehls. — ar wahrdu fakot, kristali esot pahreja no neorganiskas uš organisko dabu. . . . Zit nu ari kristalu funtzijas nebuhtu lihdsigas protoplasmāš funtzijām, tad tomehr bij tahda nenoleedsama starpiba. proti kristali ir zeeti termeni, protoplasmā turpreti schidra. Un šhi starpiba bij peeteefošā, lai kristalu teoriju dshhwibas ištaidroshanas jautajumōs noteittu tā neberigu. Bet te nu jaunakā laikā šhi teorija, tā fakot, zelas augšhā no mironēem un biologistōs jautajumōs šahf no jauna spehlet jo swarigu lomu. Zeeta ta, ka pateizotees sinatnu wihru puhlēm, atrafts, ka kristali war buht neween zeetā, bet ari schidrā weidā. Sewišhki daudz šhini laukā strahdajushki wahju sinatnu wihri — Vorländerš un Lehmanis. . . . Behdejaš isdewis prahwu grahmatu par schidreem kristaleem (Flüssige Kristalle. 1904.). Wisjaunakā laikā Lehmanš eekšh „Biologisches Centralblatt“ eewetojis šhini jautajumā sawus jaunakōs pehrijumus. Wīnsh raksta, ka schidree kristali pee sinameem apstahleem ne zaur ko neatichkīrotees no jemakeem weenschuhninu organizmeem, tā bakterijām un infusorijām. Kristali aug, kustās, dalās, pee lam augshana nenoteef no ahrpuses, ka pee zeeteem kristaleem, bet no kristalu eekshpuses, tā ka noteelas weelu asimilāzija pilnā šhi wahrda nošhmē. Tanī pašhā rakstā Lehmanš mehgina ar schidro kristalu palihdsibu ištaidrot mustulu darbibu. Ja peenemam, ka mustula schuhninu protoplasmā šastahw no schidreem kristaleem, tad wīnu prozesus weegli fīfiski — mekanistā zelā ištaidrot ar to, ka šhee kristali pahreēt nekristalu (amorfā) weidā, un atkal otradi. . . . Pat tahdu jarešhgitu jautajumu biologijā, tā regenerācijas prozesus, tas ir organisma ihpashibu atjaunot apshahdetos, waj ijnihžinatos organus, mehgina jaunakā laikā ištaidrot ar schidro kristalu palihdsibu. Tā Karlis Hoffmans, polemisebamš pret neo-witalistu wadona Driešhā uštateem eekšh „Annalen der Naturphilosophie“ VII. 1908., pamatojas uš schidru kristalu teoriju, ar kuras palihdsibu tad ari ištaidro wīšus no Driešhā aprahditōs regenerācijas prozesus tihrā fīfiski-mekanistā zelā.

Redakzijai peesuhittas grahmatas:

Pahrzilweki. Bildeš un karikaturas trijās nodalās, Andreja Upišhā šihmetāš. P. Saulišhā grahmatapghdneezibā. Rīgā, 1909. g.

Rokstu apghdneens „Semneeku Puhrs.“ Treschais behrums. Dr. O. Rosentwista — Patehretaju Kooperāzija, wīnāš federatiwā ihbuhwe un tāš teorija. (Federealisms). Ar autora atļauju tulkojis Valdijs. Redigejis Semneekš. Rīgā, 1909. 78. lap. 30 kap. Uš grahmatas wahka rakstu apghdneens „Semneeka Puhrs“ sino: „Laulšaimneezības skolai par labu peežas kapeikas no katras šhīs grahmatas pahrdota eksemplara“. Grahmata drutata 3000 ekš.

Karlis Jakobsons — Trihs melberu meitas un welns. Poema. Rīgā, 1909. 20. lp. p. 10 lap.

Karlis Jakobsons — Rehnina snots. Balads. Rīgā, 1909. 12. lp. p. 6 lap.
„Tehmijas“ stāstu peclitums 1908. gadam. Zihna taisnības dehl. Romans no wahgu rakstneeka R. E. Franzosa. Latwiški no W. Jēlgawā, 1908.

Derigu Gramatu Rodātas ijbewumi:

Nr. 201. Ogu dahrs. Sarakstis J. Blaude. Rīgā, 1909. 54. lap. p. Rakstā 20 lap.

Nr. 202. Dāshi jantajumi par latweešhu walodu. IV. R. Māhlenbacha iškaidroti. Rīgā, 1909. 110 lp. p. Rakstā 30 lap.

Nr. 203. Anderfena pasajinas. III. Tulkojis Apšišhu Jēhtabs. Nr 8 sīh-
mejumeem tekstā. Rīgā, 1909. Rakstā 15 lap.

Nr. 204. Agrā rihstā. A. Baltpurwina stāsti. Rakstā 15 lap.

Nr. 205. Apakshuhdens walstis. B. Lunkewišha. Rīgā, 1909. 82 lap. p. 25 lap.

Uda Grif (kahba zilweka beenas grahmata.) No Lihzišhu Paulas. Rīgā, 1909. Ijbeweja Verta Ehliš, wezā Jēlgawas eelā Nr. 56 a. 70 lp. p. 45 lap.

Janni Awoti. Andreja Upišha romans. Rīgā, 1909. Ijbewis E. Ehliš un Ro., Rīgā, Tehrbatas eelā Nr. 22. 175 lp. p. 1 rbl.

J. M. Steflowš. Tagadejā literaturās panihšchana, winas raksturs un zehlonš. Tull. Weltmans. Rīgā, 1909. A. Behrwald apgahdibā. 84 lp. p. 30 lap.

Ekonomiskais materialisms. „Reeto“ apgahdibā Rīgā. 32 lp. p. 15 lap.

Saulcešha raksti. Trešchais sehjums. Apgahdneežiba „Salktis.“ Rīgā, 1909. 238 lp. p. 1 rbl.

Prof. Dr. Arnolds Dolls. Ernsts Haekels kā audšinatajs. Tulkojis R. Rakstis. Rīgā, 1909. 71 lp. p. 35 lap.

Populari-sinatniskā biblioteka Nr. 1. Prof. A. P. Reischajews. Leelais apkahrt-
rinkojums dabā. Nr 13 sīhmejumeem tekstā. Rīgā, 1909. 40. lp. p. 20 lap.

Janus kreetnakās un eeteizamakās latweešhu original- un tulkotās
literaturās sarakstis. A. Ranka grahmata tirgotawas apgahdibā.

Latwju rakstneeki. Dailiteraturās hrestomatija skolām un pašchiglihtibai.
4 daļās. Sastahdijis Pludons. I. daļa. (Stenders, Hugenbergers, Limentals, Rei-
fens, J. Allunans, Barons, Fr. Brihwsemneeks. II. daļa (Brahli Kludšišchi, Pumpurs,
Kufellis, Apšišhu Jēhtabs, Esenbergas Jahnis.) Rīgā, 1907. A. Golta apgahdibā.

Sinatne un Dsihwe. Populari-sinatniskis šhurnals. 1907. gada gahjums.
Rakstā 60 lap.

Dr. Ernsts Haekels. Monisms, ka šaite starp religiju un sinatni. Rīgā, 1908.
A. Golta apgahdibā. 84 lap. p. 30 lap.

J. Sareraks. Modernais fozialisms. 1907. Ijbewis A. Goltis, Rīgā.
100 lap. p. 30 lap.

B. Bihtolinsch, pilf. školotajs. Dehlinu ijbewumi ar tihpu paraugeem pagasta
un elementarškolam. Pirmā daļa. Rīgā, 1907. 25 lap. eefecta.

Bastilijas euenmšchana. Episode ij leelās frantschu rewoluzijas laikem. Tulkojis
M. A. Rīgā, 1906. A. Golta apgahdibā 14 lap. p. 5 lap.

Warlens šwehriņato teefas preešchā. Tulkojis M. J. Rīgā, 1906.

Trimpulas. Dsejiski starpbrihšchi no Dišchenajo Bernharba. Rīgā,
1906. 30 lap. p. 15 lap.

Dejas. Nemeera stundās. A. Gulbis. 40 lap.

Karla Weinberga filsofiskā biblioteka Nr. 1. Nokrāshu kritika. Ušrakstis
Lub-Ežerē un Silās 1907.

Deedelneeka iklasiti un neklasiti. Satiriski raksti profesjistā dzejā un dzejistā profā. Rediģējis Fr. Plošeneckis. Rīgā, 1906. 176 lap. p. 65 lap.

Gaujmalas smilšstīns. Džešas ap Gauju. Saplūdzis Ed. Treumans. Rīgā, 1909. 64 lp. p. 35 lap.

Karlis Krubja. Selta laipa. Dzejoli Rīgā, 1909. 78 lap. p. 50 lap.

Walejas wehstules.

Manuskriptu cefuhitajeem. „Izglītibai“ cefuhitamec manuskripti ja raksta tahda ortografijā, tahda šurnals teet drukats. Cefuhitajam jausdod jaws ihstais wahrds un adrese; honorara prasijums jaatshimē us pascha manuskripta, raksti bej schahda peeprasijuma teet honoreti pehz redatzijas paschas eeskata. Neisleetotu sikhlu rakstu un dzejolu manuskripti neteel usglabati, ne atpakaļsūtiti; smots par teem teet šurnala „walejas wehstules“, rakstiski atbildet redatzijai naw cefehjams pat tajā gadījumā, ja peelista pastmorka. Zeelaki neisleetoti manuskripti teet usglabati un redatzijā otpakaļsānemami triju mehneschu laika, skaitot no atbildes „walejas wehstules“. Peeprasijumeem, kam wajadšiga rakstiska atbilde, tapat peeprasijumeem behi manuskriptu atpakaļsūtishanas, peeletamas wajadšigās maršas.

Siltaram, Walmeerā. — Jums, bej schaubām, dsejneeta bahwanas. Strahbajat til un nepagurstat. No pefuhititeem dsejokeem diwus isleetosim.

T. P. — Zeelaki baia Juhšu dsejolu schimbrihscham naw drukajama. Ko warešim, pehz cefehjas isleetosim.

P. S., Rīgā. — Neber.

J. Plaf., Rīgā. — Tapat. Pantu jau par bandi; mums wajadšiga dseja.

Janf., Rīgā. — Dsejoli palabi, tashchu schoreis ne til labi, ka buhu drukajami šurnalā. Juhšu ihpatnejo stotishanas un tehloschanas spehju beeshi nomahz apšinati un neapšinati ahreenes eespaidi; it ihpaschi no šcheem beidsameem Jums jarauga atrakitees.

Ledainim, Maskawā. — Tahdas „nohts simfonijas“ ir cefahzejam bihsamakais eesperiments. Bej tom Juhš neprotot lotwiski pareisi rakstīt.

— „Skati is Feteru skolas skolotaja dshihwes“ saturā par daudž anelbotiškis un nenoshimigis, isleishimē pahrot elementari apraktoschs un neliterariškis.

Leonidam — Kangurdš. Juhšu dsejolds naw it nemas dsejas.

Judim Nemeeram. „Sistena warā“, „Mihlesibas atreebschanas“ un „Atgreeschanas“ ir literariskā sinā neisbewuschees darbi. Turgenewa „Redneeka peedshwojumi“ jau sen tulkoti.

Birud. — „Izglītibai“ neder.

K. T. — „Selta pasaule“ neworam leetot.

G. A. Fr. — Wentepisi. „Japanu etila“ mums neder.

Bachrehschim. — „Ta rubla naw wahjā“ ir pawahjisch cefahzeja darbs. Redrukasim.

M.—nim. Ja Juhš buhtu „Izglītibā“ tauzig eestaijuschees, tad Juhš tahdu „domurakstu“, tā „Behz skolas“ mums nebuhtu peefuhitijuschī un nepeedahwatu wehl „tamlihdshigis manuskriptus.“ Jums wehl daudž jastrahda pee paschisiglijhibas, eekams mehineet ko rakstīt.

430. — Dsejolu mums peefuhita til daudž tā naw cefehjams noteikti atbildet, tad weens un otrs drukajams dsejolits tiks isleetots.

Serm. Meer. — Naunā. Neworam leetot.

K. Gev. — „Igu uguni“ isleetosim. Pateijamees.

A. K. „Mihā darba beena“ warbuht pee gadijuma nodrukasim. Jums ir sinamas tehlotaja bahwanas, bet, leelas, Juhš nestrahbajat ar wajadšigu nopeetuibu un nodshinaschanos, kapehz Juhšu darbam wairak sikhlu neglubenumu. Ceteitum Jums ari wairak jenshees pahri tradizioneli-sentimentalajam, pahrdshwotam wergantistajam tehloschanas weidam.

K. Sp. un ziteem. Schacha nobakai „Izglītibā“ neworam dot weetas: gahbat par derigu laika sawekli naw muhsu noluhšs.

Atbildigais redaktors: G. Pihpinsch.

Izdeweja: Latwijas Skolotaju Weedriba.

Drukats „Latwijas“ drukatawā, Rīgā, Paulietichi eelā Nr. 15.

